

GENUSTILLDELNING HOS FINSKA INLÄRARE AV SVENSKA

Pro gradu-avhandling i nordisk
filologi vid Jyväskylä universitet
Våren 2002

Marika Niemipelto
Heidi Tuominen

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Marika Niemipelto Heidi Tuominen	
Titel Genustilldelning hos finska inlärare av svenska	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling pro gradu
Avhandlingen färdig Vårterminen 2002	Antalet sidor 92
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med avhandlingen är att redogöra för svenskans genustilldelningsprinciper. I teoridelen presenteras olika definitioner av genus och de semantiska och formella genustilldelningsregler som en inlärare av svenska har till sitt förfogande. Genus påverkar också de kongruerande leden såsom artiklar, adjektiv samt pronomen och därför har också genuskongruens tagits med. Vad som emellertid lyser med sin frånvaro i undersökningar av svenska språket är fonologins inverkan på genustilldelningen. Traditionellt har forskarna ansett att det inte finns något samband mellan fonologi och genus men på sistone har den traditionella uppfattningen ifrågasatts av nutida forskning. I analysdelen koncentrerar vi oss därför på att forska i om man eventuellt kan finna fonologiska förklaringar till genusvalet.</p> <p>Materialet består av ett nonsensordtest som utfördes på Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet. Testet fylldes i av 69 informanter som indelades i 3 grupper på basis av antalet studieår (approbatur-, laudatur- och personalinformanterna). Deras uppgift var att på 7 minuter bestämma genus för 38 enstaviga (32 egentliga nonsensord + 6 kontrollord) nonsensord hämtade från Henrik Liljegrens (1995) undersökning <i>Gnötten eller gnöttet? En undersökning av morfofonologiska principer för genustilldelning i svenskan</i>. Efter en vecka bads dem om att bestämma pluralis för dessa nonsensord. Eftersom testet var identiskt med Liljegrens kan vi använda den jämförande forskningsmetoden och forska i om det finns skillnader i genusvalet mellan finska inlärare av svenska och infödda svenska.</p> <p>Det visade sig att genomsnittet i singularisuppgiften låg överraskande nära varandra, 55 % utrum svar i vårt test och 56 % i Liljegrens. Men pluralisuppgiften avslöjade att de svenska informanterna prefererade utrumgenus i högre grad (79 %) än de finskspråkiga (68 %). De enskilda gruppernas (A, L, P) andelar utrum svar förstärkte vår hypotes om att antalet studieår påverkar genusvalet. Utrumvärdet var högst hos A-gruppen, näst högst hos L-gruppen och lägst hos personalen. Andelarna utrum svar i pluralis låg emellertid överraskande nära varandra hos A- och L-gruppen. Endast personalmedlemmarnas förmåga att urskilja de drag som kännetecknar neutrumgenus är konsekvent både i singularis och pluralis.</p> <p>Fonologins inverkan på genustilldelningen studerades i 4 strukturer (8 ord i varje struktur). Struktur 1 bestod av ord som slutar på lång vokal, struktur 2 av ord med enbart korta fonem, 3 av ord med lång slutkonsonant och struktur 4 innehöll ord med lång mittvokal. Det kom fram att endast struktur 2 spelar en roll i genustilldelningen. Ord med enbart korta fonem verkar korrelera starkt med utrumgenus. Samma resultat kom också Liljegren fram till. Antalet konsonanter antingen i initial eller final position resulterade inte i någon märkvärdig korrelation mellan stammens komplexitet och genus. Det visade sig att om ordet har två slutkonsonanter tilldelas ordet utrumgenus i hög grad. Liljegrens test visade klarare resultat: ju fler konsonanter i final position desto högre var utrumfrekvensen.</p>	
Uppslagsord genus, neutrum, utrum, nonsensord, struktur, fonologi, genustilldelningsprinciper, ljudbild	
Bibliotek/Förvaringsplats Institutionen för nordiska språk	
Övriga uppgifter	

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER OCH TABELLER

Figur 1 <i>Genus och sexus i fornspråket och i nutida svenska</i>	10
Figur 2 <i>Andelen ord där grupperna visar den lägsta (1) och den högsta (2) konsekvensen...</i>	58
Figur 3 <i>De totala andelarna utrum- och neutrum svar vid direkt (dir) och indirekt (indir) genustilldelning</i>	77
Figur 4 <i>Utrum- och neutrumkonsekvensen för strukturerna</i>	83
Tabell 1 Artikulärt och anaforiskt genus	15
Tabell 2 Det semantiska och det grammatiska genussystemet	16
Tabell 3 Andelen utrum svar hos nonsensorden vid direkt genustilldelning.....	30
Tabell 4 Kontrollorden vid direkt genustilldelning	44
Tabell 5 Andelen svar för varje pluraländelse	46
Tabell 6 Andelen utrum svar hos de 38 nonsensorden vid indirekt genustilldelning.....	47
Tabell 7 Kontrollorden i förhållande till den förväntade pluralisformen.....	59
Tabell 8 Total genustilldelning hos nonsensorden.....	60
Tabell 9 De fyra strukturerna.....	63
Tabell 10 Andel utrum svar vid direkt genustilldelning	64
Tabell 11 Andelen utrum svar för varje struktur.....	66
Tabell 12 Inlärargruppernas genusval för strukturerna.....	68
Tabell 13 Sambandet mellan andelen utrum svar och antalet initiala konsonanter i strukturerna	70
Tabell 14 Sambandet mellan andelen utrum svar och antalet finala konsonanter	71
Tabell 15 Andelarna utrum svar för de 4 strukturerna vid direkt och indirekt genustilldelning	72
Tabell 16 Andelen utrum svar för strukturerna hos inlärargrupporna vid direkt (dir) och indirekt (indir) genustilldelning.	74
Tabell 17 Genuskonsekvensen hos inlärargrupporna.....	78
Tabell 18 Konsekvensen för strukturerna	79
Tabell 19 Inlärargruppernas konsekvens för strukturerna	81

INNEHÅLL

1 INLEDNING.....	5
2 GENUS FÖRR OCH NU.....	8
2.1 Historisk utveckling	8
2.2 Definition av genus	12
3 FORMELLA OCH SEMANTISKA FAKTORER.....	18
3.1 Utrer	18
3.2 Neutrer	19
4 KONGRUENS.....	21
4.1 Definition av kongruens.....	21
4.2 Kongruensens funktion	22
4.3 Genuskongruens.....	23
5 FONOLOGI OCH GENUS	25
6 NONSENSORDEN I SINGULARIS	29
7 NONSENSORDEN I PLURALIS	45
8 STRUKTURERNA I SINGULARIS	62
9 STRUKTURERNA I PLURALIS	72
10 KONSEKVENNS.....	77
11 SAMMANFATTNING.....	84
LITTERATUR.....	89
BILAGOR.....	91

1 INLEDNING

Människan är en urgammal art som kännetecknas av sin förmåga att tänka och tala och det är just denna förmåga som bäst skiljer henne från resten av djurvärlden. Människan tolkar den omgivande världen och orienterar sig i den med hjälp av språket. Vi nämner allt vad vi observerar kring oss för att kunna strukturera vår existens. Vår vana att med hjälp av ord organisera vårt liv berättar om hur central roll språket spelar i människans värld.

Linell (1979, 27, 60, 64, 96) påpekar att språket och förmågan att tala har blivit de mest typiska egenskaperna hos människan. Den visa människan, *Homo sapiens* har alltså snarare börjat uppfatta sig själv som *Homo loquens*, den talande människan: under evolutionen och den fylogenetiska utvecklingen som betecknar språkets successiva utveckling hos människan som art, har människan utvecklats från apan till en människoart vars tänkande och språk förutsatte för människan specifika fysiologiska och anatomiska förändringar i hjärnan, benstommen och talorganen. Det är osannolikt att vi utan språk skulle ha mer avancerade tankar och tvärtom. Därför kan språket anses vara en nyckel till människans tankevärld.

Också varje nation och folkgrupp har sitt eget sätt att tänka som återspeglar sig i språket. När man lär sig ett främmande språk lär man sig samtidigt ett nytt sätt att tänka. Varje språk är sitt eget system vars principer man måste lära sig att behärska. Problem vid inläringen uppstår när principerna är ytterst få såsom är fallet med svenskans genussystem. Det svenska genussystemet är ett fenomen som ofta orsakar problem för finska inlärare: för det första finns det ingen motsvarighet i finskan och för det andra är svenskans genussystem i stor utsträckning utan semantiska eller formella tilldelningsprinciper.

Vad som alltså fascinerar oss i det svenska genussystemet är de faktorer och principer som styr valet av genus. Syftet med teoridelen av avhandlingen är att klargöra definitionen av genus och kartlägga semantiska och formella principer som styr valet av genus. De är förstas generella principer som fattas undantagslöshet men är de enda inläraren för tillfället har till sitt förfogande. Därtill behandlar vi i viss mån genuskongruens och den historiska utvecklingen av det svenska genussystemet.

Kapitlet *Fonologi och genus i tidigare forskning* handlar om studier som har gjorts för att undersöka eventuella korrelationer mellan substantivets struktur och genus. Det finns väldigt

litet skrivet material och tidigare forskning om de fonologiska principerna bakom valet av genus, vilket gör fonologins inverkan på genustilldelningen ett fräscht forskningsområde. Det finns lite mer källmaterial om den teoretiska bakgrunden men svårigheten ligger däri att definitionerna av genus inte är homogena. Varje forskare har sin egen synvinkel och därför också sin egen definition vilket splittrar forskningsfältet.

I analysdelen kommer vi att undersöka om man kan finna några fonologiska principer som kan sägas styra valet av genus. Syftet är att forska i det på sistone diskuterade sambandet mellan fonologi och genustilldelning. Analysdelen av pro gradu-avhandlingen baserar sig på ett nonsensordtest som utgjordes av 38 icke-existerande (32 enstaviga nonsensord + 6 flerstaviga kontrollord), svenska ord, hämtade från Henrik Liljegrens studie (1995) *Gnötten eller gnöttet? En undersökning av morfofonologiska principer för genustilldelning i svenskan*.

De egentliga 32 nonsensorden är konstruerade efter åtta olika stavelsemönster (tabell 9 s.), de vanligaste hos enstaviga substantiv enligt Liljegrens (1995, 4) databasundersökning. Dessa enstaviga nonsensord följer svensk fonotax och är på basis av enstavigheten ett lämpligt forskningsfält ty enligt Zubin & Köpcke (1981, 440) är enstaviga substantiv högst arbiträra. Det fattas också morfologiska kännetecken som skulle leda informanten till att välja någotdera genuset (Noreen 1923, 68.) De 6 kontrollorden har ett substantivbildande suffix som betingar ett visst genus. Kontrollorden till skillnad från de egentliga nonsensorden är flerstaviga. Kontrollorden heter *guvning*, *bulare*, *haspnad*, *kasiv*, *akament* och *rinum*. Syftet med kontrollorden är att mäta forskningsmetodens tillförlitlighet och kolla om de visar det förväntade genuset och således en benägenhet att lägga märke till strukturen. Slumpen spelar naturligtvis en roll t.o.m. hos kontrollorden.

Vårt test har fyllts i av 69 informanter på Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet. Informanterna har indelats i tre inläraryrgrupper beroende på utbildningen i svenska språket. Till inläraryrgrupp A hör 31 studenter av vilka de flesta är på approbaturnivån. I grupp L finns studenter som redan har hunnit till laudaturstudier. De är 30 till antalet. Den tredje gruppen består av institutionens personal som var endast 8 till antalet. Bland personalen finns de flesta av de icke-finskspråkiga informanterna. Bland dessa 8 informanter är en danskspråkig, en svenskspråkig och en tvåspråkig med svenska och finska som modersmål. Bland laudaturstudenterna finns det endast en tvåspråkig och grupp A alltså approbaturstudenterna är helt och hållet finskspråkiga.

Approbaturinformanterna är födda under åren 1976 - 1982, laudaturinformanterna under åren 1975 - 1979 och personalen mellan åren 1945 - 1961. Testningen utfördes med en veckas mellanrum så att informanterna först fyllde i singularisenkäten och sedan, efter en vecka, pluralisenkäten. Singularissvaren fungerar som direkta genusmarkörer och pluralissvaren behandlas som indirekta genusmarkörer av vilka vi kan dra nytta och undersöka hur valen av genus förändras när perspektivet förflyttas till pluralis. Det finns ju enligt Roger Källström (1995, 10) en 98-procentig korrelation mellan en viss deklination och ett visst genus hos ord som har pluralisböjning och endast ett genus.

Informanternas uppgift var att inom 7 minuter definiera nonsensordens genus (*en/ett*) genom att tillägga den bestämda slutartikeln i slutet av ordstammen (bilaga 1). Efter en vecka fick de bestämma pluralis för samma nonsensord genom att tillägga den obestämda slutartikeln *-or*, *-ar*, *-er/r*, *-n* eller $\emptyset$ (bilaga 2). Materialet har vi behandlat så att även om informanten har givit den fristående artikeln i stället för den efterfrågade slutartikeln, har vi ändå räknat svaret med. Om informanten däremot har givit två alternativ, har vi varit konsekventa och alltid valt det första eftersom vi uppfattar det som det mest intuitiva av de två alternativen. Det först givna svaret är oftast utan mycket eftertanke och därför mera tillförlitligt när det eventuella sambandet mellan fonologi och genus ska undersökas. I några enkäter har informanter också låtit bli att svara vid några ställen. Informanterna hade 7 minuter till sitt förfogande och det kan ha hänt att tiden har tagit slut innan alla orden har genusbestämts. Därtill har några få haft en sådan handstil att det har varit omöjligt att tolka svaret. I dessa fall har vi varit tvungna att gruppera dem i kategorin oavgjorda.

Undersökningen är alltså en kvantitativ studie och därför kommer resultaten att presenteras såväl gruppvis som alla inläsargrupper sammanlagda. När man undersöker varje inläsargrupps resultat separat, är det möjligt att forska i om utbildningen och antalet studieår har en inverkan på resultaten. Informanterna i Henrik Liljegrens (1995) undersökning, som nonsensordtestet vid Jyväskylä universitet jämförs med, är inte grupperade utan Liljegren behandlar dem som en grupp. Resultatet i vårt test är räknat i procent och andelarna (%) är räknade av antalet (f = frekvens) utrusvar hos de 38 enskilda nonsensorden och de fyra strukturerna. Andelen utrusvar hos de enskilda nonsensorden motsvarar andelen individer som har bestämt ordet i fråga som utvalt medan gällande strukturerna är förhållandet inte längre detsamma eftersom antalet ord i en struktur är 8 och informanten ger alltså 8 svar för varje struktur.

För jämförbarhetens skull har vi valt exakt samma 38 nonsensord som Liljegren. Den jämförande undersökningsmetoden använder vi således för att forska i hurdana skillnader det finns i valen av genus hos infödda svenskspråkiga och finska inlärare. Den jämförande forskningsmetoden kan också användas för att finna tendenser som stöder Liljegrens resultat eller som avviker från dem. Det måste emellertid hållas i minnet att Liljegrens informanter var infödda svenska medan våra är inlärare vilket i viss mån gör resultatet i Liljegrens undersökning lite tillförlitligare.

För jämförbarhetens skull har vi behandlat resultaten på samma sätt som Liljegren. Alla procenttal är avrundade till heltal och genuspreferensen har fastställts till 50 % så att om andelen svar överstiger 50 % har vi bestämt oss att tala om utrum- respektive neutrumpreferens. Om den allmänna terminologin bör också nämnas att *en*-ord kan kallas också utrer och *ett*-ord neutrer. I tabellerna är utrum- och neutrumgenus förkortade till utr och ntr. Vi har i några källhänvisningar använt förkortningar. Två av böckerna, *Svenska Akademiens grammatik* (del 2: Ord) och *Norstedts svenska ordbok*, är förkortade till SAG och NSO i texten.

2 GENUS FÖRR OCH NU

2.1 Historisk utveckling

Det gamla genussystemet var ett animistiskt och sexuellt system och Tingbjörn (1981, 44) förklarar att det tillkom i indoeuropeiska språk i forntiden. Både väsen och ting sågs då som besjälade och också som manliga, kvinnliga eller könlösa. Därav följde de grammatiska kategorierna maskuliner, femininer och neutrer. Detta system var precis som i dagens tyska (Teleman 1987, 106). Systemet finns ju inte längre i svenskan men i tyskan finns alla kategorierna kvar och tilldelningen i maskuliner, femininer och neutrer hör till dagens realiteter (Tingbjörn 1981, 44).

Tingbjörn (1981, 44-45) förklarar att kärnan i kategorierna maskulinum och femininum utgjordes av manliga respektive kvinnliga ord som *der Mann*, *der Sohn* och *der König* respektive *die Frau*, *die Tochter* och *die Königin*. Så småningom började kategorierna

utvidgas med substantiv som ansågs vara av samma maskulina eller feminina art som *der Ochs* 'härrkä' och *die Kuh* 'lehmä'. Ytterligare ansågs maskulina *der Mond* 'kuu', *der Staat* och *der Monat* medan *die Sonne*, *die Stadt* och *die Woche* ansågs vara feminina. Det fanns emellertid ingenting i själva referenterna som förde orden till ett visst genus. Det verkar vara så att det finns även andra faktorer som verkar klassificera orden i olika genusgrupper såsom ordens struktur i tyskan där substantiv på *-e* brukar vara feminina. Även svenskar hade i fornspråket ett likadant tregenussystem med maskuliner, femininer och neutrer såsom framgår av satserna (1) a. b. och c. Maskulinerna pronominaliserades med *han*, femininerna med *hon* och neutrererna med *Þät*.

- (1) a. Æn langer man 'en lång man' (mask.)
 b. Æn langØ kona 'en lång kvinna' (fem.)
 c. Et langt skip 'ett långt skepp' (ntr.)

Tingbjörn (1981, 45) förklarar vidare att maskulinum och femininum har sammanfallit och format det nutida utrum i modern svenska vilket förklarar att de flesta människobetecknande ord nuförtiden är utrala. Likaså har också de "gamla" neutrererna blivit till en grupp och de kallas neutrala i dagens svenska. Utrumgenus kan också heta realgenus (NSO 1996, 784). Davidson (1990, 64) förklarar att sammanfallet tog sin början omkring år 1500. Pronomenen *han* och *hon* som i det förflutna användes också för att hänvisa till icke-animata men sexuella substantiv (t.ex. *en näsa – hon*) använder man numera bara om besjälade, animata väsen. Om man vill syfta anaforiskt på ett icke-animat ting vare sig neutrum eller utrum såsom *ett bord* eller *en väska* används pronomenen *det/den*. Med andra ord har det gamla pronomina systemet utformats så som det framgår av figur 1 (Tingbjörn 1981, 45).

	Artiklarna			Pronomina			
	Mask	Fem	Ntr	Mask	Fem	Ntr	
Genus (fornspråket)	ēn	ēn	et	han	hon	þæt	
Genus (nutida svenska)	en (utrum)		ett (neutrum)	han	den	den	det inanim
Sexus (nutida svenska)			han anim	hon anim	han/hon anim		

Figur 1 *Genus och sexus i fornspråket och i nutida svenska*

Davidson (1990, 53, 64) påpekar emellertid att sammanfallet naturligtvis inte var en plötslig företeelse utan tog en lång tid och genomgick flera skeden. Innan det moderna tvågenussystemet etablerades omkring år 1900 använde man ett system med fyra genus. Det här systemet var en blandning av det gamla och det nya systemet och det blev aldrig norm. Det var bara ett skede och systemet integrerades aldrig i någon grammatisk teori. Enligt Tingbjörn (1981, 46) kan man dock ännu träffa gammalt bruk av pronomen i svenska dialekter. Det är relativt vanligt att man hör pronomenen *han* och *hon* användas till och med om inanimata substantiv. Om månen används ofta *han* och om solen *hon*. I riksspråket har det gamla systemet sedan länge ersatts av en annan ordning (Teleman 1987, 106).

Med orden av Wessén (1970, 14) är genus alltså ett fornarv som finns i alla indoeuropeiska språk men inte i form av ett likadant system. T.ex. tyskan har ju förvarat det ursprungliga och fullständiga systemet medan engelskan har bara få kvarlevor av det "första systemet". Dessutom har genussystem som animistisk och sexuell tilldelning inte försvunnit i de äldre bland fornspråken som isländskan, gotiskan, latinet, grekiskan och sanskriten.

Det moderna genussystemet är ett tvågenussystem som baserar sig på dikotomin utrum / neutrum. Det svenska substantivet har alltid ett genus, antingen utrum eller neutrum.

Tilldelningen är konventionsbaserad vilket betyder att få principer eller tendenser kan urskiljas (Wessén 1970, 9). Det finns emellertid några semantiska eller formella regler som hjälper inläraren att bestämma genuset. Utöver den på konvention baserad genustilldelningen finns det inom språket en strömning från det tidigare genussystemet som bestämmer genuset hos substantiv av vissa slag. Det faktumet att de flesta människobetecknande substantiv är utrumord har sin förklaring i att de gamla maskulinerna och femininerna sammanföll omkring år 1500 och bildade kategorin utrum (Tingbjörn 1981, 45). På sistone har man också börjat undersöka om substantivets ljudbild påverkar genustilldelningen. Den traditionella uppfattningen om att ordets struktur inte påverkar genustilldelningen har ifrågasatts. Det grammatiska genussystemet är alltså möjligen på väg att utvidgas med fonologiska principer (Liljegren 1995, Källström I. 1992, Zubin & Köpcke 1981.)

Kärnan i det moderna tvågenussystemet är alltså att ”varje substantiv har ett inneboende grammatiskt genus, utrum eller neutrum. Genus hos substantivet avgör bestämdhetsuffixets form i singularis [...] och kontrollerar dessutom genusböjning i singularis av substantivets attribut samt av sådana predikativ som kongruensböjs med den nominalfras där substantivet är huvudord.” (SAG 1999, 58.)

Wessén (1970, 9) konstaterar att det svenska genussystemet rent formellt betyder att substantiven helt enkelt indelas i *en-* och *ett-*ord. Tyvärr kan det inte förklaras eller motiveras, man måste bara lära sig utantill vilka som är utrala och vilka som är neutrala. T.ex. *stol* och *bord* har samma hyperonym, båda är möbler, men hör emellertid till olika genus. Wessén påpekar dock att en viss kännedom av ordets etymologi kan hjälpa vid bestämmandet av genuset. Det kan många gånger vara till nytta att känna till ordens ursprung, för en inlärare har bättre chanser att välja rätt genus om han eller hon vet t.ex. att ordet har sitt ursprung i lågtyskan. Erik Andersson (1993, 30) påpekar emellertid att det som gör saken komplicerad är att användningen av genus varierar till och med regionalt. De sydsvenska människorna talar t.ex. hellre om *ett apelsin* än om *en apelsin* som är normformen.

Om man bortser från den grammatiska definitionen är det emellertid mycket svårt att ge en uttömmande definition av genus. Såsom i många andra fall där man vetenskapligt försöker definiera ett fenomen ökar också antalet definitioner av genus ju utförligare det undersöks. Otaliga forskare har givit sina egna definitioner för genus och de kan skilja sig överraskande

mycket från varandra men just därför kan de erbjuda en klarare bild av det svenska genussystemet.

2.2 Definition av genus

Norens (1904, 305-306) genussystem är inte grammatiskt utan semantiskt. Han indelar substantiven i två genuskategorier varav den ena, *animatum*, anger att referenten är levande och den andra, *inanimatum*, anger att referenten är icke-levande. Om man på ett noreenskt sätt vill definiera ett substantivs genus, måste han först reda ut ordets egentliga betydelse och sedan bestämma om det eller den som ordet beskriver är levande eller ej. Om man har en lista framför sig där det står *kvinna*, *karl*, *stol* och *bord*, måste man alltså först ta reda på vad de betyder och först sedan kan man dela in orden i Norens genuskategorier. *Kvinna* och *karl* är alltså av genus *animatum* och de två sista hör till genus *inanimatum*.

Adolf Norens (1923, 43-44) definition av det svenska genussystemet avviker från den traditionella definitionen och också från de övriga forskarnas eftersom dikotomin utrum/neutrum i hans teori inte har någonting att göra med det konventionella genussystemet. Han anser neutrum och utrum endast vara två speciesdeklinationer (*-n-* och *-t-*deklinationerna) som manifesteras i artiklar och bestämda substantiv. Dikotomin utrum/neutrum kommer således fram bara i speciesböjning. Noreen (1904, 330) själv säger att ”motsättningen neutrum: icke-neutrum är [...] icke uttryck för någon grammatisk kategori alls, utan af rent morfologisk, väsentligen syntaktisk natur”. Noreen (1904, 330) förklarar vidare att ”liksom vi inom numerus-kategorien ha flera olika sätt att bilda plural, t.e. en deklination med pluraländelserna *-ar* och andra med *-er*, *-or*, *-n* osv., så ha vi äfven inom species-kategorien [...] olika deklinationer, nämligen en på *-(e)n* och en på *-(e)t*”.

Esaias Tegnér ([1892] 1962, 11-12, 14) syn på olika genuskategorier skiljer sig också mycket från dagens sätt att klassificera ord i olika genus. I hans teori sönderfaller genussystemet nämligen i fyra olika huvudavdelningar. Dessa heter efter Tegnér terminologi sexuellt, animellt, poetiskt och grammatiskt genus. Han definierar genuset som sexuellt när referentens kön avgör pronomenbruket. Pronomenet hos ord av manligt kön är *han* och av kvinnligt kön *hon*. Om man alltså kan syfta på referenten med pronomenet *han* resp. *hon* betyder det att ordets genus är sexuellt och antingen manligt eller kvinnligt.

När det är fråga om animellt, livsbetecknande genus poängterar Tegnér ([1892] 1962, 11-12) att ordets genus bestäms på basis av om referenten i fråga är levande eller inte, dvs. klassificeringen går via semantiken. Om referenten är levande, är ordet av genus animatum medan de icke-levande referenterna för med sig genus inanimatum. Detta har enligt Tegnér ([1892] 1962, 25-26) också sina konsekvenser i pronomenbruket. De ord vilkas referenter är levande åsyftas i stort sett med pronomenen *han* och *hon* (*en katt* → *han* eller *hon* beroende på könet, *en karl* → *han*) men indelningen är inte absolut.

Gällande djuren som har genus animatum, är pronomenbruket vacklande. Djur är förstås levande och de borde enligt logiken åsyftas med *han* eller *hon* men enligt Tegnér ([1892] 1962, 46) finns det ändå djur som syftas på med *den*. De djur som enligt författaren refereras till med *den* är varelser hos vilka man inte kan urskilja de flesta av de egenskaper som man oftast förknippar med levande varelser. Hos djur som myggor, maskar och loppor finner man inte så många eller särskiljbara individuella egenskaper som t.ex. hos sällskapsdjur såsom katter, hundar, eller hästar. Man skulle kunna säga att kriteriet för detta vacklande pronomenbruk är att *han/hon*-djur har mera urskiljbara människoliknande egenskaper, t.ex. utseende, karaktär och namn än *den*-djur.

Den mest avvikande kategorin, i förhållandet till andra forskarnas, är Tegnér ([1892] 1962, 58, 62.) poetiskt genus. Detta genus syns förutom i diktning också i prosatexter och det är ett vanligt sätt att förknippa levande drag med livlösa och abstrakta ting. Det är många gånger så att om det hos namnet på det inanimata tinget finns någonting mänskligt, går det lätt att personifiera såsom hos substantivet *höstodonis* 'ruusuleinikki' → *han*. Som sades kan även abstrakta ting personifieras. I en poetisk stil pronominaliseras ofta med *han* eller *hon* känslor som vrede och kärlek, karaktärsdrag som vishet och listighet samt abstrakta begrepp som frihet och rättvishet. Som ses styr också poetiskt genus pronomenbruket. Poetiskt genus hittar man i de flesta allegorier eftersom de inte sällan baserar sig just på personifiering av abstrakta eller inanimata ting.

Som den sista kategorin skiljer Tegnér ([1892] 1962, 79) grammatiskt genus som han kallar substantivets lexikaliska genus. Grammatiskt genus är enligt honom ett rent konventionellt fenomen och varje språk har sitt eget system beroende på de kriterier enligt vilka substantiven har grupperats. Under 1800-talet hade svenskan ett likadant genussystem som tyskan men

ändå hade ordet för 'kappa' olika genus i de två språken, *en kappa* är femininum och *der Mantel* maskulinum. Man kan inte erbjuda en bättre förklaring till detta än konvention.

Sven Benson (1957, 61) hör också till de forskare som inte vill ge en allmängiltig definition av genus utan en språkspecifik beskrivning. Han framhäver att alla språk är mer eller mindre olika i sin struktur och därför är det svårt att granska grammatiska fenomen med hjälp av en gemensam terminologi. De västerländska grammatiska termer som vi använder inom språkvetenskap härstammar ju från latinet och är avsedda för att beskriva latinet och dess struktur. Därför poängterar Benson att det är ytterst komplicerat "att komma fram till grammatiska termer, som kunna definieras på samma sätt för flera språks vidkommande".

Det sägs traditionellt att genus tar sig uttryck vid substantiv, adjektiv, räkneord och pronomina. Benson (1957, 62) för sin del betonar att genus är primärt anknutet endast till substantiv och anknytningen till de övriga ordklasserna gäller genom det aktuella substantivet. Genus är alltså bara sekundärt anknutet till adjektiv, räkneord och pronomina. Benson har skapat termerna primärt och sekundärt genus för att ge uttryck åt detta.

Bensons (1957, 65-66) genussystem indelar svenska substantiv i två grupper med den bestämda slutartikeln som villkor för indelningen. Indelning kallas för artikulärt genus och han utgår ifrån att det i svenskan finns två artikulära genus, nämligen utrum och neutrum. Hans vidare definition av detta är att artikulärt genus är en egenskap hos substantiven som i singularis tar en viss slutartikel, antingen *-n* eller *-t*. I några fall är man tvungen att indela ordet på basis av dess fristående artikel *en/ett* eller det determinativa pronomenet *den/det* eftersom alla ord inte tar någon bestämd slutartikel alls, t.ex. orden *vacklan* och *examen*. Denna indelning är en rent formell klassindelning som inte tar hänsyn till andra faktorer.

Som en ytterligare genuskategori presenterar Benson (1957, 66) en indelning baserad på det anaforiska pronomenet som ersätter substantivet. Detta kallas för anaforiskt genus. Substantiven i svenskan indelas i fyra anaforiska genus enligt det pronomen som kan ersätta substantivet. Dessa anaforiska genusgrupper kallas för 1) *han-*, 2) *hon-*, 3) *den-* och 4) *det-* genus. De två första är s.k. *h*-genus och de sista är *d*-genus. Valet mellan *den-* och *det-* genus beror på ordets artikulära genus utrum/neutrum.

Benson (1957, 67) illustrerar kombinationen av artikulärt och anaforiskt genus med hjälp av följande tabell:

Tabell 1 Artikulärt och anaforiskt genus

ANAFORISKT		ARTIKULÄRT	
		utrum	neutrum
h- genus	han	gosse,*galt,*hingst *tjur,*invalid	*statsråd, *vittne
	hon	flicka, tös,*höna, *so,*ko,*invalid, *fluga	*statsråd,*sto, hembitråde, *vittne
d- genus	den	*höna,*so,*ko, *fluga,björn,gran, sälj,stol,kärlek, *galt,*tjur,*hingst, *paket	—
	det	—	*sto, hus, hat, guld, lejon,*paket, *vittne

I tabell 1 är några ord märkta med en asterisk och det betyder att dessa ord har fler än bara ett anaforiskt genus, t.ex. det utrala ordet *ko* finns grupperat i *hon-* och *den-*genuskategorierna. Orsaken till detta är att man kan syfta på referenten *ko* med *hon* på grund av dess biologiska kön eller syftningen kan ske med *den* ty det är fråga om ett djur inte om en människa. Ett annat exempel är ordet *vittne* som är klassificerat i tre kategorier, *han-*, *hon-* och *det-*genus. Det är ju självklart att ordet hör till det anaforiska *det-*genuset på grund av dess artikulära neutrumgenus. Det artikulära genuset bestämmer ju pronomenet med vilket man syftar på ordet. Men samtidigt är det fråga om en mänsklig referent som ju alltid har sitt naturliga kön som här bestämmer valet av pronomen mellan *han* eller *hon*. (Benson 1957, 66-68.)

Enligt Ulf Teleman (1987, 106-108) finns det i svenskan ett grammatiskt genus och ett semantiskt genus. Det finns alltså två olika genussystem som skiljer sig från varandra på grund av antalet olika genus. I det grammatiska systemet finns det två genus nämligen de bekanta utrum och neutrum, och detta genus är ett inneboende grammatiskt drag hos substantivet enligt Teleman. Detta genus berättar ingenting om substantivets referent och är därför en mera abstrakt kategori. Det grammatiska systemet är snarare en formell markör.

Det semantiska systemet i Telemans (1987, 107-108) teori utgörs av tre olika genuskategorier, maskulinum, femininum och inanimatum. I motsats till de grammatiska genuskategorierna neutrum och utrum berättar de semantiska genuskategorierna någonting om den eller det som substantivet beskriver. Med andra ord har kategorierna semantisk innebörd om en egenskap hos referenten t.ex. kategorin inanimatum visar genast att det är fråga om ett livlöst ting. Det är värt att observera att de två genussystemen är nästan helt skilda och i hög grad oberoende av varandra. I praktiken betyder det att det inte finns någonting i det semantiska systemet som skulle påverka valet av något visst grammatiskt genus och vice versa. De två genussystemens inbördes oavhängighet framgår bäst av tabell 2 ur Teleman (1987, 108).

Tabell 2 Det semantiska och det grammatiska genussystemet

SG:	Mask	Fem	Inanimatum
GG:			
Utrum	kung	drottning	stol
Neutrum	modelejon	sto	bord

Roger Källströms (1993, 62) definition är för sin del av ett mycket formellt slag. Hans sätt att beskriva svenskans genussystem skiljer sig från de övriga definitionerna i det avseendet att han utgår från genuskongruensen. Klasserna utrum/neutrum går bara att urskilja med hjälp av de enligt substantivet kongruerade orden dvs. attribut, predikatsverb, predikativ eller pronomen. Därför måste en stor del av orden läras in lexikalt eftersom det inte finns något i själva orden som skulle uttrycka genuset. Källström anser därför att det bästa och säkraste sättet att fastställa genuset går via kongruensböjda ord. Han vill ingalunda nedvärdera det

semantiska genussystemet men enligt hans åsikt erbjuder det ingen absolut eller fullständig korrespondens mellan betydelse och genus.

Källströms (1993, 62) genus är ett rent formellt fenomen och därför är det också mycket stabilt. Genus förändras praktiskt taget aldrig och kan definieras bäst med hjälp av de omgivande orden. Som exempel kan man ha ordet *virvelvind* vars inneboende genus är utrum och eftersom genus är en inherent egenskap hos substantivet spelar det ingen roll om referenten är mänsklig eller inte. Pronomenet är alltid *den*. Men om semantiken tas med, kan ordet *virvelvind* användas även om människor och då är pronomenet *han* eller *hon*.

Trots alla dessa definitioner bör man komma ihåg att det i den moderna svenskan finns bara ett genussystem. Det indelar substantiven grammatiskt i *en-* och *ett-*ord. Motsättningen *en/ett* är i regel konventionell och det kan endast ges några allmänna och principiella regler med hjälp av vilka man kan välja genus. Några semantiska eller på formen baserade principer kan emellertid urskiljas men det finns undantag även inom dessa kategorier. Det svenska genussystemet är alltså i stort sett grammatiskt inte semantiskt även om några semantiska regler kan nämnas. Det är dock viktigt att hålla i minnet såsom Wessén (1970, 9) påpekar att det inte kan finnas substantiv utan genus.

Det internationella forskningsfältet lider också av bristen på ett gemensamt ordförråd samt homogena definitioner och begrepp. Enligt Roger Källström (1993, 61-62) finns det två motsatta dimensioner och båda betonar olika aspekter. I den ena anses genus vara ett rent formellt fenomen utan betydelseinnehåll, inom den andra finns det forskare som hellre framhäver företeelsens semantiska innebörd. Denna indelning i två skilda synvinklar har praktiska konsekvenser på hur ett språks struktur definieras. Beroende på vilken synvinkel forskaren har kan antalet genus variera förvånande mycket. Så är fallet t.ex. med engelskan. Om genus definieras enbart som ett grammatiskt fenomen, blir resultatet att engelskan saknar genus men om definitionen innehåller det semantiska genuset, blir resultatet minst tio t.ex. enligt Quirk et al. (citerad i Källström 1993, 61-62.)

När det gäller internationell forskning finns det enligt Roger Källström (1993, 63) en stark tendens att använda det grammatiska genusbegreppet. Det är troligen därför att det rent formella begreppet erbjuder ett verktyg som bättre kan fungera i analyser och jämförelser

mellan olika språk. Det semantiska genusbegreppet är i bruk framförallt i mer särspråkliga studier. Det verkar också vara tendensen i nordistisk forskning

3 FORMELLA OCH SEMANTISKA FAKTORER

Det är svårt att bestämma genus hos ett obekant ord. Om man befinner sig i en situation där en inte kan göra det är det bäst att välja utrum eftersom tre fjärdedelar av de svenska substantiven är *en*-ord (SAG 1999, 59). Om man däremot vet någonting om ordets betydelse, är det alltid lättare att välja rätt eftersom det finns några principer och tendenser som kan hjälpa en att gissa genus. Om en inlärare ser framför sig ordet *journalist*, är det lättare för honom eller henne att välja rätt om han eller hon är medveten om principen enligt vilken levande varelser brukar vara utrala.

En inlärare av svenska språket är tvungen att ty sig till semantisk information som indelar substantiven i genusen enligt betydelsen eller till morfologisk information om genusbetingade suffix såsom *-het*, *-ad* och *-iv*. De kan emellertid litas på bara i viss mån. Det finns inga entydiga semantiska regler men om man måste bestämma genus hos ett ord är den semantiska och den morfologiska informationen det bästa man har.

3.1 Utrer

Majoriteten av de substantiv som betecknar levande varelser alltså människor och djur har genus utrum t.ex. *flicka*, och *mask*. Det finns som sagt några undantag som strider mot denna regel: *majestät*, *monster*, *spöke* och *skulptur* 'nautaeläin' är neutrer. Det finns bland människobetecknande substantiv även så kallade pejorativa dvs. nedsättande ord som trots sin betydelse ändå har genus neutrum. Bland dessa är *fnask* 'huora', *fyllo*, *våp* 'hölmö' och *as* 'raato'. Det finns några till t.ex. *odjur* 'hirviö' och *svin*. (SAG 1999, 59.)

Naturbetecknande företeelser samt månads- och årsbeteckningar brukar också vara utrala. Till denna kategori hör bl.a. namn på sjöar och älvar samt namn på många växter och några tidsbeteckningar. *Nilen*, *Vänern*, *Siljan* och *höst*, *vinter*, *augusti* samt *september* är alltså alla utrala (Noreen 1923, 64-65). Inhemsk träd och örter t.ex. *al*, *alm*, *bok*, *ek* och *gran* nämner

Noreen (1923, 64) som exempel. *Gullviva*, *blåklocka*, *vallmo* och *blåklint* klassificeras också som utrala (SAG 1999, 60). Det finns även här några undantag som gör kategorin inkohärent och mindre systematisk. Alla träd vars namn slutar på ordet *-träd* som *päronträd* har normalt genus neutrum. (Noreen 1923, 64.) Konstigt nog är namnen på inhemska frukter oftast neutrala och bland dessa kan nämnas *äpple*, *plommon* och *bär* (SAG 1999, 60).

Vid sidan av betydelsen kan det också finnas någonting i själva ordet som för med sig ett visst genus. Mestadels handlar det om så kallade substantivbildande avledningssuffix med vilka man kan bilda nya substantiv. Man kan bilda substantiv ”av adjektiv, verb, particip, egennamn och andra substantiv genom tillägg av substantivbildande avledningssuffix” (SAG 1999, 38). Suffixen kan sägas vara genusbetingade. Största delen är klart utrala suffix och resten neutrala (SAG 1999, 60). Dessutom finns det några få suffix som kan vara antingen eller. Till de vanligaste utrala avledningssuffixen hör bland annat *-ad*, *-an*, *-are*, *-dom*, *-else* och *-het*. Utöver dessa finns det också *-lek*, *-ik*, *-(n)ing*, *-(t)ion*, *-ism* och *-itet*. (Nikander & Jantunen 1995, 12.) *Svenska Akademiens grammatik* (1999, 38) nämner ytterligare suffixen *-ant/-ent*, *-or* och *-ör*.

3.2 Neutrer

Bokstäver och toner är till en övervägande stor del neutrala som till exempel *a-et*, *b-et* och *f-et*. Initialordens genus beror däremot på hur de är bildade. Några av initialorden har sitt genus efter det oförkortade uttrycket t.ex. *en mc* < *en motorcykel*, *en pm* < *en promemoria* ’muistio’ och *ett ag* < *ett automatgevär*. En del av initialorden har fått sitt genus efter hyperonymen t.ex. *en CD* < *en skiva*, *en pc* < *en dator* och *ett vg* < *ett betyg*. De initialord som består endast av bokstäver som *wc* och *pm* är oftast neutrala. (SAG 1999, 60.)

Namnen på gårdar, länder, världsdelar, landskap och städer tenderar också att vara neutrala (Nikander & Jantunen 1995, 13). Om man talar om t.ex. Dalarnas, Europas, Lunds eller Långholmens egenskaper, måste man alltid hänvisa till dem med kongruensböjda attribut eller predikativ böjda efter neutrumgenus såsom det framgår av exempelsatserna (2) a., b., och c. (Noreen 1923, 69.) Man måste lägga märke till att t.o.m. de namn som vanligen uppfattas som namn på öar som *Färöarna*, är av genus neutrum därför att *Färöarna* uppfattas som land/rike

som har en egen flagga och ett eget språk. Sats (2) d. åskådliggör detta. (Nikander & Jantunen 1995, 14.)

- (2) a. Dalarna är vackert
 b. Det förödda Europa
 c. Det gamla Lund
 d. Det lilla Färöarna har självstyrelse.

Utöver de utrala avledningssuffixen finns det även sådana som betingar neutrumgenus. Bland dessa finns det till exempel *-döme*, *-eri*, *-on*, *-tek* och *-ium/-eum/-um*. (Nikander & Jantunen 1995, 12.) Därtill finns det också suffix som orsakar vacklande genus dvs. orden med sådana suffix är utrala i en betydelse och neutrala i en annan. Suffixet *-ande* för med sig genus utrum om det är fråga om en person såsom hos *ordförande*, annars är suffixet neutralt såsom hos *pratande*. Suffixet *-e* är likadant i det förhållandet att om man bildar ett personbetecknande substantiv med det, är ordet ett utrum t.ex. *namne* 'kaima'. Annars är orden med detta suffix antingen utrala som *vrede* eller neutrala såsom *bygge*. De ord som slutar på *-skap* och som betecknar område är av genus neutrum annars kan orden på *-skap* vara antingen eller, t.ex. ordet *fiendeskap* är ett utrum medan ordet *främlingskap* är ett neutrum. Suffixet *-at* är likadant också utrumbetingande då det är fråga om en person såsom *kandidat* men om det inte är fråga om en människa, kan substantivet vara antingen eller t.ex. *referat* är neutralt och *apparat* är utralt. (SAG 1999, 60.)

Vid sidan av de ovannämnda kategorierna finns det en ytterligare kategori till vilken hör de substantiv som är bildade direkt till verbstammen. De substantiv som är avledda på detta sätt dvs. utan specifikt suffix är av vacklande genus. Genus neutrum anger oftast verbets aktion eller resultatet av aktionen t.ex. *sug-et* 'imu'. Utrala substantiv däremot anger redskap med vilket man utför verbets aktion t.ex. *sug-en* 'pilli' eller *frys-en* 'pakastin'. (SAG 1999, 60-61.)

4 KONGRUENS

4.1 Definition av kongruens

Enligt Erik Andersson (1993, 105) betyder kongruens ”att flera led i en text eller delar av ett uttryck rättar sin form efter varandra”. Roger Källström (1993, 32) förklarar vidare att det finns ett ord, oftast ett substantiv, i enlighet med vilket de kongruerande leden böjs. Det här ordet fungerar som ”kärnan” i uttrycket och i en vetenskaplig analys kallas det kontrollör. Kontrollörerna har egenskaper som syns i de kongruerande leden. Närmare bestämt kan kontrollören ha tre egenskaper, grammatiska, morfologiska och semantiska. Om kontrollören har en semantisk egenskap som uttrycker en manlig egenskap hos referenten, syns denna egenskap också i de omgivande och kongruerande orden. Ett bra exempel på den semantiskt motiverade böjningen finns i satsen (3) a.

- (3) a. Den glade gossen gick vägen fram. Då mötte han en flicka. (Källström R. 1993, 32).
- b. Ett litet hus
- c. Huset är vackert.
- d. En banan skulle vara gott. (Källström R. 1993, 33).
- e. Den glade gossen gick vägen fram. (Källström R. 1993, 32).

Den grammatiska egenskapen framgår bäst av sats (3) b. där adjektivet måste stå i *t*-form eftersom ordet *hus* grammatiskt sett är av genus neutrum. Detta *-t* bär ingenting semantiskt med sig utan är en rent formell markör för att adjektivet böjs efter kontrollören i *ett*-genus och att adjektivet och substantivet således hör ihop. Man måste komma ihåg att det är fråga om svenskans grammatiska genus som är en rent formell företeelse och då finns det ingenting i ordets semantik eller morfologi som bestämmer genuset. Ordet *hus* bara är ett neutrum.

Om man sedan vill hitta på ett exempel på den sista, morfologiska, egenskapen där morfemet uttrycker en betydelse till skillnad från den grammatiska egenskapen är det nyttigt att utgå från sats (3) c. där morfemet *-et* hos ordet *huset* antyder att kontrollören är av genus neutrum och står i singularis. De kongruerande leden, här predikativet, står därför i *t*-form. Det är emellertid möjligt att den semantiska egenskapen och den morfologiska eller den

grammatiska strider mot varandra. Det finns alltså konstruktioner där kongruensen inte följer de allmänna kongruensprinciperna. T.ex. sats (3) d. har som predikatsfyllnad formen *gott* som vid första anblicken verkar vara fel. I det här fallet är det fråga om inkongruens. Exemplet är naturligtvis inte fel eftersom talaren inte vill uttrycka sitt tycke för någon banan som skulle vara god utan han/hon vill bara säga att *det skulle vara gott med en banan* alltså vilken banan som helst. (Källström R. 1993, 33.)

Orsaken till att predikativet i sats (3) d. är i neutrumform beror på att kontrollören *banan* har en generell, abstrakt betydelse (Thorell 1982, 26). Talaren pratar alltså inte om någon konkret banan utan om en representant för arten. Det som talaren i själva verket vill, är att äta banan 'banaania' och ordet fungerar ungefär som ämnesnamn. Substantivet upplevs dessutom som ett dividuum som Thorell (1982, 20-21) beskriver vara ord som betecknar en odefinierad, icke avgränsad mängd. I Thorells dividuumgrupp finns följande tre underkategorier a) kollektiver (*folk, ungdomen, blåbär, mygg*) b) ämnesnamn (*bensin, olja, snö, plast*) och c) abstrakter (*sömn, hunger, vrede, flit*).

Trots att det finns semantiska, morfologiska och grammatiska egenskaper hos kontrollörerna måste man lägga märke till att kongruensen i sig är en rent grammatisk företeelse och syns bara i böjning. Även de semantiska egenskaperna syns endast i formen såsom i satsen 3 e. Den semantiska informationen har uttryckts i ändelsen *-e* hos attributet. (Källström R. 1993, 32.)

4.2 Kongruensens funktion

Det finns många olika teorier om kongruensens funktion. Jespersens (1954) definition säger att kongruensen inte spelar någon egentlig roll och inte är av någon egentlig nytta vad gäller språkssystemet. Enligt denna uppfattning är den också primitiv och onödigt belastande. Idén i Norens (1906), Sapirs (1921) och Telemans (1965) definitioner är att det finns en samhörighetsrelation mellan kontrollören och de kongruerande leden. T.ex. i uttrycket *ett vackert hus* betyder kongruens att de hör ihop. Enligt Thorells (1987) och Gleasons (1961) definitioner har kongruensen en syntaktisk funktion. Med andra ord går dessa definitioner ut på att de ord som kongruerar med huvudordet avslöjar just genom sin böjning vilken funktion de har i satsen.

Enligt Lehmann (1988) har kongruens även en referentiell funktion. Denna definition erbjuder det bästa verktyget då det gäller personkongruens av olika slag. Överraskande nog, erbjuder vårt eget modersmål det bästa exemplet i det här fallet. Vi finskspråkiga har ju ett böjningssystem där verben böjs efter subjekten. Därför säger vi *minä tulen, sinä tulet, hän tulee, me tulemme* etc. (subjekt-verb - kongruens). Alla dessa affix, *-n, -t, -e, -mme*, etc., fungerar nu pronominellt. De refererar till subjektet. Svenska språket har enligt denna definition nästan icke-existerande exempel att erbjuda.

Karlssons (1976) samt Ljungs och Ohlanders (1987) definitioner gäller i första hand talat språk och de framhäver att kongruensen är en faktor som ökar redundans i språket. Redundansen ses dock som positiv eftersom den ökar avkodarens chanser att förstå meddelandet. Det är förstås lättare att fatta innehållet i ett meddelande där språkliga kategorier som t.ex. species, pluralis och genus uttrycks flera gånger. Låt oss tänka på exempelfrasen *den lilla flickan* där man lätt kan lägga märke till att bestämt species syns tre gånger i strukturen. Likheten mellan Karlssons och Ljung och Ohlanders definitioner beror på att båda teorier betonar den kommunikativa sidan. Karlsson (1976) poängterar vidare att kongruensen har som funktion att tidigt signalera frasens morfosyntaktiska egenskaper. Med sin definition menar han att adjektivet *svarta* i nominalfrasen *svarta hundar* genast och tidigare än substantivet avslöjar att det är fråga om pluralis.

4.3 Genuskongruens

Roger Källström (1993, 8) påpekar att genuskongruens för sin del är i första hand kongruens där obestämda artiklar och adjektivattribut kongruerar med det substantiviska huvudordet som framgår av exemplen *en vit ros* och *ett vitt hus*. Pluralformerna *vita rosor* och *vita hus* vittnar om att genus inte har någon större relevans för adjektivattribut i pluralis därför att båda genusen har samma form. I bestämt species singularis visar det sig att de bestämda artiklarna *den* och *det* samt bestämdhetssuffixen *-en* och *-et* är genusberoende såsom det syns i exemplen *den vita rosen* och *det vita huset*. I bestämt species pluralis har de kongruerande leden, bestämda artiklar och adjektivattribut, inget förhållande till genus. I uttrycken *de vita rosorna* och *de vita husen* står artiklarna och attributen bara för pluralis- och bestämdhetsmarkörer.

Vid sidan om artiklar, adjektivattribut och predikativ finns det några ytterligare kongruerande led som måste tas hänsyn till. Till dem hör räkneord, pronomina, attributiva och predikativa adjektiv, anaforiskt pronomen och perfekt particip.

Räkneorden spelar ingen roll för genuskongruensen bortsett från några undantag. Bland grundtalen är det bara *en/ett* som böjs efter genus. Om man utgår från ordningstalen är det så att bara de två första kan sägas kongruera i genus, *första/förste* och *andra/andre*. (Källström R. 1993, 8.) Valet mellan ordningstalen *första/förste* och *andra/andre* hör snarare till det semantiska genussystemet eftersom tilldelningen baserar sig på om referenten är manlig eller kvinnlig.

Även pronomina kongruerar i genus t.ex. *vilken* i utropet *vilken fin flicka!* och *vilket* t.ex. i *vilket fint förslag!* (Källström R. 1993, 9). På samma sätt kongruerar också possessivpronomina i genus och en stor del av demonstrativpronomina (*den här, det här, denna, detta och sådan, sådant*) samt determinativpronomina i singularis (*den flicka som..., det hus som...*). Ytterligare kongruerar i singularis en stor del av interrogativpronomenen som i konstruktionerna *vad för en/vad för ett, vilkendera/vilketdera* och *hurdan/hurdant*. (Nikander & Jantunen 1995, 65, 70, 78, 83.)

Även några av de indefinita pronomenen kongruerar i genus. De indefinita pronomenen är i största allmänhet sådana som inte syftar på någon särskild människa eller på något särskilt ting. De pronomen som kongruerar i genus är adjektivliknande i det avseendet att de böjs som adjektiv. Dessa pronomen är i hög grad talrika och till de vanligaste av dem hör t.ex. *någon/något, ingen/inget, mången/månget, all/allt, annan/annat* och *den ena - den andra/det ena - det andra*. Det finns ju många andra av vilka man kan nämna t.ex. *varannan/vartannat, var och en/vart och ett, själv/självvt, någondera/någotdera* och *vilken som helst/vilket som helst*. (Nikander & Jantunen 1995, 86-98.)

Genus påverkar även det anaforiska pronomenet. Användningen av det med korrelerat kongruerande anaforiska pronomenet *den/det/(de)* styr kohesionen i texten och dess användningsområde är mycket mer omfattande än de ovannämndas och därför tar även genus sig uttryck så att säga på textnivå. Exempelsatsen (4) utgör ett exempel.

(4) Huset låg i en sluttning. Det såg ut som om det klängde sig fast vid berget.

Beroende på textens längd och ämne kan det anaforiska pronomenet ha en vitt utbredd funktion som ersättare för korrelatet. (Källström R. 1993, 11.)

Genus har inte så stor inverkan på verben. Bland alla verbformer finns det bara en som böjs i genus. Det är perfekt particip. I inga andra t.ex. infinitiv, presens particip och supinum kan genus urskiljas. Perfekt particip fungerar inte sällan på ett adjektivliknande sätt (som attribut) och det är troligen också anledningen till att det i viss mån böjs som adjektiv, t.ex. *en jagad man, ett jagat djur*. Det är dock värt att påpeka att perfekt particip och adjektiv ingalunda böjs på ett identiskt sätt. Jämför t.ex. *stor, stort, stora* och *målad, målat, målade*. (Ljung & Ohlander 1980, 80-81.)

5 FONOLOGI OCH GENUS

Som vi kan se, är genus ett fenomen som har talrika konsekvenser på många olika områden inom språkssystemet. Genus påverkar såväl artikel-, ord- som textnivån och det påverkas åtminstone av konvention, semantiska faktorer och ytterligen av de genusbetingade avledningssuffixen. Dessa är strukturella element som genom sin form brukar föra med sig ett visst genus. Men finns det någonting annat i ordens strukturer som påverkar valet av genus? Denna fråga har diskuterats överraskande litet inom den svenska språkvetenskapen. I själva verket finns det bara några få svenska studier om eventuella morfofonologiska principer och deras inverkan på valet av genus. Orsaken till detta är förmodligen att den traditionella uppfattningen är att det inte finns något samband mellan (morfo)fonologi och genus. Traditionellt har man ansett att substantivets ljudbild inte inverkar på genustilldelningen.

De fåtaliga forskare som har forskat i detta ämne delar den åsikten att det eventuellt ligger mera i sambandet mellan fonologiska eller morfofonologiska principer och valet av genus än man kunde ana och att detta ämne utan tvekan kräver flera omfattande studier. Själva har vi valt att referera tre studier, två svenska av Henrik Liljegren (1995) och Ingrid Källström (1992) samt en tysk av Zubin och Köpcke (1981). Båda de svenska studierna, men särskilt den av Liljegren, har relevans för vår egen analysdel. Den tredje behandlar de semantiska och morfofonologiska principerna som påverkar valet av genus i tyskan. Den har vi valt därför att man har forskat mer i de morfofonologiska principerna och reglerna i tyskan än i svenskan.

Den tyska undersökningen anställdes av två forskare nämligen David A. Zubin från Buffalo och Klaus-M. Köpcke vid Hamburg universitet. Undersökningen presenteras i en artikel som finns i *Papers from the Seventeenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* från 1981. De två forskarna var ute efter att testa sin hypotes om tyska substantivs fonologiska och semantiska egenskaper som enligt dem påverkar genustilldelning i en högre grad än vad man ansett tidigare.

Denna tyska undersökning skiljer sig från de två svenska i det avseendet att Zubin och Köpckes studie inte är en enkätundersökning utan baserad på en databas som omfattar 1466 enstaviga ord ur en tysk ordbok. Enstavingar är enligt dem ett lämpligt forskningsobjekt därför att de inte innehåller avledningssuffix som skulle betinga ett visst genus. Enstavingar är alltså i hög grad arbiträra men står för nästan 50 % av alla textord i löpande tysk text. Undersökningen resulterade i 24 fonologiska regler som tillsammans med morfologiska och semantiska regelbundenheter står för 90 % av genustilldelningen hos tyska enstaviga substantiv.

Följande exempel är en av de regler som Zubin och Köpcke kom till. Den visar att om ett substantivs finala position innehåller en konsonantsekvens med ett icke-sibilant frikativ (f, ç eller x) och / t /, är substantivet i fråga feminin, dvs. genus = feminin __ (C) {f, ç, x} t. Zubin och Köpcke (1981) ville dessutom finna semantiska regelbundenheter som tillsammans med fonologiska och morfologiska regler skulle erbjuda ett bättre verktyg för bestämmandet av genus. Men då artikeln skrevs, var den semantiska undersökningen ännu under arbete även om några viktiga principer hade upptäckts. Efter forskningsarbetet var Zubin och Köpcke emellertid övertygade om att det finns likheter mellan ord på såväl den fonologiska, morfologiska som den semantiska nivån. Vad de menar är att om genussystemet vore helt arbiträrt, skulle det vara en övermäktig uppgift att lära sig alla substantiv med genus utan regler, principer och tendenser. I själva verket ställer människans minneskapacitet krav på hennes förmåga att tillägna sig ord och genus.

Ingrid Källströms (1992) undersökning *Låk, snöckel och skuddeman. Om genus hos 20 nonsensord* är en studie med 60 informanter delade i tre grupper (20 i varje grupp) som bestod av a) tioåringar b) akademiker och c) gäststudenter. Akademikerna var anställda vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet och gäststudenterna bestod av icke- svensktalande studenter som Källström hade undervisat i svenska vid samma institution

i åtta månader. Syftet med undersökningen var att forska i eventuella skillnader mellan informantgrupperna och om det gick att hitta några förklaringar för valet av genus.

Källström (1992) hade en lista med 20 nonsensord. Hon hade format dem så att hon hade valt det första substantivet på var trettionde sida i *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (1965) och fått på detta sätt ett mönsterord hon sedan omformulerade genom att byta ut de första bokstäverna eller stavelserna. Enligt Anders-Börje Andersson (1992, 44) representerar 20-30 % av de svenska substantiven genus neutrum och 70-80 % genus utrum. Alla grupperns svar blev inom denna allmänna tendens även om vid övre gränsen av Anderssons uppskattning. B- och C-gruppernas svar kan enligt Källström sägas återspegla undervisningens påverkan medan grupp A (tioåringar) troligen har agerat intuitivt i sitt val av genus.

Källström grupperade sina 20 nonsensord i enstavningar, tvåstavningar och flerstavigar. I detta avseende skiljer sig Källströms undersökning från de andras eftersom hon inte koncentrerade sig bara på enstaviga substantiv. Efter att ha grupperat orden börjar Källström gå igenom dem försökande förklara valen av genus med hjälp av ordassociation och analogibildning. I sin analys tog Källström också hänsyn till de olika grupperna med sina val och eventuella förklaringar till valen. De ord som är flerstaviga verkade vara lättare att genusbestämma, särskilt om de hade ett avledningssuffix (t.ex. *-are*) eller ett sammansättningsled (t.ex. *-man*). Intressant nog, hade Källström (1992) bland sina flerstaviga ord ett nonsensord (*atein*) som slutar på *-(e)in* och som är av främmande ursprung. Största delen av orden på *-ein* i svenskan är neutrala (*koffein*). Ungefär hälften av tioåringarna och akademikerna valde genus neutrum i enlighet med de flesta neutrala orden på *-ein*, alltså *ett atein* medan gäststudenterna valde utrumgenus i 80 % av svaren. Orsaken kan tänkas vara enligt Källström att man sällan använder artiklar och andra genusböjliga ord tillsammans med vissa typer av främmande ord och därför kan det ha varit svårare för gäststudenterna att gissa eller bestämma genus i enlighet med de andra ord som slutar på *-(e)in*.

I sin sammanfattning påpekar Källström att ”försökspersonerna valde genus till nonsensorden utan någon högre grad av tvekan. Detta tyder på att vi kanske har en (reflekterad eller oreflekterad) känsla för att genus är något centralt och grundläggande i svenskan – något som vi inte kan reda oss utan, om vi ska använda språket. Vi verkar också ha en inbyggd förmåga att välja rätt proportion [proportion, eget tillägg] mellan utrum och neutrum. Alla tre

grupperna valde mycket nära 70 % utrum och 30 % neutrum.” (Källström I. 1992, ingen sidnumrering.) Trots dessa positiva ord anser forskaren dock att det inte finns någonting i hennes undersökning som tyder på att det skulle finnas ett samband mellan ett visst genus och ett visst ordslut. Det är värt att minnas att Källström använde nonsensord som hade samma ordslut (fonemsekvens) som mönsterorden i SAOL. Om resultatet hade blivit bekräftat för Källströms hypotes om ett samband mellan ett visst ordslut och genus, skulle även nonsensorden ha haft samma genus som det ursprungliga mönsterordet från SAOL.

Henrik Liljegren har vid Stockholms universitet gjort en undersökning som heter *Gnötten eller gnöttet? En undersökning av morfofonologiska principer för genustilldelning i svenskan* (1995). Hans syfte var att undersöka om det finns ett samband mellan genus och fonologiska egenskaper. Han var alltså ute efter möjliga regler om hur ordets ljudbild styr genustilldelningen. Hans undersökning bestod av två delar, en korpusstudie och en experimentell studie. Hans korpus bestod av de 2000 mest frekventa svenska substantiven med uppgifter om uttal, genustillhörighet och pluraländelser. Efter att ha lagt upp korpusen började han med hjälp av ett datorprogram undersöka om vissa fonem, fonemsekvenser, vissa strukturer eller antalet finala/initiala konsonanter har en inverkan på genustilldelningen.

Därefter koncentrerar sig Liljegren på de 431 mest frekventa enstaviga orden inom den korpus som innehöll de 2000 mest frekventa substantiven. I princip forskar Liljegren i samma saker också hos enstavningarna och resultatet blir att det finns en viss korrelation mellan stavelsestruktur och genus. Även substantivets komplexitet spelar en roll i genustilldelningen: ju fler konsonanter antingen i initial eller final position, desto större är sannolikheten för utrumgenus.

Den andra delen av Liljegrens (1995) studie består av en enkätundersökning som fungerar som modell för vårt eget test som utgör analysdelen. Liljegrens test bestod av 38 nonsensord av vilka 6 var så kallade kontrollord med ett visst genusbetingade suffix med vilka Liljegren ville mäta mätmetodens tillförlitlighet. Enkätappren delades till 92 informanter. 46 fick enkät A och de andra 46 fick enkät B. Alla informanter hade samma 38 ord men de 19 (hälften av de 38 orden) ord som fanns i singularisuppgiften i enkät A fanns i pluralisuppgiften i enkät B och tvärtom. Liljegrens (1995) syfte med enkätundersökningen var att bekräfta de tendenser som kom fram i databasundersökningen. I vissa avseenden ledde enkätundersökningen till det resultatet att det kan urskiljas en viss tendens mellan

stavelsestruktur och genus även om det finns avvikelser från resultaten i databasundersökningen.

Liljegren bad ju informanterna också om att definiera testordens pluraländelser vilka han sedan använde som 'indirekta' genusmarkörer i sin analys. Det finns enligt Roger Källström (1993, 82) en stark koppling mellan genus och pluraländelse hos substantiven. Därför har Liljegren (1995) kallat de tre första deklinationernas ändelser 'utrumpulural' och de två sista 'neutrumpulural'. Utöver det att Liljegren granskar testordens singularis- och pluralisstrukturer, gör han också ett försök att förklara informanternas val av genus med hjälp av ordassociation och analogibildning. Denna metod är faktiskt likadan med den som Ingrid Källström (1992) använde i sin studie.

6 NONSENSORDEN I SINGULARIS

Tabell 3 visar andelarna utrusmsvar hos de 38 nonsensorden i vårt test och i Liljegrens test. Utöver resultaten behandlas också mönsterord som informanterna eventuellt kan ha haft till sitt förfogande vid bestämmandet av genus. Ordanalogin är en mera semantisk motiverad metod men anses nyttig av både Henrik Liljegren (1995) och Ingrid Källström (1992). Största delen av rimorden har vi fått av Liljegrens studie. Några gånger har han emellertid angett så få exempel att vi har ansett det vara bättre att hämta några till från *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979). Den erbjuder emellertid flera mönsterord än Liljegren själv hade funnit och dem har vi markerat med asterisk (*). Dessa mönsterord kan vara sällsynta och fungera som mindre sannolika mönsterord men ökar trots detta åskådligheten.

Vid undersökningar av detta slag kan man inte utesluta semantiska faktorer och inte heller de möjliga associationerna som nonsensorden väcker hos informanterna. Man bör dock minnas att denna metod ger endast en synvinkel medan de mera fonologiska och kanske t.o.m. sannolikare påverkande faktorerna är intressantare för denna undersökning. Det är sannolikast att det finns olika påverkande och parallella faktorer i den processen där genuset av ett nonsensord bestäms.

I tabell 3 visas andelen utrusmsvar hos varje nonsensord. Versalen *K* i slutet av orden *haspnad*, *kasiv*, *guvning*, *rinum*, *bulare* och *akament* betyder kontrollord. Resultaten presenteras

gruppvis och alla grupper sammanlagda. För jämförbarhetens skull finns Liljegrens resultat naturligtvis med.

Tabell 3 Andelen utrusmsvar hos nonsensorden vid direkt genustilldelning

Ord	Approbatur		Laudatur		Personal		Alla grupper		Liljegren	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
gliv	8	26	11	37	1	13	20	29	28	61
haspnad (K)	25	81	28	93	8	100	61	88	41	89
vack	16	52	11	37	0	0	27	39	24	52
frimp	22	71	22	73	7	88	51	74	41	89
flibb	11	35	12	40	5	63	28	41	28	61
do	19	61	9	30	1	13	29	42	14	30
kned	15	48	13	43	5	63	33	48	22	48
kasiv (K)	14	45	12	40	2	25	28	41	13	28
gö	21	68	13	43	2	25	36	52	19	41
skorf	28	90	22	76	6	75	56	82	36	78
gå	15	50	13	43	1	13	29	43	16	35
tög	5	16	8	27	1	13	14	20	16	35
gnött	12	39	13	43	2	25	27	39	27	59
gurning (K)	31	100	30	100	8	100	69	100	45	98
kvi	15	48	5	17	1	13	21	30	9	20
näss	20	65	13	43	3	38	36	52	12	26
löp	11	35	9	30	0	0	20	29	23	50
rugd	28	90	26	87	8	100	62	90	43	93
dalv	20	65	21	70	5	63	46	67	28	61
rinum (K)	7	23	0	0	0	0	7	10	7	15
slo	18	58	12	40	2	25	32	46	21	46
snyl	17	55	20	67	6	75	43	62	34	74
bå	24	80	13	43	2	25	39	57	21	46
hepp	11	35	11	37	4	50	26	38	22	48
båsk	27	87	26	87	5	63	58	84	36	78
svorm	24	77	26	87	8	100	58	84	34	74
bjänn	15	48	12	40	3	38	30	43	20	43
sap	20	65	12	40	2	25	34	49	29	63
bulare (K)	28	90	29	97	8	100	65	94	42	91
ra	24	80	14	47	3	38	41	60	19	41
trås	17	55	11	37	2	25	30	43	18	39
vil	16	52	17	57	6	75	39	57	35	76
pläns	25	81	28	93	7	88	60	87	29	58
akament (K)	12	39	9	30	0	0	21	31	9	20
judd	20	65	13	43	5	63	38	55	29	63
pry	20	67	7	23	1	13	28	41	20	43
tust	26	84	27	93	7	88	60	88	33	72
dryll	10	32	18	60	6	75	34	49	34	74
Totalt	697	59	598	53	143	47	1438	55	974	56

Liljegrens (1995, 18) sökande efter rimorden visar att största delen av nonsensordets *gliv* rimord är neutrala fast de två vanligaste som oftast används är *ett liv* och *en kniv*. Av Liljegrens enkätsvar är 61 % utrala medan våra informanter, t.o.m. på varje nivå, har uppfattat *gliv* som hörande genus neutrum. Det är möjligt att det utrala ordet *kniv* har haft en större inverkan på de infödda informanterna än på inlärarna. Personalens neutrumandel är t.o.m. 87 %. Detta kan bero på att personalen i större utsträckning är mera medvetna om de sällsyntare neutrala rimorden och även fonemsekvensen *-iv* kan i detta fall påverka och påminna personalen om det neutrumbetingande suffixet *-iv* som i kontrollordet *kasiv*.

Vad som är märkvärdigt hos nonsensordet *vack*, är att såväl approbaturinformanter som Liljegrens informanter har bestämt ordet med en 52-procentig preferens som hörande till genus utrum. Approbaturinformanterna är den enda grupp som faktiskt har fastställt ordet som uttralt i vår undersökning. Laudaturgruppens utrumandel är bara 37 % och bland personalmedlemmarna finns det ingen som skulle ha uppfattat ordet som uttralt. Bli inlärargrupperna sammanlagda, är resultatet 39 % utrum svar. Våra informanter prefererade alltså genus neutrum medan Liljegrens informanter var lite mera för genus utrum.

Liljegren (1995, 18) förklarar att *vack* har sådana mönsterord som slutar på *-ack*. Genustilldelningen hos dessa mönsterord är nästan jämnt fördelad, 10 utrer såsom *back* * och 9 neutrer såsom *fack* *. I ljuset av detta kan Liljegrens och vår approbaturgrupps resultat, 52 % utrum svar, sägas följa detta förhållande. Det är emellertid svårt att veta vilka informanter som har valt genuset på basis av ett mönsterord och vilka andra faktorer som har varit med i valprocessen. Det är dock inte helt omöjligt att några informanter har påverkats av rimorden. T.ex. substantiven *tack* och *fack* kan ha haft en inverkan på informanter som har valt genus neutrum. Det är emellertid svårt att finna en förklaring för att approbaturgruppen har prefererat genus utrum och de andra nivåerna genus neutrum. Utöver det att inlärarna tenderar att välja utrumgenus oftare än neutrumgenus, är det svårt att förklara fenomenet eftersom de individuella faktorerna och tankegångarna är omöjliga att ha tillgång till.

Ordet *frimp* har haft en hög andel utrum svar i varje inlärargrupp. *Frimp* har definierats som uttralt i båda nonsensordtesten. Liljegrens test visar en utrumfrekvens på 89 %. P-grupp i vårt test är nära denna andel med 88 %. A- och L-grupperna ligger inte heller långt ifrån dessa siffror; approbaturgruppen har valt utrumgenus med en preferens på 71 % och laudaturinformanterna på 73 %. Liljegren (1995, 17) påpekar att ”frimp har samma ordslut

som de två utrererna fimp och klimp, vilket naturligtvis kan ha haft en viss betydelse”. Det finns enligt *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) ett mönsterord till, *skvimp*, som är ett neutrum.

Dessa utrala mönsterord är emellertid så pass sällsynta för inlärare med lägre utbildningsnivå att sannolikt endast personalen är mera medvetna om dem och kan ha haft nytta av dem. Studenterna på approbaturnivån och t.o.m. på laudaturnivån stöter sällare på dem. Men om approbatur- och laudaturinformerarna finner sig i en likadan situation som oss att de inte ens är medvetna om dessa mönsterord, vad är det som förklarar den höga andelen utrum svar på båda nivåerna? Vid sidan av slumpen och rena gissningar kan ordets fonologiska struktur ha påverkat. Om informanten nämligen inte har tillgång till några mönsterord, är det ordets fonologiska struktur som informanten lämnas åt att lita på.

Nästa ord, *flibb*, är intressant i det avseendet att endast personalgruppen har bestämt ordet som uttralt. Deras andel, 63 %, är nära andelen utrum svar i Liljegrens undersökning som är 61 %. Personalens resultat avviker emellertid kraftigt från den andelen där alla grupper finns sammanlagda. Andelen utrum svar är bara 41 % i vår undersökning. Den 41-procentiga utrumandelen i vårt test och utrumpreferensen på 61 % i Liljegrens test avslöjar alltså motsatta tendenser gällande ordet *flibb*.

Det finns enligt Liljegen (1995, 18) två sannolika förebilder för ordet *flibb*, nämligen *klibb* och *snibb* 'nurkka, kulma, kolmio' varav det första är neutralt och det andra uttralt. Det finns emellertid ett ord till, *ribb* 'rimat' som används i skogsnäring. Det är uttralt men Liljegen (1995, 18) är av den åsikten att *ribb* inte är ett sannolikt rimord, kanske därför att det är något sällsyntare än de två andra. Mönsterorden med olika genus kan förklara Liljegrens resultat som visar en svag övervikt för genus utrum men samma förklaring kan troligen inte användas i samma utsträckning i vår undersökning eftersom *klibb* och *snibb* kan inte tänkas vara så kända för majoriteten av våra informanter.

Ordet *do* visar en kraftig sjunkning i andelen utrum svar från grupp A till grupp P. Andelen utrum svar hos approbaturgruppen är 61 % hos laudaturgruppen 30 % och hos personalen 13 %. Liljegrens respektive resultat för *do* sammanfaller med laudaturgruppens andel, alltså 30 % utrum svar. Liljegen (1995, 18) har själv funnit 6 rimord för nonsensordet *do*. Av dessa är *ko*, *ske*, *klo* 'eläimen kynsi' och *bro* utrala samt *sto* och *bo* neutrala. T.ex. orden *ko* och *ske* kan lätt tänkas styra valet av genus hos approbaturinformerarna medan

laudaturinformanterna och personalen kan ha haft nytta av de neutrala rimorden *sto* och *bo*. Det är också möjligt att L-gruppen och personalen har en mental bild av 4. deklinationen som innehåller ord slutande på vokal vilket kan naturligtvis också spela en roll.

Det sjätte ordet i tabell 3 är *kned* som har fått 48 % utrum svar och har således uppfattats som neutralt med en mycket svag dominans. Andelen är exakt samma som i Liljegrens undersökning. Även approbaturinformanterna uppfattar ordet 48-procentigt som uttralt. Personalen är den enda grupp som har givit över 50 % utrum svar. Den exakta andelen är 63 %. Laudaturinformanterna visade den allra lägsta utrumprocenten eftersom svaren var bara 43-procentigt uttrala. Resultatet är dock överraskande i ljuset av rimordens genustilldelning. Liljegren (1995, 18) har hittat ett ganska stort antal rimord för *kned* och av dessa har t.o.m. 12 genus utrum och bara 3 genus neutrum. De tre neutrala rimorden, som är även mindre vanliga än de uttrala rimorden, är *led*, *skred* och *vred*. I ljuset av rimorden är resultatet alltså något kontroversiellt. Uppenbarligen har informanterna använt några andra faktorer för att bestämma genuset eftersom om informanterna hade litat på rimorden, skulle resultatet ha visat en stark utrumdominans. Fördelningen mellan andelen neutrum- och utrum svar är emellertid så jämn (52 % ntr-svar och 48 % utr-svar) och avslöjar egentligen ingen tydlig dominans för någotdera genuset.

Ordet *gö* avslöjar en omvänd preferens jämförd med det föregående ordet *kned*. *Kned* hade en nästan oskiljbar dominans för genus neutrum medan *gö* avslöjar en mycket svag preferens för utrumgenus. *Gö* har alltså fått en utrumpreferens på 52 %. Liljegrens test visar en motsatt preferens på 59 % neutrum svar. De genomsnittliga siffrorna är inte hela sanningen. Laudaturgruppen och personalen har båda uppfattat *gö* över 50-procentigt som neutralt, laudaturgruppens andel är 57 % och personalens t.o.m. 75 %. Det är approbaturinformanternas andel utrum svar som vickar genomsnittet för utrumpreferens. De enskilda gruppernas val av genus bör alltså alltid tas till hänsyn eftersom helhetsbilden om nonsensordets genustilldelning är bara ett medeltal av alla inlärarygruppernas andelar och kan således röja bara den allmänna tendensen hos informanterna.

Liljegren (1995, 19) har igen kollat rimorden, denna gång för *gö* och funnit sådana substantiv som slutar på *-ö*. Största delen av rimorden är visserligen neutrer, t.ex. *hö* och *frö*, men det finns några frekventa och allmänt kända utrer såsom *sjö*, *kö* och *snö*. Det är ju sannolikt att de studenter som befinner sig på approbaturnivån känner dessa uttrala rimord, vilket lätt skulle

förklara deras 68-procentiga utrumpreferens. Orsakerna till de två andra inlärargruppernas neutrumpreferens är kanske inte så uppenbara men en eventuell förklaring är att såväl laudatur- som personalgruppen uppfattar ordet som hörande antingen till 4. eller till 5. deklinationen där största delen av substantiven är neutrala. Personalens andel neutrumsvår, 75 %, stöder denna hypotes.

Utöver ordet *frimp* visar också *skorf* en klar utrumdominans. Den totala andelen utrumsvår är 82 %. Liljegrens studie visar också, fast andelen utrumsvår är några procentenheter lägre, en likadan tendens. Den högre andelen utrumsvår i vår undersökning förklaras med approbaturgruppens andel utrumsvår som nådde så högt som 90 %. Denna andel är faktiskt överraskande hög om man tänker på antalet informanter som fanns i approbaturgruppen. Antalet informanter var 31 och av dessa har t.o.m. 28 givit ett svar som definierar ordet som uttralt. De två andra grupperna har också definierat ordet som tillhörande utrumgenus, även om med något lägre procentandelar, L-grupp med 76 % och P-grupp med 75 %.

Liljegrens (1995, 18) sökande efter rimord för *skorf* gav bara ett enstavigt exempel, *morf* som är ett utrum. Men han poängterar att ordet kanske inte är allmänt känt ens bland de svensktalande informanterna. I språkvetenskapliga sammanhang stöter man ändå hela tiden på det men knappast i vardaglig diskurs. Därför har *morf* knappast något egentligt inflytande över våra informanter. Det finns emellertid en möjlig förklaring till, nämligen ordassociation. Vad vi märkte hos nonsensorden var att en del av dem får eventuellt en att tänka på något ord och dess betydelse. Det spelar ingen roll om ordet är svenskt, finskt eller t.o.m. engelskt. En del av nonsensordets struktur eller ljudbild kan framkalla och påminna om andra ord som har t.ex. likadana fonemsekvenser. Det framkallade ordets genus överförs sedan till nonsensordet.

Till skillnad från det föregående ordet, visar nonsensordet *gnå* en neutrumpreferens, fast en svag. Vad som är märkvärdigt i approbaturgruppens resultat, är att fördelningen mellan neutrum- och utrumgenus är precis 50 % så den ena hälften av svaren var *ett*-svar och den andra hälften *en*-svar. Laudaturinformanternas svar var 43-procentigt uttrala och personalens endast 13-procentigt. Genomsnittet för ordet blir i detta fall 43 %. Liljegrens genomsnitt var ännu lägre, 35 % utrumsvår. Genomsnittet för *gnå* är så nära 50-procentgränsen att det inte tyder på någotdera genuset och man kan inte dra nytta av det eller dra några slutsatser heller. Liljegren (1995, 18) nämner några exempel på ord slutande på *-å* nämligen *vrå* (utr.), *tå* (utr.)

och *strå* (neutr.). Det är nog dubiöst om dessa rimord kan ha haft inverkan på resultatet eftersom rimorden och *gnå* inte är lik varandra annars än för det sista fonemets del.

Tög, som är nästa nonsensord, har haft den högsta andelen neutrumsvar i vårt test. Andelen utrum svar är endast 20 % vilket resulterar i 80 % neutrumsvar. Liljegrens nonsensordtest visar också en neutrumpreferens men med en lite lägre andel på 65 %. Resultatet visar sig vara enligt Liljegen (1995, 19) något oförutsett därför att de två rimorden som *tög* har är båda utrala. Dessa kan för de flesta av informanterna inte ha styrt valet av genus eftersom båda undersökningarna visar en förhållandevis hög neutrumpreferens. Största delen av informanterna har alltså inte dragit nytta av rimorden men varför har de i så fall valt genus neutrum? En möjlig tolkning av resultatet är ljudbilden som lätt framkallar och påminner om ordet *tåg*. *Tög* och *tåg* skiljer sig från varandra bara för ett fonem och ordassociationen är lätthänt. Om de morfofonologiska faktorerna inte spelar så stor roll här är det lättare att tänka sig att tolkningen härleder mer ur det semantiska systemet och lexikonet. *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) anger flera alternativa mönsterord än Liljegen har funnit i *Svensk baklängesordbok*. I *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) nämns 3 utrala mönsterord, *drög*, *bög* och *hög* och ett neutralt, *strög*.

Gnött visar också en neutrumpreferens såsom *tög* men mycket svagare. Fördelningen mellan genus neutrum och genus utrum är 61 % respektive 39 %. Approbaturgruppens andel var exakt samma men personalen har uppfattat ordet som neutralt med andelen 75 %. Liljegrens test avslöjar en motsatt tendens. Hans informanter har uppfattat ordet som 59-procentigt utralt men endast med en svag övervikt. Ingetdera nonsensordtestet avslöjar alltså en stark dominans för någotdera genuset. Tendenserna är svaga fast personalen har definierat ordet som starkt neutralt med neutrumandelen 75 %. Resultatet i vår undersökning är förväntat om man antar att rimordet *kött*, som är neutrum, har fungerat som förebild. Om *kött* i viss mån kan fungera som förklaring för våra inläraryrgruppers neutrumpreferens, går det inte att användas som förklaring för utrumpreferensen i Liljegrens studie (1995, 18).

Kvi avslöjar en märklig svängning i utrumandelar från grupp A till grupp P. Approbaturinformanterna har, till skillnad från de två andra inläraryrgrupperna, uppfattat ordet som 48-procentigt utralt. 48 % är en klart framträdande andel utrum svar jämförd med laudaturgruppens 17 % och också personalens 13 %. Man bör hålla i minnet att det finns 31 informanter i approbaturgruppen och 30 i laudaturgruppen men endast 8 i personalgruppen.

Resultatet är kanske inte så pålitligt på basis av den obalans som finns i antalet informanter i olika grupper. De två grupperna som finns på en högre utbildningsnivå, laudaturgruppen och personalen är närmare resultatet i Liljegrens studie som visar en neutrumpreferens på 80 %.

Liljegren (1995, 19) presenterar två sannolika modeller för *kvi*. De sannolika mönsterorden *bi* och *skri* är båda neutrer som kan ha varit till hjälp. Utöver dessa finns det även sju andra varav fyra neutrer, två utrer och ett som kan vara antingen eller. De sju andra modellorden är emellertid enligt författaren inte så sannolika på basis av att de är mera sällsynta. Som sammanfattning kan man säga att såväl laudaturgruppen som personalen är samstämmiga med Liljegrens informanter om nonsensordets *kvi* neutrumgenus. Approbaturinformanternas höga andel utrumsvar dryftar frågan om vilket alternativ som är det mera sanningsenliga – antingen A-gruppen ser verkligen någonting i ordet som tyder på utrumgenus eller så har de ännu brist på färdigheten att skönja de faktorer som särpräglar vardera genuset och därigenom också deklinationerna. Även om nonsensorden inte har något ”rätt” genus, visar det sig att alla andra grupper utom approbaturgruppen samt också Liljegrens informanter har definierat ordet som hörande genus neutrum och detta faktum kan i viss mån stödja hypotesen om approbaturinformanternas brist på förmågan att urskilja de faktorer som kännetecknar neutrala substantiv.

Vid nonsensordet *näss* är det igen approbaturgruppen som med den högsta andelen utrumsvar har bestämt ordet som uttralt, 65 %. Laudaturgruppen med 43 % utrumsvar och personalen med 38 % utrumsvar är båda eniga om att ordet hör till neutrumgenus. Genomsnittet är 52 % utrumsvar som avskiljer överraskande mycket från resultatet i Liljegrens undersökning som visar en klar neutrumpreferens på 74 %. Liljegrens (1995, 19) resultat är något oförväntat eftersom rimorden för *näss* i majoritet är uttrala såsom *dress*, *press* och *stress*. Liljegren (1995, 19) tar upp bara ett rimord som är neutralt och någorlunda frekvent. I ljuset av rimordens genusfördelning är resultatet i vår undersökning lite mera förståeligt men för neutrumpreferensen i Liljegrens undersökning erbjuder rimorden ingen förklaring.

Nästa ord *låg* är intressant i det avseendet att en hel grupp, nämligen alla 8 personalmedlemmar, har definierat ordet som neutralt. T.o.m. de andra grupperna har givit fler neutrumsvaer än utrumsvar. Andelen neutrumsvaer där alla grupperna finns sammanlagda är 71 %. Liljegrens andelar är för sin del mycket jämna, 50 % utrum -50 % neutrum. Rimorden kan igen vara till nytta i vår undersökning ty Liljegren (1995, 18) har funnit 5

enstaviga rimord varav alla är neutrer. *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) anger dock några utrer fast de kan vara sällsynta t.ex. *chlop*, *pop* och *trop*. Personalens höga andel neutrum svar skulle kunna låta sig tolkas med utgångspunkt i de neutrala rimorden. Men för Liljegrens informanter har rimorden antagligen inte haft så styrande effekt vid bestämmandet av genus. Informanternas val av genus som strider mot rimordens genus visar att det finns otaliga faktorer som styr valet av genus. Största delen av dessa är svåråtkomliga, för den process som informanten går igenom är mental och t.o.m. omedveten för informanten själv. Därför är det svårt att ha tillgång till informantens verkliga skäl till valet och därför kan man bara försöka hitta tendenser och ”leka” med hypoteser.

Rugd är det nonsensord som har haft den allra högsta andelen utrum svar. *Rugd* fick 90 % utrum svar och överraskande nog fick det flera utrum svar än kontrollordet *haspnad* med det verkliga utrubetingade suffixet *-ad*. I Liljegrens undersökning visar det sig att *rugd* fick t.o.m. fler utrum svar än i vår undersökning (93 %). Liljegren (1995, 17) nämner bara ett utralt modellord för *rugd* nämligen *brugd* som är en hajart men som knappast kan anses tillhöra basordförrådet. Som redan sagt är fomensekvensen *-gd* enligt Noreen (1923, 68) starkt förknippad med utrumgenus.

Dalv som är nästa nonsensord visar en utrumpreferens på 67 %. Liljegrens undersökning avslöjar en likadan tendens men med en något lägre andel utrum svar på 61 %. Vad som är märkvärdigt hos *dalv* är att nu är det inte laudaturinformanterna och personalen utan approbaturgruppen och personalen som går i samma spår. A-gruppen har givit 65 % utrum svar och personalen 63 %. Skillnaden är alltså nästan oskiljbar. Laudaturinformanterna är i 70 % av sina svar av den åsikten att *dalv* är utralt. Det finns enligt Liljegren (1995, 18) fyra modellord som slutar på *-alv*. *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) nämner två utrer såsom *kalv* och *alv* samt två neutrer *skalv* och *valv*.

Slo visar en successivt fallande andel utrum svar från grupp A till grupp P. Approbaturinformanterna är den enda gruppen som visar en andel som överstiger 50-procentgränsen i andelen utrum svar. De har ansett ordet vara utralt med ett värde på 58 %, medan laudaturinformanterna visar en utrumandel på 40 % och personalen en ännu lägre andel på 25 %. Totalt sett har *slo* haft 46 % utrum svar, som är faktiskt samma andel som Liljegren har räknat i sin egen undersökning. Båda undersökningar avslöjar alltså en svag övervikt för neutrumgenus. *Slo* har samma rimord som *do* som redan har behandlats. Det

finns två neutrer, *sto* och *bo* samt fyra utrer *ko*, *sko*, *klo* och *bro*. Om man antar att informanterna har dragit nytta av rimorden, kan approbaturgruppens högsta andel utrum svar förklaras mer med de utrala rimorden medan personalen kan ha haft de neutrala i minnet.

Nonsensordet *snyl* visar en stigande andel utrum svar från A-grupp till P-grupp. Det är alltså approbaturinformanterna i vår undersökning som med den minsta andelen på 55 % utrum svar har uppfattat ordet som uttralt. Laudaturinformanternas andel ökar med 12 procentenheter alltså till 67 % utrum svar och personalens andel når till 75 %. Genomsnittet är 62 % som emellertid överskrids av Liljegrens 74 % utrum svar. Liljegrens undersökning visar således en något starkare utrum preferens för ordet *snyl*. Liljegren (1995, 18) har hittat rimord som *kyl* 'jääkaappi', *pryl* 'lävistin' och *syl* 'naskali' som alla är frekventa och kända substantiv. Därtill nämner han (1995, 18) även två andra men mindre frekventa som är av vardera genuset. Det är sannolikt att *kyl* kan fungera som förebild för *snyl* för såväl de svenska och de finska informanterna medan det är mindre sannolikt att orden *pryl* och *syl* är så pass kända för våra informanter att de skulle kunna vara till hjälp vid bestämmandet av genus.

Bå visar en iögonenfallande företeelse. Efter en titt på ordets andel genus svar ser man genast att approbaturgruppens och personalens svar skiljer sig avsevärt mycket från varandra. Informanterna som studerar på approbaturnivån har uppfattat ordet som uttralt med en avsevärt hög andel på 80 % medan personalen har betraktat ordet som neutralt med 75 % neutrum svar. Preferensgenuset för dessa två informantgrupper är alltså helt motsatta. Laudaturinformanterna är lite mera vacklande med sina val av genus. Andelen utrum svar är 43 % som ger neutrumgenuset andelen 57 %. Resultatet för laudaturgruppen visar alltså en neutrum preferens men inte i någon betydande mån. Genomsnittet av alla gruppernas resultat visar en viss utrum preferens medan Liljegrens test visar en inte så betydande neutrum preferens med 54 % neutrum svar. Om man sedan tittar på rimorden så har *bå* enligt Liljegren (1995, 18) 2 utrala, *vrå* och *tå*, och ett neutralt modellord, *strå* men i ljuset av resultat är det ifrågasättande om rimorden verkligen har haft någon påverkan. Det är förstås möjligt att en del av informanterna har valt ett uttralt rimord som förebild medan den andra delen har valt ett neutralt rimord. Om det verkligen är möjligt, är svårt att säga.

Hepp är ett nonsensord som har givits förhållandevis jämna antal utrum- och neutrumgenussvar. Såväl approbatur- som laudaturgruppen har definierat ordet som mera neutralt än uttralt; 35 % utrum svar i A-gruppen och 37 % i L-gruppen. Personalen är

emellertid mera genomsnittlig i sina svar och har givit 50 % utrum- och 50 % neutrum svar. Liljegrens resultat visar en likadan tendens med 48 % utrum svar. Dessa två sistnämnda resultat som ligger vid 50-procentgränsen kan eventuellt förklaras med rimorden. Liljegren (1995, 18) anger minst 10 rimord för *hepp*. Det intressanta hos modellorden är att fördelningen mellan genusen är ganska jämn. 4 av dessa substantiv har genus neutrum, t.ex. *skepp* och *grepp* medan 5 är av genus utrum såsom *käpp* och *läpp*. Ett substantiv, *kräpp* 'kreppi', kan därtill vara av vardera genuset.

Värdet för ordet *båsk* är detsamma hos approbatur- och laudaturinformanterna. Båda inlärarygrupperna har betraktat ordet som 87-procentigt utralt. Personalen visar samma tendens men med en lite lägre andel utrum svar på 63 %. Genomsnittet 84 % i vår undersökning blir 6 procentenheter högre än andelen utrum svar på 78 % i Liljegrens undersökning. Av de modellord som Liljegren (1995, 17) nämner är *påsk* det mest sannolika utrala substantivet som kan ha den starkaste inverkan på valet av genus både hos de svenska och finska informanterna. Därtill finns det emellertid några få neutrala rimord som de mera avancerade inlärnarna i vår undersökning kan vara medvetna om. Dessa två neutrala rimorden, *brosk* och *pjosk* och även *kiosk* i Liljegrens egen dialekt kan vara till orsak för den något lägre andelen utrum svar hos Liljegrens informanter.

Svorm visar en stigande andel utrum svar från approbaturinformanternas 77 % via laudaturinformanternas 87 % och slutligen till personalens 100 %. Det är i viss mån överraskande att Liljegrens informanter inte har betraktat ordet som så utralt som våra. Liljegrens resultat var nämligen "bara" 74 % utrum svar, vilket kan vara oförväntat om man jämför den med vårt resultat eftersom Liljegren (1995, 18) säger själv att det finns "gott om vanliga utrer att associera till". Liljegren nämner t.ex. *form*, *norm* och *storm*. Det finns också ett neutrum, *gorm* 'riita, tora', som dock inte kan sägas höra till de sannolika förebilderna. Det finns ett substantiv till, *orm* som inte egentligen är ett rimord men kan väcka en analogisk bild via stavningen (Liljegren 1995, 18). Det är sannolikt att Liljegren har rätt i detta eftersom den mentala bilden lätt kommer fram.

Bjänn visar en likadan andel neutrum svar och också en neutrumpreferens både i vår och i Liljegrens undersökning. Det är ett faktum att i båda testen har *bjänn* definierats som hörande till utrumgenus i endast 43 % av alla svar. I vår undersökning visade resultaten för nonsensordet *bjänn* en successivt sjunkande andel utrum svar från grupp A till grupp P.

Genomsnittligt sett visar våra resultat den samma svaga neutrumpreferens som Liljegrens studie men vi kan granska resultatet också i ljuset av varje enskild inlärargrupp. Av approbaturinformerarna har 48 % valt utrumgenus för *bjånn*, 40 % av laudaturgruppen och 38 % av personalmedlemmarna.

Det finns bara ett enstavigt substantiv enligt Liljegren (1995, 18) som rimmar med ordet *bjånn*, nämligen viktenheten *ton*, som hör till neutrumgenus. Associationen till ordet *ton* genom nonsensordet *bjånn* och dess inverkan på valet av genus kan tänkas vara av mindre betydelse. Det är osannolikt att approbatur- och t.o.m. laudaturstudenterna skulle ha nytta av detta rimord. *Ton* kan möjligtvis ha någon betydelse för personalens val eftersom deras kunskaper om svenskans lexikon är bättre men det är sannolikare att *ton* inte har en betydande effekt på bestämmandet av genus hos personalen heller. Man bör minnas att det finns bara ett rimord för *bjånn* och att på basis av detta kan man påstå att det knappast har betydelse för alla informanternas val av genus.

När det gäller nonsensordet *sap* är tendensen densamma som vid *bjånn*, dvs. en successivt sjunkande andel utrumsvar men med ordet *sap* är sjunkandet mycket kraftigare. 65 % av approbaturgruppens svar är utrala. Laudaturinformerarnas andel utrumsvar sjunker till 40 % och personalens ännu lägre till 25 %. Personalens andel utrumsvar är nu inte så pålitlig eftersom det finns bara 8 informanter i denna grupp men i alla fall berättar andelen tillsammans med laudaturgruppens andel att de mer avancerade språkbrukarna har uppfattat ordet som hörande till neutrumgenus i större mån än approbaturgruppen. Vad som är överraskande, är att Liljegrens genomsnitt på 63 % utrumsvar är mycket nära det resultat, 65 % som kom fram hos approbaturgruppen.

Även om Liljegrens informanter är svenskspråkiga måste man minnas att majoriteten av hans informanter bestod av gymnasister och inte bara av universitetsstuderande som i vår undersökning. Det är intressant att av de 6 rimorden som Liljegren (1995, 18) fann för *sap*, är fem neutrer och bara ett utrum. Detta kan tänkas förklara den höga neutrumpreferensen hos personalen, men det är problematiskt när det gäller Liljegrens svenska informanter. Hur är det möjligt då att hans informanter inte har uppfattat ordet som mer neutralt? Det kan tänkas att rimorden egentligen inte har så stor roll vid bestämmandet av genus.

En successivt sjunkande andel utrum svar karakteriserar också nästa ord *ra*. Approbaturgruppen har uppfattat ordet som hörande till utrumgenus i så hög grad som i 80 % av svaren medan personalen har definierat ordet som tillhörande genus utrum bara 38-procentigt. Laudaturgruppen för sin del ligger där mittemellan med 47 % utrala svar. Liljegrens informanter har bestämt ordet som svagt hörande till genus neutrum. Andelen utrum svar är 41 %. En möjlig förklaring till approbaturgruppens resultat är att de kanske tänker på 1. deklinationen speciellt eftersom ordet *ra* slutar på *-a*. Deklinationen kan påverka också personalens val av genus på det sättet att de kan ha haft en mental bild av 4. deklinationen där substantiven slutar på vokal. Rimordet *ja* som är ett neutrum kan ju ha haft någon effekt på genusbestämmandet men liksom också Liljegen (1995, 19) påpekar är det ganska osannolikt. Genusfördelningen i laudaturgruppen är i så hög grad jämn att den verkar vara ganska slumpmässig och man måste ju komma ihåg att slumpen spelar alltid en roll i valet av genus speciellt i undersökningar där man forskar i hur nonsensord genusbestäms.

Trås har visat både i vår och Liljegrens studie en ganska likadan tendens, 43 % utrum svar i vår och 39 % i Liljegrens undersökning, dvs. en svag neutrumpreferens. Vid detta ord var det igen approbaturgruppen med 55 % som gav flera utrum svar än de mer avancerade som var av den åsikten att ordet *trås* är ett neutrum. L-gruppens svar var endast 37-procentigt utrala och P-gruppens endast 25-procentigt. Liljegen (1995, 19) har hittat ganska många rimord för *trås* av vilka den ena hälften är neutral och den andra utral; *bås*, *lås* och *flås* är neutrala samt *ås*, *gås* och *mås* utrala. Om man jämför detta nonsensord med somliga ord hörande till 5. deklinationen märker man den långa mittvokalen. *Trås* kan möjligen påminna informanten om ord som *hus*, *bord* och *segel* med sina långa mittvokaler. Å andra sidan är det också möjligt att informanten kan tänka på vissa ord hörande till 2. deklinationen, såsom *båt*, *stol* och *bil*.

Liksom det föregående ordet har nonsensordet *vil* också en lång mittvokal. Det är överraskande att både approbatur- och laudaturinformanterna gav ordet en svagare utrumdominans än man hade väntat på förhand eftersom enligt Liljegen (1995, 18) finns det ganska många vanliga utrer med vilka man kan associera ordet *vil*, t.ex. *bil* och *fil*. 57 %, genomsnittet i vårt test och 76 %, medeltalet i Liljegrens test skilde sig ganska mycket medan personalen med 75 % utrum svar nådde nästan samma resultat som Liljegrens alla informanter.

Det har visat sig att några nonsensord når överraskande höga andelar utrum svar. Nonsensordet *pläns* är även bland de ord som visar höga andelar, över 80 % utrum svar. Genomsnittet når till 87 % som avviker överraskande mycket från Liljegrens resultat som är ”bara” 58 % utrum svar. Vid en närmare granskning avslöjar det sig att alla grupper har uppfattat ordet som uttralt i över 80 % av svaren, A-gruppen 81 %, L-gruppen 93 % och personalen 88 %. Liljegren (1995, 18) påpekar att det finns 7 utrala mönsterord varav ett kan även vara neutrum nämligen *rens*. *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) nämner utrala mönsterord såsom *fläns*, *läns* och *träns*. Rimorden kan således ha haft en betydelse vid valet av genus i vår undersökning men kanske inte i så hög mån när det gäller Liljegrens informanter.

Man måste nog spekulera med Liljegrens resultat och på sätt och vis också ifrågasätta det. Av tabell 9 på sidan 13 i Henrik Liljegrens (1995) egen undersökning kan utläsas att ordet *pläns* har fått en 58-procentig utrumpreferens men om antalet informanter är konstant 46 som i hela undersökningen, är andelen 58 % fel. Antalet utrum svar var nämligen 29 och om antalet informanter nu är detta 46, blir andelen inte 58 % utan 63 %. Om det nu har hänt så att antalet informanter inte är 46 utan mindre beroende kanske på att några informanter av ett okänt skäl har låtit bli att svara, borde Liljegren ha nämnt det i sin undersökning. Vi väljer emellertid att använda den av Liljegren givna andelen 58 % eftersom det är omöjligt för oss att veta om antalet här verkligen är 46 eller mindre. Även om andelen var fel, förändras preferensen inte, utrumdominansen endast förstärktes med några procentenheter. Detta eventuella fel har naturligtvis också påföljder på några ställen där Liljegren har räknat genomsnittet men vi har alltså valt att använda de siffror som han gav i sin undersökning.

Nästa ord *judd* visar intressanta andelar i det avseendet att såväl approbaturinformanterna med 65 %, personalen med 63 % som Liljegrens informanter med 63 % har bestämt ordet som uttralt i samma proportion. Tendensen i vår undersökning är i viss mån utrumprefererande med 55 % utrum svar även om laudaturinformanterna visar en svag neutrumpreferens på 57 %. Ett flertal av rimorden är enligt Liljegren (1995, 18) utrala. *Svenskt rimlexikon* (Odhner 1979) nämner *mudd* och *snudd* men det finns tre substantiv bland dessa som även kan vara neutrala såsom *kludd* och *sudd*.

Pry har bestämts som uttralt bara av approbaturinformanterna vars svar 67 % var utrala. Laudaturgruppen, personalen samt Liljegrens informanter har däremot valt genus neutrum.

Laudaturgruppen och personalen visar med utrumandelarna 23 % respektive 13 % en klart skiljande tendens än approbaturgruppen. Genomsnittet för nonsensordet *pry* är i vår undersökning 41 % och i Liljegrens 43 %. *By, sky, hy* och *vy* hör enligt Liljegren (1995, 18) till de ord som sannolikt kan påverka valet av genus. Men i ljuset av vårt resultat har orden någon betydelse endast för approbaturgruppen eftersom de andra grupperna prefererade genus neutrum. Det finns också neutrala rimord för *pry* men Liljegren (1995, 18) hävdar att de knappast är några sannolika mönsterord eftersom de är mycket sällsynta och udda.

Tust är också ett nonsensord som visar såsom t.ex. *rugd* och *skorf*, en mycket klar utrumpreferens på 84 % hos A-gruppen, på 93 % hos L-gruppen och 88 % hos personalen. Liljegrens informanter har inte nått till 88 % utrumsvar som var genomsnittet för ordet *tust* i vår undersökning utan hans resultat förblev i 72 %. Det finns inga neutrala modellord för nonsensordet *tust* enligt Liljegren (1995, 18) utan alla rimorden är utrala som *kust* och *lust*. Det är alltså naturligt att tänka sig att rimorden har haft en inverkan på valet av genus hos informanterna. Det är emellertid värt att påpeka att approbaturgruppen, som vanligtvis har givit den högsta andelen utrumsvar, är när det gäller ordet *tust*, den grupp som har givit den lägsta andelen utrumsvar.

Nonsensordet *dryll* visar överraskande skillnader mellan approbaturgruppen och personalen. Approbaturgruppen har uppfattat ordet som neutralt med en frekvens på 68 % medan personalgruppen har prefererat genus utrum i 75 % av svaren. Laudaturgruppen visar sig vara i enlighet med personalen med utrumandelen på 60 %. Utöver detta bör det läggas märke till att personalen med den 75-procentiga utrumpreferensen håller sig i närheten av Liljegrens resultat som visar en 74-procentig utrumpreferens (tabell 3). *Dryll* har tre utrala rimord varav ett kan också ha genus neutrum nämligen *tyll* 'tylli', men samtliga är enligt Liljegren (1995, 18) mindre kända och således också mindre sannolika påverkande faktorer.

Som helhet, utan att ta hänsyn till enskilda ord, avslöjar enkätsvaren vid direkt genustilldelning en existerande men en mycket svag dominans för utrumgenus. Av alla svaren i vårt test visade sig 55 % vara av genus utrum och 45 % av genus neutrum. Resultatet bör tas med vissa reservationer eftersom t.ex. kontrollorden finns med i resultatet. Utan dem blir resultatet 54 % utrum och 46 % neutrum. I undersökningar av detta slag måste man även hålla den eventuella felmarginalen i minnet. Vad som dessutom väckte vår uppmärksamhet, var att

det blev bara en procentenhets skillnad i vår undersökning (55 %) och Liljegrens (56 %) gällande direkt utrumtilldelningen hos alla ord inklusive kontrollorden.

Om man sedan riktar sin blick på kontrollorden i tabell 3 och speciellt de 3 neutrala kontrollorden i vår undersökning, *kasiv*, *akament* och *rinum* och granskar de ord som mest har uppfattats som neutrala, upptäcker man, överraskande nog, att orden *tög*, *låg*, *gliv* och *kvi* har givits ett större antal neutrum svar än de neutrala kontrollorden *akament* och *kasiv*. Om bara ordet *kasiv* granskas, finns det t.o.m. fyra nonsensord till, *hepp*, *gnött*, *vack* och *pry*, som har givits ett större antal neutrum svar. *Kasiv* är också det sämst behärskade neutrala kontrollordet. T.o.m. 41 % av svaren var utrala och alltså fel. Även i Liljegrens undersökning där informanterna var infödda svenskspråkiga, fick *kasiv* en relativt hög andel fel svar nämligen 28 %. I Liljegrens undersökning är *kvi* och *näss* de ord som är de mest neutralt uppfattade nonsensorden och ordet *kvi* hade faktiskt samma andel neutrum svar som kontrollordet *akament*.

Allmänt taget är resultatet gällande kontrollorden i vår undersökning något förväntat. De kontrollord som var utrala behärskades bättre än de med ett neutrum betingande suffix. Av tabell 3 kan utläsas att *guvning*, *bulare* och *haspnad* har rätt definierats som hörande genus utrum i över 85 % av svaren. Av de tre kontrollorden *kasiv*, *akament* och *rinum* har bara *rinum* nått över 85 % rätta svar. *Kasiv* har definierats som hörande till genus neutrum bara i 59 % av svaren och *akament* i 69 % som syns även i följande tabell 4.

Tabell 4 Kontrollorden vid direkt genustilldelning

Kontrollord	Mönster	Förväntat svar	Rätta svar		(L)	
			f	%	f	%
guvning	lösning	utrum	69	100	45	98
bulare	läsare	utrum	65	94	42	91
haspnad	marknad	utrum	61	88	41	89
rinum	datum	neutrum	62	90	39	83
akament	element	neutrum	47	69	37	80
kasiv	motiv	neutrum	41	59	33	65

Av tabell 4 kan utläsas att våra informanter vid Institutionen för nordiska språk (Rätta svar %) har behärskat bättre kontrollorden *guvning*, *bulare* och *rinum* medan Liljegrens svenska

informer (L) har varit mera medvetna om suffixen *-ad*, *-ment* och *-iv* hos orden *haspnad*, *akament* och *kasiv*. Andelen rätta svar hos kontrollorden är något överraskande. När det nu är ju fråga om infödda svenska informanter, skulle andelarna ha kunnat vara lite högre. Resultaten är dock inte helt jämförbara. Minnas bör att största delen av Liljegrens informanter är gymnasister medan våra informanter bestod av studerande eller t.o.m. av lärare vid Jyväskylä universitet. Det är ju sannolikt att utbildningen och antalet studieår spelar en roll här.

Om man sedan granskar resultaten hos varje inlärarygrupp gällande kontrollorden i vårt eget test blev resultatet förväntat. Det var naturligtvis personalen som behärskar kontrollorden bäst, 55 % utrum svar och 45 % neutrum svar. Det förväntade förhållandet 50 % neutrum- och 50 % utrum svar förverkligades inte även om personalen är bland våra informanter de som är närmast den infödda svensktalarens nivå. Därefter kommer laudaturinformanterna med 60 % utrum svar och 40 % neutrum svar. Den lägsta andelen rätta svar visade, som förväntat, approbaturinformanterna, 63 % utrum svar och 37 % neutrum svar. Alla inlärarygrupperna har alltså prefererat utrum genus även i sina val av kontrollordens genus. Den fallande andelen utrum svar från grupp A till P kan sägas förstärka vår hypotes om utbildningens inverkan på informanternas medvetenhet om svensk grammatik och mer specifikt om de neutrum betingade suffixen såsom *-iv* och *-ment*.

7 NONSENSORDEN I PLURALIS

Fördelningen mellan genus neutrum och genus utrum ser naturligtvis annorlunda ut om man granskar förekomsten med utgångspunkt i pluralis. Som Roger Källström (1993, 82) framhåller finns det naturligtvis inget absolut samband mellan pluralisändelser och genus men en viss korrelation mellan dessa två kan urskiljas och således är det också motiverat att använda pluralisändelser som indirekta genusmarkörer. Genusanalysen av pluralisändelserna är även motiverad därför att också Henrik Liljgren (1995) använder samma metod i sin studie och för jämförbarhetens skull är det vettigt att använda denna metod också. Den allmänna tendensen verkar vara att informanterna visar en högre utrumpreferens i pluralis än i singularis.

Innan vi går över till de enskilda nonsensorden, är det kanske bäst att säga någonting om de enskilda pluraländelserna. Båda undersökningar visar nämligen att ändelsen *-ar* är den mest frekventa bland informanterna. I tabell 5 visas att 39 % av alla pluralissvaren i Liljegrens undersökning (L-informanter) är *-ar*. Den motsvarande andelen i vårt nonsensordtest blev 34 %. Vid detta skede bör det noteras att andelarna varken i Liljegrens undersökning eller hos laudaturinformanterna och personalen i vår studie utgör 100 % på grund av kategorin oavgjorda. Några informanter har givit pluralformer som inte motsvarar de förväntade deklinationernas och således bör uteslutas från *-or*, *-ar*, *-er/-r*, *n* och *-Ø*- svaren.

Tabell 5 Andelen svar för varje pluraländelse

Ändelserna	<i>-or</i>		<i>-ar</i>		<i>-er/-r</i>		<i>-n</i>		<i>-Ø</i>	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
L-Informanter	214	12	676	39	492	28	139	8	212	12
Alla grupper:	214	8	898	34	678	26	154	6	671	26
Approbatur	132	11	391	33	332	28	42	4	279	24
Laudatur	80	7	403	35	294	26	66	6	284	25
Personal	2	1	96	32	52	17	46	15	108	36

Resultaten i undersökningarna uppvisar en intressant likhet. Det framgår av tabell 5 att utom *-Ø*-svaren ligger andelarna mycket nära varandra. De fyra första deklinationerna i Liljegrens undersökning uppvisar en högre andel än hos våra informanter. Endast 5. deklinationen har ett högre värde hos våra informanter. Om man kastar ett öga på de enskilda informantgruppernas *-Ø*-svar, visar det sig att av gruppernas svar är över 20 % sådana som följer böjningen i 5. deklinationen. Det väcker ens uppmärksamhet att våra informanter vid Jyväskylä universitet har använt 5. deklinationens böjning ungefär två gånger så mycket som Liljegrens informanter. Liljegrens undersökning visar alltså att 4. deklinationen har använts minst. I vår studie visade 4. deklinationen vara också den minst använda deklinationen.

Om man sedan tittar bara på resultaten från nonsensordtestet vid Jyväskylä universitet, kommer det fram att våra informanter prefererar såväl 3. som 5. deklinationen i samma mån, 26 %. Det är uppseendeväckande att 5. deklinationen som innehåller neutrala substantiv på konsonant och utrala människobetecknande substantiv på *-are*, *-ande/-ende* eller *-er*, uppvisar en så hög frekvens. Det är sannolikare att informanterna vid användningen av 5.

deklinationen hellre vill ange genus neutrum än genus utrum vilket gör resultatet i tabell 5 mycket intressant. Om man beslutar sig för att uppfatta 5. deklinationen och den så kallade nollallomorfen $-\emptyset$ som ett tecken på genus neutrum, visar det sig att utrumpluraländelsen $-er/-r$ och neutrumpluraländelsen $-\emptyset$ har båda den näst högsta frekvensen efter $-ar$.

Om man nu kastar ett öga på inläraryrgruppernas svar i tabell 5, visar det sig att andelen $-or$ - och $-er$ -svar sjunker successivt från grupp A till P. 2. deklinationen visar förväntat höga andelar hos varje inläraryrgrupp och pluraländelsen $-ar$ är favoritändelsen hos varje inläraryrgrupp. Personalen visar dock den lägsta andelen på 32 %. Andelarna svar i 4. och 5. deklinationen däremot stiger successivt. Andelen svar ökar ju närmare man är på personalgruppen vilket också stöder vår hypotes om utbildningens inverkan på användningen av genus neutrum. Det väcker också ens uppmärksamhet att andelen $-or$ -svar är endast 1 hos personalen.

Sedan kan vi gå över till de enskilda nonsensorden i tabell 6 och granska andelen utrum svar i pluralis och jämföra dessa med singularis svaren.

Tabell 6 Andelen utrum svar hos de 38 nonsensorden vid indirekt genustilldelning

Ord	Approbatur		Laudatur		Personal		Alla grupper		Liljegren	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
gliv	22	71	21	70	0	0	43	62	39	85
haspnad (K)	29	94	29	97	8	100	66	96	44	96
vack	20	65	18	60	3	38	41	59	42	91
frimp	24	80	25	83	7	88	56	82	43	93
flibb	22	71	18	62	6	75	46	68	42	91
do	23	74	18	60	2	25	43	62	23	50
kned	22	71	19	63	4	50	45	65	24	74
kasiv (K)	21	68	18	60	2	25	41	59	33	72
gö	22	71	19	63	2	25	43	62	24	48
skorf	30	97	27	90	8	100	65	94	45	98
gnå	23	74	24	80	2	25	49	71	29	63
tög	8	26	7	23	2	25	17	25	36	78
gnött	15	50	16	53	3	38	34	50	42	91
guvning (K)	31	100	30	100	8	100	69	100	45	98
kvi	22	71	20	67	1	13	43	62	28	61
näss	26	84	13	43	2	25	41	59	38	83
låp	16	52	14	47	2	25	32	46	23	78
rugd	28	90	28	93	8	100	64	93	37	80
dalv	23	74	22	73	3	38	48	70	40	87
rinum (K)	13	42	13	43	0	0	26	38	22	48

slo	20	65	21	70	1	13	42	61	33	72
snyl	25	81	22	73	7	88	54	78	43	93
bå	26	84	26	87	2	25	54	78	28	61
hepp	20	65	14	47	3	38	37	54	43	93
båsk	30	97	28	93	6	75	64	93	42	91
svorm	29	94	27	90	8	100	64	93	43	93
bjånn	19	61	17	57	2	25	38	55	37	80
sap	23	74	21	70	3	38	47	68	41	89
bulare (K)	3	10	4	14	0	0	7	10	5	11
ra	22	71	22	73	2	25	46	67	19	41
trås	24	77	17	57	6	75	47	68	42	91
vil	24	77	23	77	7	88	54	78	43	93
plåns	30	97	30	100	8	100	68	99	45	98
akament (K)	19	61	14	47	0	0	33	48	27	59
judd	24	77	21	72	5	63	50	74	44	96
pry	23	74	19	63	3	38	45	65	37	80
tust	29	94	29	97	8	100	66	96	45	98
dryll	25	81	23	77	6	75	54	78	45	98
Totalt	855	73	786	69	150	49	1791	68	1382	79

Det första nonsensordet *gliv* visade en 71-procentig neutrumpreferens i samband med den direkta genustilldelningen (se tabell 3 s. 30) men den indirekta genustilldelningen förändrar genusfördelningen så att preferensen ligger nu i genus utrum som fick 62 % av svaren (tabell 6). Liljegrens undersökning uppvisade t.o.m. en högre andel utrumsvar (85 %) via pluralis men preferensen var hos genus utrum redan i singularis. Både approbatur- och laudaturinformanterna uppvisar en 70-procentig utrumpreferens vid den indirekta genustilldelningen medan personalen, i motsats till den allmänna tendensen inte alls har valt genus utrum utan använt bara neutrumpluraländelser. Personalens svar var alltså 100-procentigt neutrala i pluralis.

Även nonsensordet *vack* byter genuspreferens. Den 61-procentiga neutrumpreferensen (tabell 3 s. 30) förvandlas till en 59-procentig utrumpreferens. Liljegrens undersökning visar t.o.m. en mera dramatisk ökning från 52 % till 91 % utrumsvar. I vår undersökning är det igen personalens andelar som är värda en djupare granskning. Både approbatur- och laudaturgruppen visar en utrumpreferens medan det är endast personalen som via den indirekta genustilldelningen visar en neutrumpreferens även om andelen utrumsvar ökar från direkt till indirekt. Personalens singularissvar var nämligen helt neutrala men andelen utrumsvar ökade med 38 procentenheter i pluralis. Minnas bör förstås att personalen är bara 8 till antalet vilket naturligtvis påverkar situationen och gör andelarna mindre pålitliga.

Nonsensordet *frimp* visar att andelarna utrum svar ligger nära varandra om man jämför siffrorna i den direkta med den indirekta genustilldelningen såväl i vår som i Liljegrens undersökning. Andelarna utrum svar hos ordet *frimp* visar endast ungefär 10 procentenheters skillnader. Fascinerande är också personalens siffror som är helt identiska i den direkta och den indirekta genustilldelningen. Andelen utrum svar är alltså exakt samma såväl i singularis som i pluralis. Också Liljegrens informanter har varit konsekventa i sina genusval med 89 % utrum svar i singularis och 93 % i pluralis. Ordet *flibb* hör till de nonsensord som visar en svag neutrumpreferens i singularis som sedan förändras till en utrumpreferens i pluralis. Andelen utrum svar ökar från 41 % till 68 %. I Liljegrens nonsensordtest hade ordet redan i singularis definierats som uttralt och i pluralis förstärks preferensen med 30 procentenheter från 61 % till 91 %. Approbaturgruppen vid Jyväskylä universitet uppfattade ordet som neutralt i singularis med 65 % neutrum svar men i pluralis uppgår utrumprocenten till 71 %.

Ordet *do* visar också en preferensförändring från genus neutrum (58 %) till genus utrum (62 %) i vår undersökning. Liljegrens studie visar en ökning från 30 % till 50 % utrum svar. Preferensen går mot utrumgenus men utrumgenuset når inte dominansen. Approbaturgruppen i vår undersökning är den grupp som angett den högsta andelen utrum svar på 74 % via den indirekta genustilldelningen men det är laudaturgruppen som visar den största ökningen i andelen utrum svar från 30 % till 60 %. En intressant detalj som syns hos ordet *do* är att den genomsnittliga andelen utrum svar ökar med 20 procentenheter från singularis till pluralis i båda testen.

Kned förändrar preferens från neutrumgenus till utrumgenus men nu också i Liljegrens undersökning inte bara i vår. Den svagt urskiljbara neutrumpreferensen förvandlas till en lite klarare utrumpreferens. Endast en inlärrargrupp i vår undersökning avviker från tendensen nämligen personalen som i singularissvaren prefererade genus utrum med en andel på 63 % men andelen, överraskande nog, sjönk i pluralis. Företeelsen är alltså helt motsatt till den allmänna tendensen enligt vilken preferensen går från genus neutrum i den direkta genustilldelningen till genus utrum i den indirekta genustilldelningen.

Gö visar en ökning på 10 procentenheter i andelen utrum svar från den direkta till den indirekta genustilldelningen. Utrumpreferensen har dock inte förändrats utan bara förstärkts. Liljegrens undersökning visar en motsatt tendens och en neutrumpreferens både i den direkta och den indirekta genustilldelningen, 41 % dir. och 48 % indir. Av inlärrargrupperna i vår

undersökning byter bara laudaturinformanterna preferens från den 57-procentiga neutrumpreferensen till en 63-procentig utrumpreferens. Approbaturgruppens direkta och indirekta genustilldelning avskiljer sig bara med några procentenheter medan personalen har varit helt konsekvent med 25 % utrumsvar både i singularis och i pluralis.

Skorf såsom *gö* visar också en stigande andel utrumsvar i den indirekta genustilldelningen. *Skorf* visar en hög andel utrumsvar redan i singularis men pluralissvaren visar trots detta en ökning på 12 procentenheter i vår undersökning, från 82 % till 94 % och en ökning på 20 procentenheter i Liljegrens från 78 % till 98 % utrumsvar. Approbaturgruppen på institutionen vid Jyväskylä universitet visade redan i singularis en 90-procentig utrumpreferens som ännu i pluralis ökade med 7 procentenheter, laudaturgruppen visade en 76-procentig utrumpreferens i singularis men i pluralis bestämde de ordet som uttralt med andelen 90 %. Personalen visar en ännu högre utrumpreferens med 100 % utrumsvar i pluralis.

Vår och Liljegrens undersökningar visar en förändring i genuspreferensen gällande ordet *gnå*. *Gnå* har nämligen i vårt test definierats som hörande till genus neutrum i 57 % av svaren i singularis men pluralissvaren visar en 71-procentig utrumpreferens. Liljegrens undersökning visar en förändring från 65 % neutrumsvar i singularis till 63 % utrumsvar i pluralis. Såväl vår undersökning som Liljegrens studie visar alltså en ökning på 28 procentenheter i utrumpreferensen. Approbaturgruppens utrumpreferens visar en ökning på 24 procentenheter men laudaturgruppen visar en ännu kraftigare ökning på 37 procentenheter från 43 % till 80 %. Personalen har, som vanligt, varit den konsekventaste gruppen, ökningen är endast 12 procentenheter från 13 % till 25 %.

Tög är ett intressant nonsensord i många avseenden. Vårt test visar att endast 20 % av svaren anger genus utrum och andelen utrumsvar ökar i pluralis bara med 5 procentenheter, alltså till 25 % utrumsvar. Enligt den generella tendensen som vår och Liljegrens undersökningar har hittills visat i pluralis, skulle andelen utrumsvar ha kunnat vara mycket högre. Liljegrens studie däremot visar en kraftig ökning. Andelen utrumsvar i Liljegrens studie var bara 35 % i singularis men i pluralis t.o.m. 78 %. Ökningen är alltså 43 procentenheter. I vår undersökning är förändringar inte så kraftiga. Approbaturgruppens andel utrumsvar ökar från 16 % till 26 %, laudaturgruppens utrumsvar minskar med 4 procentenheter och personalens andel utrumsvar ökar med 12 procentenheter från 13 % till 25 %.

Gnött som har givit namnet till Liljegrens studie, visar i enlighet med det föregående ordet *tög*, en överraskande hög andel utrum svar. Hans test visar nämligen en ökning på 32 procentenheter från 59 % utrum svar i singularis till 91 % i pluralis. Vår undersökning visar endast en ökning på 11 procentenheter från 39 % till 50 %. Även inlärarygrupperna i vår undersökning visar konsekvens i sina svar. Gruppernas andelar utrum svar är nämligen ungefär 10 procentenheter högre i pluralis och endast laudaturgruppen visar en förändring i genuspreferens. Den 57-procentiga neutrumpreferensen ombyts till en 53-procentig utrum preferens. Förändringen är alltså mycket svag.

Nonsensordet *kvi* visar stora förändringar i andelar utrum svar såväl i Liljegrens studie som i vår undersökning samt också hos de enskilda inlärarygrupperna. Singularissvaren visar att endast 30 % av svaren var utrala. Pluralissvaren däremot visar en 62-procentig utrum preferens. Liljegrens studier visar en ännu kraftigare förändring i andelen utrum svar, från 20 % till 61%. Om man kastar ett öga på inlärarygruppernas andelar, ser man genast att det igen är personalen som har varit konsekventast med 13 % utrum svar både i singularis och i pluralis, approbaturgruppen visar en förändring från 48 % till 71 % utrum svar. Laudaturgruppen däremot visar en drastisk förändring i andelen utrum svar. Genuspreferensen förändras från den 83-procentiga neutrumpreferensen till en 67-procentig utrum preferens.

Även hos nästa ord *näss* visar Liljegrens resultat en dramatisk ökning i andelen utrum svar. I singularis var andelen endast 26 % men i pluralis når andelen till så högt som 83 %. Ökningen är alltså 57 procentenheter och genuspreferensen förändras från den starka neutrumpreferensen till en ännu starkare utrum preferens. I ljuset av Liljegrens resultat verkar ökningen från 52 % till 59 % utrum svar i vår undersökning vara mindre märkvärdig. Informantgrupperna visar inte heller några dramatiska förändringar i andelarna. Approbaturgruppen visar en ökad utrum preferens med ungefär 20 procentenheter från 65 % till 84 % utrum svar. Laudaturgruppens andel utrum svar förblir konstant vid 43 %. Personalen däremot visar en minskad utrum preferens. Minskningen är 13 procentenheter, från 38 % till 25 %.

Nonsensordet *låg* utgör i vår undersökning ett undantag bland de nonsensord som redan har behandlats. *Låg* är nämligen ett ord som inte förändrar genuspreferens från neutrum till utrum utan har definierats som hörande till genus neutrum i såväl via den direkta som den indirekta genustilldelningen. Andelen utrum svar ökar dock men preferensen förändras inte.

Singularissvaren i Liljegrens studie visade ett jämnt förhållande mellan genusen och andelen utrum svar var alltså 50 %. Andelen ökade i pluralis med 28 procentenheter vilket ger 78 % utrum svar via den indirekta genustilldelningen. Approbatur- och laudaturgruppen visar en stigande andel utrum svar i pluralis med 17 procentenheter och personalen med 25. Endast approbaturgruppen förändrar genuspreferens från den 65-procentiga neutrumpreferensen till en svag utrumpreferens på 52 %. Märkvärdigt är också att personalen i singularis hade definierat ordet som hörande till genus neutrum med en andel på 100 % men pluralissvaren visar att neutrumpreferensen har minskat med 25 procentenheter.

Rugd visade i vår undersökning den högsta andelen utrum svar via den direkta genustilldelningen, 90 % (exklusive kontrollorden). Den indirekta genustilldelningen visar en ökning på 3 procentenheter. Liljegrens studie däremot visar en minskad utrumpreferens för *rugd*. Andelen utrum svar i singularis var i hans studie 93 % medan pluralissvaren visade en 80-procentig utrumpreferens. Denna minskade andel utrum svar som Liljegrens studie visar är en intressant företeelse i det avseendet att Noreen (1923, 68) nämner just fonemsekvensen – *gd* som starkt förknippad med utrumgenus. I vår undersökning är det bara laudaturgruppen vars andel utrum svar förändras. Laudaturgruppens andel ökar från 87 % till 93 %. Både approbaturgruppen och personalen är mycket konsekventa med valen av genus och andelarna utrum svar förändras icke.

Även nonsensordet *dalv* visar att våra informanter är mycket konsekventa i sina val av genus. Utrumandelen i singularis var 67 % och i pluralis 70 %. Liljegrens informanter visar lite mindre konsekvens i svaren. Andelen utrum svar i singularis var 61 % och i pluralis 87 %. Man bör emellertid lägga märke till att informanterna i båda undersökningar är eniga om att ordet *dalv* är hellre av genus utrum både i singularis och i pluralis. Även approbatur- och laudaturgruppen är såväl i singularis som i pluralis av den åsikten att *dalv* är ett utrum, bara personalen har bytt genuspreferens och valt i pluralis genus neutrum med 62 %.

Ordet *slo* däremot visar en förändring i genuspreferenserna i båda testen. Både våra och Liljegrens informanter byter genus från neutrum i singularis till utrum i pluralis, mer precis från 46 % till 61 % utrum svar i vår undersökning och från 46 % till 72 % i Liljegrens. Den svagare neutrumpreferensen förändras till en klarare utrumpreferens. Även laudaturgruppen förändrar genuspreferens från 60 % neutrum svar till 70 % utrum svar. Approbaturgruppen håller sig fast till det genus som de redan valde i singularis. Deras utrumprocent endast ökar

från 58 % till 65 %. Personalen förändrar inte heller det redan valda genuset utan förstärker sitt val från 75 % till 87 % neutrumsvar.

Hos ordet *snyl* förstärks den utrala tendensen i båda testen. Liljegrens siffror är emellertid lite högre, inte bara i singularis men också i pluralis, 74 % och 93 % i Liljegrens motsvarande 62 % och 78 % i vårt test. Liljegrens informanter visar alltså en nästan 95-procentig utrumpreferens i pluralis medan våra informanter definierade ordet ”bara” 78-procentigt som uttralt. Alla inlärargrupper visar en ökning i andelen utrumsvar, approbaturgruppen på 26 procentenheter från 55 % till 81 %, laudaturgruppen från 67 % till 73 % och personalen från 75 % till 88 %. Approbaturgruppen visar den kraftigaste ökningen medan personalen är den informantgrupp som redan via den direkta genustilldelningen visade den starkaste preferensen för utrumgenus.

Vad som syns hos ordet *bå*, är att utrumpreferensen förstärks från 57 % till 78 % i vår undersökning medan Liljegrens informanter byter genuspreferens från neutrum till utrum; från 54 % neutrumsvar till 61 % utrumsvar. Av inlärargrupperna i vår undersökning är både approbaturgruppen och personalen förhållandevis konsekventa. Approbaturgruppens utrumpreferens ökar endast med 4 procentenheter och personalens genuspreferens förändras inte ett dugg. Endast laudaturgruppen visar en märkvärdig ökning i andelen utrumsvar som går från 43 % upp till 87 %.

Nonsensordet *hepp* fick i singularis en 62-procentig neutrumpreferens som sedan i pluralis förändras till en mycket svag utrumpreferens på 54 %. Liljegrens undersökning visar igen en mera dramatisk ökning i andelen utrumsvar från 48 % till 93 %. Ökningen är t.o.m. 45 procentenheter. Båda undersökningar visar alltså en förändring i genuspreferens från neutrum till utrum. Approbaturgruppen visar en förändring, en 65-procentig neutrumpreferensen förändras till en 65-procentig utrumpreferens. Laudaturgruppen och personalen visar båda en neutrumpreferens via den indirekta genustilldelningen. Laudaturgruppen går från 63 % till 53 % neutrumsvar vilket visar en ökning i andelen utrumsvar men trots detta en svag neutrumpreferens. Personalen för sin del visar en 50-procentig preferens för båda genusen i singularis men pluralissvaren visar en 62-procentig neutrumpreferens.

Nonsensordet *båsk* hade redan i singularis definierats som uttralt med höga andelar. Men trots detta visar båda undersökningar en ökning i andelen utrumsvar via den indirekta

genustilldelningen. Våra informanter definierade ordet som uttralt i 93 % av svaren och Liljegrens informanter visar en 91-procentig utrumpreferens. Även alla informantgrupper i vår undersökning visar en ökning i andelen utrumsvar, approbaturgruppen från 87 % upp till 97 %, laudaturgruppen från 87 % till 93 % och personalen från 63 % till 75 %.

Svorm visar ökning i andelarna utrumsvar, både genomsnittet och andelarna hos de enskilda informantgrupperna uppgår. Den genomsnittliga andelen i vår undersökning stiger med 9 procentenheter, från 84 % till 93 %. Liljegrens respektive resultat visar en ökning på 19 procentenheter och andelen stiger från 74 % till 93 %. Båda undersökningar visar alltså en förstärkt utrumpreferens. Bland informantgrupperna är det approbaturinformanterna som visar den kraftigaste ökningen på 17 procentenheter från 77 % till 94 %. Såväl laudaturgruppen som personalen visar konsekvens i genusvalen därför att laudaturgruppens andel utrumsvar stiger med enbart 3 procentenheter och personalen har definierat ordet som uttralt med andelen 100 % både via den direkta och den indirekta genustilldelningen.

Båda undersökningar visar en 57-procentig neutrumpreferens i singularis för ordet *bjånn*. Våra informanter visar en förändring från genus neutrum till genus utrum medan Liljegrens informanter visar en klar ökning till 80 % utrumsvar. Liljegrens studie visar alltså en ökning på 37 procentenheter. Av våra informantgrupper är det endast personalen som håller sig vid det i singularis valda neutrumgenuset. Neutrumpreferensen t.o.m. ökar från 62 % till 75 %. Både approbatur- och laudaturgruppen förändrar genuspreferens. Hos approbaturinformanterna förändras den mycket svaga neutrumpreferensen på 52 % till en 61 %-ig utrumpreferens. Laudaturinformanternas resultat visar att den 60-procentiga neutrumpreferensen förändras till en 57-procentig utrumpreferens. Resultaten för approbatur- och laudaturgruppen är emellertid så nära 50-procentgränsen att det är svårt att tolka resultaten för någotdera genuset.

Nonsensordet *sap* visade i singularis en nästan oskiljbar neutrumpreferens på 51 % i vår undersökning. Det är ingen överraskning att den svaga neutrumpreferensen förändras till en utrumpreferens på 68 %. Liljegrens undersökning visade redan i singularis en förhållandevis stark utrumpreferens som förstärks i pluralis. Liljegrens studie visar en ökning på 26 procentenheter från 63 % till 89 % utrumsvar. Om man sedan kastar ett öga på grupperna, visar det sig att endast laudaturgruppen förändrar genuspreferens från den 60-procentiga neutrumpreferensen till en 70-procentig utrumpreferens. Approbaturgruppen endast förstärker

sitt utrumval med 9 procentenheter. Personalen visar en ökning i andelen utrumsvar från 25 % till 38 % men preferensen förblir alltså hos genus neutrum.

Vad som är intressant hos nonsensordet *ra* är att Liljegrens undersökning inte visar någon förändring alls i andelen utrumsvar utan den är exakt samma båda via den direkta och den indirekta genustilldelningen, en 59-procentig neutrumpreferens såväl i singularis som i pluralis. Vår undersökning visar inte heller några stora förändringar när man går över till den indirekta genustilldelningen. Den 60-procentiga utrumpreferensen endast förstärks med 7 procentenheter. Största delen av våra informanter, till skillnad från Liljegrens informanter, är både i singularis och i pluralis av den åsikten att ordet *ra* är ett utrum. Vad som är ännu intressantare hos detta ord, är att båda approbaturgruppens och personalens andelar utrumsvar sjunker i pluralis, approbaturinformanternas från 80 % ner till 71 % och personalens från 38 % till 25 %. Genuspreferenserna är dock helt motsatta hos dessa två informantgrupper. Endast laudaturgruppen förändrar genuspreferens eftersom den svaga 53-procentiga neutrumpreferensen förändras till en 73-procentig utrumpreferens.

Nonsensordet *trås* visar förhållandevis stora förändringar i andelarna utrumsvar. Den 57-procentiga neutrumpreferensen i vår undersökning ombyts till en 68-procentig utrumpreferens. Liljegrens informanter visar en ännu mera drastisk ökning i andelen utrumsvar, 39 % utrumsvar ökar till 91 % utrumsvar. Ökningen är alltså 52 procentenheter. Ordet *trås* visar alltså en betydande ökning i andelen utrumsvar i pluralis. Så är fallet också bland informantgrupperna på institutionen. Approbatur- och laudaturgruppen visar en ökning på ungefär 20 procentenheter. Laudaturgruppen t.o.m. förändrar genuspreferens från genus neutrum till genus utrum, från den 63-procentiga neutrumpreferensen till en 57-procentig utrumpreferens. Även personalen förändrar preferens från neutrum till utrum men med en mera dramatisk ökning i andelen utrumsvar. Personalen har nämligen bytt den 75-procentiga neutrumpreferensen till en 75-procentig utrumpreferens vilket är alltså ett överraskande fenomen hos personalen som vanligtvis har visat sig vara den konsekventaste informantgruppen i vår undersökning.

Ordet *vil* för sin del visar en ökning på ungefär 20 procentenheter i andelen utrumsvar i båda undersökningar och också hos de enskilda informantgrupperna. Båda undersökningar visar en förstärkt utrumpreferens, vår från 57 % till 78 % och Liljegrens från 76 % till 93 %. Intressant är att Liljegrens informanter visar en nästan 100-procentig utrumpreferens via den indirekta

genustilldelningen. Det är också iögonenfallande att varje informantgrupp i vår undersökning förstärker sin utrumpreferens, ingen grupp byter genuspreferens eller visar en sjunkande andel utrum svar i pluralis. Såväl approbatur- som laudaturgruppen visar i pluralis en 77-procentig utrumpreferens medan personalen visar en ännu högre utrumpreferens på 88 %.

Nonsensordet *pläns* är det nonsensord som visar de allra högsta andelarna utrum svar via den indirekta genustilldelningen. Våra informanter visar en 99-procentig utrumpreferens för ordet *pläns* i pluralis och Liljegrens informanter faller inte långt bak med den 98-procentiga utrumpreferensen. Liljegrens resultat är emellertid märkvärdigare eftersom ökningen i hans studie är från 58 % till 98 %. Ökningen i vår undersökning är endast 12 procentenheter. De enskilda informantgrupperna i vår undersökning visar en nästan fullständig utrumpreferens i pluralis. I approbaturgruppens resultat fattas endast 3 procentenheter från den fullständiga, 100-procentiga utrumpreferensen som både laudaturgruppen och personalen visar. Man bör emellertid lägga märke till att valen av genus i singularis var i stort sett utrala.

Hos nonsensordet *judd* är det igen Liljegrens undersökning som visar den högsta andelen utrum svar i pluralis. Andelen utrum svar hos Liljegrens informanter ökar från 63 % till 96 %. Vår undersökning visar endast en ökning på 19 procentenheter, från 55 % till 74 %. Tendensen är emellertid likadan och utrumpreferensen förstärks i båda studier. Om man sedan tar en titt på informantgrupperna, kommer det fram att endast laudaturgruppen förändrar genuspreferens från den 57-procentiga neutrumpreferensen till en 72-procentig utrumpreferens. Approbaturgruppen förstärker det redan i singularis valda utrumgenuset med 12 procentenheter från 65 % till 77 % och personalen är igen den konsekventaste gruppen och varken förstärker eller byter den 63-procentiga utrumpreferensen.

Nästa ord *pry* visar också en ökning på ungefär 20 procentenheter i andelen utrum svar i vår undersökning. Den 59-procentiga neutrumpreferensen förändras till en 65-procentig utrumpreferens. Liljegrens informanter valde också utrumgenus i pluralis och andelen är så hög som 80 %. Singularissvaren visade en neutrumpreferens på 57 %. Liljegrens informanter visar således en kraftigare ökning i andelen utrum svar. Bland informantgrupperna är det bara laudaturgruppen som byter genuspreferens och ökningen är iögonenfallande eftersom singularissvaren var bara 23-procentigt utrala medan pluralissvaren visar en 63-procentig utrumpreferens. Hos approbaturgruppen förstärks utrumtendensen och andelen ökar från 67 %

till 74 %. Även personalen ökar andelen utrum svar men preferensen ligger kvar hos genus neutrum.

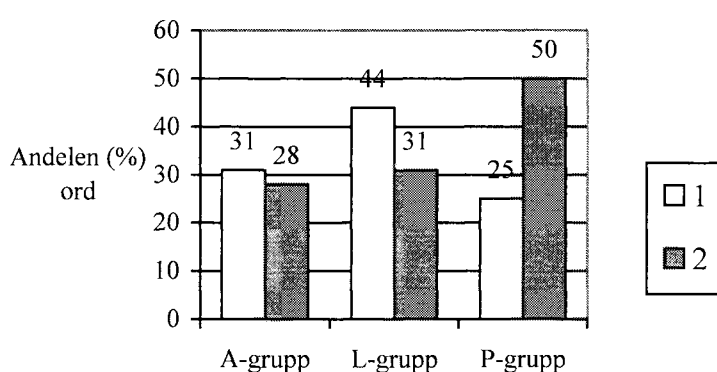
Det verkar inte vara en överraskning att följande ord, *tust*, visar höga andelar utrum svar. Ordet hör nämligen till struktur 2 som genom hela undersökningen har visat höga andelar utrum svar. Vår undersökning visar en ökning från 88 % till 96 % utrum svar och också Liljegrens visar en likadan tendens, från 72 % till 98 %. Informantgrupperna visar inte heller några överraskningar. Varje informantgrupp förstärker utrum valet i pluralis. Approbaturgruppens andel ökar från 84 % till 94 %, laudaturgruppens från 93 % till 97 % och till sist personalens från 88 % till 100 %. Fonemsekvensen *-st* nämner Noreen (1923, 69) också bland de fonemsekvenser som är starkt förknippade med utrum genus.

Det sista ordet i tabell 6, *dryll*, verkar också stödja slutsatsen om att Liljegrens informanter prefererar genus utrum via den indirekta genustilldelningen i högre mån än våra informanter. Liljegrens undersökning visar nämligen att ordet *dryll* i pluralis har definierats som uttralt med andelen 98 %. Nonsensordtestet som utfördes på Institutionen vid Jyväskylä universitet visade en 78-procentig utrumpreferens för ordet *dryll*. Liljegrens informanter hade dock redan i singularis valt utrum genus i högre mån än våra informanter (Liljegen 74 % och vår undersökning 49 %). Om man alltså jämför resultaten via procentenheter, visar vår undersökning en kraftigare ökning på 29 procentenheter än Liljegrens på 24 procentenheter. En titt på informantgrupperna visar att approbaturgruppen förändrar sitt val av genus kraftigt. I singularis var utrumandelen endast 32 % men i pluralis ökar andelen utrum svar t.o.m. till 81 %. Laudaturgruppen visar en förhållandevis normal ökning på 17 procentenheter och personalen visar sig igen vara den konsekventaste informantgruppen med 75 % utrum svar både via den direkta och den indirekta genustilldelningen.

I tabell 6 återfinns också att Liljegrens informanter har vid största delen av nonsensorden definierat orden som utrala antingen i samma eller t.o.m. i högre mån. Endast nonsensorden *do*, *gö*, *gnå*, *rugd*, *bå* och *ra* visar en klart lägre andel utrala pluraländelser än i vår undersökning. De nonsensord som visar en betydligt högre andel utrumpluraländelser är *gliv*, *vack*, *flibb*, *tög*, *gnött*, *låp*, *hepp*, *bjänn*, *sap*, *trås*, *judd* och *dryll*. Jämförd med vår undersökning finns det alltså i Liljegrens undersökning klart fler sådana nonsensord som har haft en högre andel utrumpluraländelser än sådana som visar en lägre andel.

Resultaten i tabellerna 3 och 6 verkar stödja vår hypotes om att approbaturinformanterna brukar preferera genus utrum i något högre grad än de andra informantgrupperna. Resultaten i samband med den direkta genustilldelningen avslöjar att approbaturgruppen uppvisar den högsta andelen utrumsvar hos 53 % av orden (exklusive kontrollorden). Den indirekta genustilldelningen uppvisar en ännu högre andel och approbaturinformanterna är den starkaste utrumgruppen hos 56 % av orden.

Tabellerna 3 och 6 ger också vid handen att även om approbaturgruppen oftast har de högsta andelarna utrumsvar, är det laudaturgruppen som har de kraftigaste ökningarna i andelen utrumsvar, med andra ord är laudaturinformanterna den grupp som är den minst konsekventa informantgruppen vilket är nog överraskande. Man skulle kunna tänka sig att approbaturgruppen också vore den minst konsekventa på grund av de färre studieåren men så är det inte. Bara 31 % av orden visar att approbaturgruppen är den minst konsekventa och 44 % av orden visar laudaturgruppen vara den minst konsekventa gruppen (figur 2). En möjlig förklaring till att laudaturinformanterna är den minst konsekventa gruppen är att laudaturinformanterna på basis av deras studieår och utbildning i svenskan prefererar och känner bättre till genus neutrum i singularis än approbaturgruppen (hos 56 % av orden har laudaturgruppen givit fler neutrumsvar än approbaturgruppen) men i pluralis slår neutrumgenus inte igenom.

Figur 2 Andelen ord där grupperna visar den lägsta (1) och den högsta (2) konsekvensen

Även om laudaturinformaterna är mera medvetna än approbaturinformaterna om de faktorer som kännetecknar genus neutrum, är de kanske oförmögna att tillämpa deras kunskap om neutrumgenuset på pluralisböjning. Laudaturgruppens val av genus ligger mera hos genus utrum i pluralis än i singularis dvs. andelarna utrum svar närmar sig approbaturgruppens i pluralis. 84 % av orden visar att approbatur- och laudaturinformaterna har definierat ordet så att andelarna utrum svar ligger inom intervallet av högst 10 procentenheter via den indirekta genustilldelningen. Approbatur- och laudaturgruppen har alltså i pluralis varit mycket eniga om genus hos 84 % av orden (exklusive kontrollorden).

Även personalens resultat stödjer vår hypotes. Personalen har varit den minst konsekventa informantgruppen endast hos 25 % av orden, alltså endast hos 8 ord. Om man jämför denna 25 % med approbaturgruppens 31 % och laudaturgruppens 44 % kommer det fram att det är just laudaturgruppen som haft de största skillnaderna i andelen utrum svar mellan singularis- och pluralis svaren. Även tabellerna 3 och 6 visar att personalen har varit den konsekventaste informantgruppen hos 16 ord (50 %), laudaturgruppen hos 10 ord (31 %) och approbaturgruppen hos 9 ord (28 %). Figur 2 illustrerar också detta.

Hittills har vi behandlat resultaten utan kontrollorden och nu är det kanske dags att säga några ord om dem. Följande tabell 7 presenterar kontrollorden och de förväntade pluralisändelserna.

Tabell 7 Kontrollorden i förhållande till den förväntade pluralisformen.

Kontrollord	Mönster	Förväntat svar	Andel rätta svar		Andel rätta svar	
			f	%	f	% (L)
guvning	lösning	-ar	66 (58)	96 (95)	44	96
bulare	läsare	-Ø	55 (47)	81 (78)	35	76
haspnad	marknad	-er	64 (56)	93 (92)	42	91
rinum	datum	-Ø	43 (35)	62 (57)	22	48
akament	element	-Ø	35 (27)	51 (44)	19	41
kasiv	motiv	-Ø	28 (22)	41 (36)	13	28

Såsom i tabell 7 återges är andelarna rätta svar lite högre i vår undersökning än i Liljegrens (L) även om man räknade bort personalens svar. Inom parentes är alltså approbatur- och laudaturgruppens andelar rätta svar sammanlagda. Det är ett faktum att andelen rätta svar hos

personalen ökar den genomsnittliga andelen men trots detta är andelarna rätta svar hos 5 av de 6 kontrollorden högre även om man inte räknade personalens svar med. Skillnaden mellan andelarna rätta svar hos approbatur- samt laudaturgruppen jämförda med Liljegrens informanter är inom intervallet 1-9 procentenheter. Man kan också urskilja samma företeelse hos kontrollorden i pluralis som i singularis: andelarna rätta svar hos de utrala kontrollorden är iögonfallande högre än hos de neutrala. Endast ett av de neutrala kontrollorden får över 50 % rätta svar medan det sämst behärskade utrala kontrollordet får t.o.m. 78 % rätta svar.

Andelen rätta svar hos ordet *guvning* bör dock ifrågasättas eftersom ändelsen *-ar* är den mest använda pluralisändelsen hos informanterna i vårt och i Liljegrens test. Man måste fråga sig om alla de ”rätta” *-ar*-svaren har givits med eftertanke eller är det möjligt att en del av svaren är slumpmässiga och återspeglar endast den allmänna preferensen för pluralisändelsen *-ar*. Tabell 7 avslöjar en intressant företeelse till nämligen att den så kallade nollallomorfen *-Ø* behärskas bättre när den hänvisar till ett utralt substantiv.

Man kan också slå ihop siffrorna från den direkta och den indirekta genustilldelningen till en andel som anger den totala genustilldelningen. Den sammanfattar singularis- och pluralissvaren och kan erbjuda ett ytterligare perspektiv till analysen. Tabell 8 presenterar de enskilda nonsensorden vid den totala genustilldelningen.

Tabell 8 Total genustilldelning hos nonsensorden

Ord	Total utr %	Total utr % (A + L)	Total utr % (L)
gliv	46	51	73
haspnad (K)	92	91	93
vack	42	53	72
frimp	78	77	91
flibb	55	53	76
do	52	57	40
kned	57	57	61
kasiv (K)	50	54	50
gö	57	62	45
skorf	88	88	88
gnå	57	62	49
tög	23	23	57
gnött	45	47	75
guvning (K)	100	100	98
kvi	46	51	41

näss	63	66	55
låp	38	41	64
rugd	92	91	87
dalv	69	71	74
rinum (K)	24	27	32
slo	54	58	59
snyl	70	69	84
bå	68	74	54
hepp	46	46	71
båsk	89	91	85
svorm	89	87	84
bjånn	49	52	62
sap	59	62	76
bulare (K)*	52	53	51
ra	64	68	41
trås	56	57	65
vil	68	66	85
plåns	93	93	81*
akament (K)	40	44	40
judd	65	65	80
pry	53	57	62
tust	92	92	85
dryll	64	63	86

Tabell 8 visar att hos 22 av orden är andelen utrumsvar högre om man räknar bort personalens resultat (inklusive kontrollorden). Inom parentes (A+L) är andelarna utrumsvar sammanlagda av approbatur- och laudaturinformerans svar. Detta stöder vår hypotes om att de informanter som är antingen på approbatur- eller laudaturnivån i sina studier visar en starkare benägenhet att använda genus utrum än personalmedlemmar som är mycket skickliga och avancerade i svenskan. Det verkar alltså vara så att antalet studieår påverkar valet av genus och speciellt valet av genus neutrum. Det finns emellertid också fall där andelen utrumsvar sjönk (t.ex. hos orden *frimp*, *rugd*, *snyl* och *dryll*) men sjunkningen är endast några få procentenheter vilket inte visar sig vara någon antydning på någotdera genuset. 8 av orden visade därtill den precis samma andelen utrumsvar oberoende av om personalens andelar utrumsvar var med eller inte.

Det lönar sig också att jämföra andelen utrumsvar hos Liljegrens informanter med andelen hos approbatur- samt laudaturstudenterna på institutionen vid Jyväskylä universitet. Det är bättre att jämföra Liljegrens informanter med endast de två mindre utbildade informantgrupperna därför att om personalen exkluderas är informanterna i båda undersökningar mer på samma nivå än om personalen vore med. Liljegrens informanter är till största delen gymnasister eller universitetsstudenter. Tabell 8 visar att Liljegrens informanter

har hos 21 ord givit fler utrumsvar än våra informanter. Genomsnittligt sett är andelen utrumsvar hos de 21 orden i Liljegrens undersökning 15 procentenheter högre än i vår studie. De tre orden som visar den största skillnaden mellan vårt och Liljegrens test är *tög*, *gnött*, och *hepp*.

Man kan också säga någonting om de nonsensord som visar en skillnad av 0-5 procentenheter i andelen utrumsvar. Av de 38 orden som fanns i nonsensordtesten visar 13 ord endast en liten skillnad mellan andelen utrumsvar. Det finns emellertid endast ett nonsensord som visar den precis samma andelen utrumsvar nämligen *skorf* som fått en utrumfrekvens på 88 %. Det finns därtill endast ett nonsensord som visar en skillnad av en procentenhet. Det är *slo*. De ord som visar en skillnad på två procentenheter är de utrala kontrollorden *guvning*, *bulare* och *haspnad*. Också *dalv* och *svorm* har uppfattats utrala med nästan samma procentandelar. Två av de neutrala kontrollorden *kasiv* och *akament* visar en skillnad på 4 procentenheter tillsammans med *kned* och *rugd* som är egentliga nonsensord. Till slut kan också nämnas de ord som visade en skillnad på 5 procentenheter. *Rinum* som är det sista av de tre neutrala kontrollorden och det egentliga nonsensordet *pry* hör alltså till de ord som visar en skillnad på 5 procentenheter.

8 STRUKTURERNA I SINGULARIS

De egentliga enstaviga nonsensorden var alltså 32 till antalet. Liljegren har själv kommit fram till tanken att forska i endast enstaviga substantiv eftersom de t.ex. enligt Zubin och Köpcke (1983, 166-167) inte innehåller sådana avledningssuffix som för med sig ett visst genus. Enstavingarna är också enligt dem mycket arbiträra. När nonsensorden grupperades i fyra strukturer blev det 8 ord i varje struktur. De ord som bildar struktur 1 har alla lång slutvokal. Struktur 2 består av substantiv med enbart korta fonem och den tredje av substantiv med lång slutkonsonant. Den sista strukturen utgörs av substantiv med lång mittvokal. I tabell 9 återges alla ord grupperade efter struktur.

Tabell 9 De fyra strukturerna

Struktur	Exempel	Andel
1. Substantiv med lång slutvokal		
a) CV:	<i>bå, ra, gö, do</i>	4/32
b) CCV:	<i>slo, kvi, pry, gnå</i>	4/32
2. Substantiv med enbart korta fonem		
a) CVCC	<i>rugd, båsk, tust, dalv</i>	4/32
b) CCVCC	<i>frimp, skorf, svorm, pläns</i>	4/32
3. Substantiv med lång slutkonsonant		
a) CVC:	<i>judd, vack, hepp, näss</i>	4/32
b) CCVC:	<i>dryll, flibb, gnött, bjänn</i>	4/32
4. Substantiv med lång mittvokal		
a) CV:C	<i>vil, sap, låp, tög</i>	4/32
b) CCV:C	<i>snyl, gliv, kned, trås</i>	4/32

Varje struktur karakteriseras av två till strukturen typiska stavelsemönster. De skiljer sig endast gällande antalet initiala konsonanter. Det första har alltid en konsonant och det andra två konsonanter i initial position. CV-mönstren är enligt Liljegren (1995, 12) de vanligaste inom strukturerna. Det finns en kategori till, nämligen kontrollorden som vi kallar för struktur 5. Märkas bör att struktur 5 egentligen inte är någon homogen struktur utan innehåller 6 ord som alla har sitt genusbetingande suffix. 3 av kontrollorden är utrala, *guvning*, *bulare* och *haspnad* medan 3 är neutrala, *akament*, *kasiv* och *rinum*. Versalen *K* får oftast stå för kontrollord.

I tabell 10 redogörs för de 4 strukturerna och deras spridning i förhållande till andelen utrum svar hos de 38 nonsensorden (*K* = kontrollord). De 38 nonsensorden finns två gånger i tabellen för det är på detta sätt lättare att jämföra den genusfördelning som våra informanter har definierat med den som Liljegrens informanter har fastställt. Orden är ordnade efter den

fallande andelen utrum svar och de ord som fått de högsta andelarna utrum svar står därför högst upp i tabellen.

Tabell 10 Andel utrum svar vid direkt genustilldelning

Ord (Str)	Alla grupper utr %	A-grupp utr %	L-grupp utr %	P-grupp utr %	Ord (Str) Liljegren	Liljegren utr %
guvning (K)	100	100	100	100	guvning (K)	98
bulare (K)	94	90	97	100	rugd (2)	93
rugd (2)	90	90	87	100	bulare (K)	91
haspnad (K)	88	81	93	100	haspnad (K)	89
tust (2)	88	84	93	88	frimp (2)	89
pläns (2)	87	81	93	88	skorf (2)	78
båsk (2)	84	87	87	63	båsk (2)	78
svorm (2)	84	77	87	100	vil (4)	76
skorf (2)	82	90	76	75	svorm (2)	74
frimp (2)	74	71	73	88	dryll (3)	74
dalv (2)	67	65	70	63	snyl (4)	74
snyl (4)	62	55	67	75	tust (2)	72
ra (1)	60	80	47	38	judd (3)	63
bå (1)	57	80	43	25	sap (4)	63
vil (4)	57	52	57	75	dalv (2)	61
judd (3)	55	65	43	63	flibb (3)	61
gö (1)	52	68	43	25	gliv (4)	61
näss (3)	52	65	43	38	gnött (3)	59
sap (4)	49	65	40	25	pläns (2)	58
dryll (3)	49	32	60	75	vack (3)	52
kned (4)	48	48	43	63	lâp (4)	50
slo (1)	46	58	40	25	hepp (3)	48
bjänn (3)	43	48	40	38	kned (4)	48
trås (4)	43	55	37	25	slo (1)	46
gnå (1)	43	50	43	13	bå (1)	46
do (1)	42	61	30	13	bjänn (3)	43
flibb (3)	41	35	40	63	pry (1)	43
kasiv (K)	41	45	40	25	ra (1)	41
pry (1)	41	67	23	13	gö (1)	41
vack (3)	39	52	37	0	trås (4)	39
gnött (3)	39	39	43	25	tög (4)	35
hepp (3)	38	35	37	50	gnå (1)	35
akament (K)	31	39	30	0	do (1)	30
kvi (1)	30	48	17	13	kasiv (K)	28
gliv (4)	29	26	37	13	näss (3)	26
lâp (4)	29	35	30	0	kvi (1)	20
tög (4)	20	16	27	13	akament (K)	20
rinum (K)	10	23	0	0	rinum (K)	15
Totalt	55 % u-svar					56 % u-svar

Av tabell 10 framgår att alla ord med enbart korta fonem i vår undersökning, alltså orden i struktur 2, står i början av tabellen där andelen utrum svar är högst. Det kan alltså sägas att genus utrum dominerar i struktur 2. *Dalv* är det ord bland dessa ord som har haft den lägsta andelen men värdet för det uppgår emellertid till 67 %. Det som är mera överraskande, är att nonsensordet *rugd* har ett högre värde än kontrollordet *haspnad* med det utrumbetingande suffixet *-ad*. Hur är det möjligt att informanterna uppfattar ordet *rugd* som mer uttralt än ordet *haspnad* som faktiskt är av genus utrum och har en utrumändelse? Det verkar ju vara av betydelse att alla ord i struktur 2 är bildade av enbart korta fonem. Även fonemsekvensen *-gd* kan enligt Noreen (1923, 68) spela en betydande roll.

Strukturerna 1, 3 och 4 är för sin del inte så konsekventa utan uppvisar en större individuell variation. Man kan inte hitta några entydiga tendenser i dessa strukturer, åtminstone inte i denna tabell. Intrycket förstärks om man kollar de ord som informanterna har varit minst eniga om. Orden *sap* och *dryll* hör till strukturerna 4 och 3. Båda orden har definierats som hörande till genus utrum i 49 % av svaren, vilket visar att informanterna som kollektiv inte har uppfattat någotdera ordet som tydligt hörande till någotdera genuset. Om man räknar de 14 sista orden i tabell 10 som har de lägsta andelarna utrum svar (exklusive kontrollorden) ser man att strukturerna 1, 3 och 4 har ungefär lika många representanter. För att reda ut den enskilda strukturens dominerande genus måste man räkna genomsnittet för de 8 ord som hör till strukturen i fråga.

Om vi sedan granskar resultaten i Henrik Liljegrens undersökning, ser vi en likadan tendens gällande struktur 2. De visar en hög andel utrum svar. Orden *rugd* och *frimp* som hör till denna typ har i Liljegrens undersökning en förvånande hög andel utrum svar. *Rugd* uppvisar ett värde som är högre än procenten för kontrollorden *bulare* och *haspnad*. *Rugd* har alltså även hos de svenska informanterna uppfattats som särskilt uttralt. *Frimp* har bestämts som uttralt i samma utsträckning som kontrollordet *haspnad*. Preferensen för struktur 2 är emellertid inte så stark som i vår undersökning och de enskilda orden är även mindre koncentrerade högst upp i tabellen. Det finns nämligen ord från andra strukturer bland orden i struktur 2. Liljegrens informanter har alltså inte uppfattat strukturen med enbart korta fonem som uttral i så hög grad som våra finskspråkiga informanter.

Struktur 1, alltså nonsensorden som slutar på lång slutvokal, ligger i den nedre delen av tabellen i Liljegrens undersökning, en tendens som inte kan urskiljas hos våra informanter.

Tabell 10 representerar alla de 38 orden bland vilka de 15 sista innehåller alla de 8 orden från struktur 1. Vad vi således kan se i denna tabell är att nonsensorden med lång slutvokal dominerar i slutet av tabellen och är därför mestadels definierade som neutrala. Den dominerande ställningen av struktur 1 bland de 15 sista orden försvagas av bara fyra substantiv, *näss* (3), *tög* (4), *trås* (4) och *bjänn* (3). Hos våra informanter visar struktur 1 inte en så klar genuspreferens. Inom denna struktur har vi t.ex. ordet *ra* som haft en 60-procentig utrumpreferens medan ordet *kvi* har definierats som hörande till genus neutrum i 70 % av svaren. Spridningen är således större hos de finskspråkiga inlärargrupperna. Strukturerna 3 och 4 visar också en stor spridning såväl i vår som i Liljegrens undersökning. Dessa strukturer verkar alltså vara svårare att definiera som hörande till ett visst genus.

Av tabell 11 kan utläsas de exakta andelarna utrumsvar för varje struktur. Liljegrens nonsensordtest (L) visar en stigande andel utrumsvar från struktur 1 till 4. 38 % av svaren givna för struktur 1 var utrala, 76 % för struktur 2, 53 % för struktur 3 och 56 % för struktur 4. Resultaten visar alltså en successiv ökning i andelen utrumsvar utom i struktur 2 som uppvisar en kraftigare ökning än de tre övriga strukturerna. Vad vi också kan se här är att struktur 2 är starkt kopplad till genus utrum. Vårt eget test avslöjade en motsatt tendens så att strukturerna 1 med 47 % utrumsvar, 3 med 45 % och 4 med 42 % uppvisade en successivt sjunkande andel utrumsvar. Undantaget utgjorde också i vår undersökning substantiv med enbart korta fonem, struktur 2, där andelen utrumsvar nådde så högt som 82 %. Strukturerna 1, 3 och 4 visar en svag övervikt för neutrumgenus och endast struktur 2 har en klar utrumpreferens. Tabell 11 visar detta.

Tabell 11 Andelen utrumsvar för varje struktur

Str	f	%	f	%(L)	f	%(D)
1	257	47	139	38	14/17	82
2	451	82	280	76	118/149	79
3	246	45	196	53	55/93	59
4	233	42	205	56	91/172	53

Liljegrens undersökning utgjordes av två delar, en databasundersökning (D) och nonsensordtestet. Databasundersökningen baserade sig på de 2000 mest frekventa

substantiven i *Nusvensk frekvensordbok 2* av Allén (1971). Ur denna databas plockade han vidare fram alla 431 enstaviga substantiv på vilka han sedan koncentrerade sig. Utrumprocenten i strukturerna (tabell 11) utom i struktur 1 i Liljegrens undersökning ligger förhållandevis nära de resultat som han kom fram till i databasundersökningen: strukturerna 2, 3 och 4 uppvisar endast några procentenheters skillnader mellan databasen och nonsensordtestet. Struktur 2 som i Liljegrens test uppvisade en utrumpreferens på 76 %, visade i databasundersökningen en utrumpreferens på 79 %. Struktur 3 i nonsensordtestet fick en utrumpreferens på 53 % och i databasen 59 %. Struktur 4 bedömde Liljegrens informanter som utrum i 56 % av svaren, den motsvarande siffran i databasen är 53 %.

Endast struktur 1 uppvisar en motsatt tendens. Även om databasen uppvisar en 82-procentig utrumpreferens för strukturen, har Liljegrens informanter definierat strukturen som neutral med 62 % och givit endast 38 % utrumsvar. Vår enkätundersökning visar inte likadana resultat i så hög grad. Endast andelen i struktur 2 ligger nära databasundersökningens resultat. Däremot är tendensen från struktur 1 till 4 likadan i vårt nonsensordtest och Liljegrens databasundersökning. Andelen utrumsvar sjunker med struktur 2 i vår undersökning som undantag medan Liljegrens nonsensordtest visade en motsatt tendens enligt vilken andelen utrumsvar stiger från struktur 1 till 4. Struktur 2 utgör igen ett undantag.

Till skillnad från Liljegen har vi indelat de 69 informanterna i 3 grupper beroende på hur långt informanterna har kommit i sina studier. Grupp A består endast av approbaturstudenter, grupp L av laudaturstudenter och grupp P av personalmedlemmar på institutionen. Eftersom vi har själva lekt med tanken att utbildning och antalet studieår inverkar på valet av genus, är det således väsentligt att analysera strukturerna via informantgrupperna och försöka ta reda på om grupperna skiljer sig från varandra i sina val av genus.

Det är logiskt att börja med struktur 1. Tabell 12 uppvisar en successivt fallande andel utrumsvar från grupp A till P. Enligt approbaturgruppen är struktur 1 64-procentigt utrum men de två sista prefererar genus neutrum så att laudaturgruppens andel 63 % sammanfaller med Liljegrens 62 %. Personalen för sin del har uppfattat denna struktur som neutral med en neutrumprocent på 80. Personalen är emellertid bara 8 stycken, vilket kan göra resultatet mindre pålitligt än de andra gruppernas.

Tabell 12 Inlärargruppernas genusval för strukturerna

Grupp	Struktur 1		Struktur 2		Struktur 3		Struktur 4		Totalt	
	f	utr %	f	utr %	f	utr %	f	utr %	f	utr %
Approbatur	156	64	200	81	115	46	109	44	697	59
Laudatur	88	37	198	83	103	43	101	42	598	53
Personal	13	20	53	83	28	44	23	36	143	47

Struktur 2 omfattar substantiv som består endast av korta fonem och uppvisar den redan tidigare nämnda tendensen. Struktur 2 är alltså särskilt utral även om man tar hänsyn till de enskilda grupperna. Såväl laudaturinformanterna som personalen uppfattar strukturen 83-procentigt som utral medan approbaturstudenterna visar en något lägre andel utrum svar. Eftersom skillnaden i andelen utrum svar mellan approbaturgruppen och de två övriga grupperna knappast är urskiljbar, är det möjligt att skillnaden på 2 procentenheter är slumpartad. Eftersom det är fråga om nonsensord, kan naturligtvis slumpen spela en roll.

Struktur 3 med substantiv som slutar på lång slutkonsonant har uppfattats som neutral i över 50 % av svaren hos alla inlärargrupperna. Av dessa har laudaturstudenterna givit fler neutrum svar än approbaturinformanterna och personalen. Men även om laudaturinformanterna har uppfattat strukturen som neutral i över 50 % av svaren, kan vi se att denna struktur, till skillnad från de två första, inte är så lätt definierbar. Om man granskar struktur 3 och alla grupperna i tabell 12, kan man lägga märke till att även om neutrum svaren dominerar i viss mån, är genustilldelningen överraskande jämn på det sättet att ingetdera genuset har haft en betydande majoritet och ingen grupp har uppfattat strukturen som speciellt neutral eller utral. Uppenbarligen har strukturen inte väckt någon klar genusassociation. Många av dessa ord verkar eventuellt kunna höra till båda genus. T.ex. substantivet *hepp* kan uppfattas såväl som neutralt (*hepp, -et, -, -en*) som utralt (*hepp, -en, -ar, -na*).

Struktur 4 uppvisar emellertid en klarare neutrumdominans än struktur 3. Andelen neutrum svar ökar successivt från approbaturgruppen till personalen och siffrorna för de enskilda inlärargrupperna är 56 % (A), 58 % (L) och 64 % (P). Dessa 8 ord som utgör struktur 4 har alla lång mittvokal och antingen en eller två initiala konsonanter. Andelarna avslöjar en i viss mån likadan tendens som struktur 3 eftersom siffrorna förblir ganska nära 50-procentgränsen. Även om personalen med sin 64 % har uppfattat struktur 4 som neutral, är andelen inte ett pålitligt bevis på genus neutrum om man håller i minnet det fåtaliga urvalet av

personalinformer. Helhetsbilden är trots allt att strukturerna 3 och 4 har uppfattats som neutrala.

Om man sedan går över till helhetsbilden i tabell 12 och granskar varje grupp utan att ta hänsyn till de enskilda strukturerna, ser resultatet ut så att andelen utrum svar sjunker från grupp A till grupp P. Av alla svar hos approbaturinformerarna är 59 % utrala, hos laudaturstudenterna 53 % medan personalen är den enda informantgrupp som är mera neutrumorienterad i sina svar. Frågan är om denna företeelse kan förklaras enbart med hjälp av utbildningen och kunskaperna i svenskan. Avspeglar siffrorna någonting annat än utbildningens effekt på den stigande andelen neutrum svar?

Den högsta andelen utrum svar hos approbaturinformerarna kan möjligen förklaras med inlärares tendens att övergeneralisera utrum genus (Andersson A.-B. 1993, 199). Även om det inte hos nonsensorden är möjligt att välja rätt genus, kan det i detta fall tänkas att personalen bildar ett slags kontrollgrupp som når en nivå närmast den infödda talarens och därför fungerar som jämförelsegrupp. Man kan möjligen dra den slutsatsen att personalmedlemmarna med sina kunskaper om svenskans lexikon, struktur och morfologi, upptäcker i nonsensordens strukturer någonting liknande med redan existerande konstruktioner. De har också en mera omfattande vokabulär och därför också flera mönsterord. Naturligtvis kan alla informanter ha sådana mönsterord som hjälper en att bestämma genuset men personalen kan tänkas ha tillgång till flera sådana.

Vi kan sedan gå vidare och granska strukturerna genom att undersöka om antalet initiala konsonanter har någon inverkan på genus i strukturerna. Varje struktur innehåller ju två CV-mönster av vilka den ena har en konsonant i initial position och den andra två initiala konsonanter (tabell 9). Förändras genuspreferens eller andelen utrum svar betydligt beroende på om ordet har en eller två konsonanter i initial position? Tabell 13 ger utrumandelarna för ord med en konsonant respektive två initiala konsonanter .

Tabell 13 Sambandet mellan andelen utrumsvar och antalet initiala konsonanter i strukturerna

Struktur	1 initialkons				2 initialkons			
	f	%	f(L)	%(L)	f	%	f(L)	%(L)
1	145	53	73	40	110	40	66	36
2	226	82	140	76	225	82	140*	74*
3	127	46	87	47	119	43	109	59
4	107	39	103	56	126	46	102	55
Totalt	605	55	403	55	580	53	417*	56*

* = resultatet innehåller ordet *pläns* vars andel utrumsvar redan har diskuterats

Struktur 1 i tabell 13 visar att andelen utrumsvar sjunker om man lägger till en konsonant. Nedgången i Liljegrens nonsensordtest är endast 4 procentenheter medan vårt test visade en nedgång på 13 procentenheter från 53 % till 40 %. Struktur 2 visar inga förändringar i vårt test men andelen utrumsvar i Liljegrens test sjunker med 2 procentenheter. Struktur 3 däremot visar motsatta tendenser. Vårt nonsensordtest visade en liten sjunkning från 46 % till 43 % utrumsvar om man lägger till en konsonant. Liljegrens test däremot visar en ökning från 47 % till 59 % utrumsvar. Struktur 4 visar också motsatta tendenser. Vårt test visar en utrumandel på 39 % hos nonsensord som har en initial konsonant och en andel på 46 % hos nonsensord med två initiala konsonanter. Liljegrens andel sjunker från 56 % till 55 %.

Som vi kan se i tabell 13 uppvisar resultaten inga iögonenfallande tendenser. Skillnaderna mellan andelarna utrumsvar hos de ord som har en initial konsonant och de ord som har två konsonanter är alltför små för att man skall kunna dra några slutsatser. Därtill kan tendenserna variera mellan en sjunkande eller en ökande andel utrumsvar när man lägger till den andra konsonanten. Det finns alltså ingen konsekvens när man rör sig från ord med en initial konsonant till ord som har två initiala konsonanter.

Men hur ser bilden ut om man inte tar hänsyn till de enskilda strukturerna utan tar en mer allmännare helhetsbild beträffande alla nonsensord? Visar andelarna utrumsvar några förändringar beroende på om det finns en initial konsonant eller två? Vårt nonsensordtest visade (tabell 13) att antalet initiala konsonanter inte har någon större inverkan på genuset. Andelen utrumsvar hos de nonsensord som har en initial konsonant är 55 % medan de ord som har två konsonanter uppvisar en nästan likadan utrumpreferens på 53 %. Nedgången är alltså 2 procentenheter medan Liljegrens resultat uppvisar en ökning på en procentenhet från

55 % till 56 %. Det är intressant att både vårt och Liljegrens test uppvisar precis samma andel utrumsvar hos de nonsensord som har en konsonant i initial position. Även de ord som har två konsonanter visar andelar som ligger förvånande nära varandra.

Antalet initiala konsonanter verkar inte ha någon inverkan på genuset men förändras tendenserna om man koncentrerar sig på den finala positionen? Liljegrens egen databasundersökning ger klarare resultat och tyder på att antalet finala konsonanter influerar mer än antalet initiala konsonanter men för jämförbarhetens skull koncentrerar vi oss på nonsensordtesten i tabell 14.

Tabell 14 Sambandet mellan andelen utrumsvar och antalet finala konsonanter

Antal kons	f	%	f	%(L)
0	255	46	139	38
1	479	43	401	54
2	451	82	277	75

Det som vi kan se i tabell 14 är att andelen utrumsvar ökar successivt i Liljegrens (L) nonsensordtest när antalet konsonanter i final position ökar. Detta stöder också resultatet som Liljegren kom fram till i sin databasundersökning om de 431 mest frekventa enstaviga substantiven. Vårt nonsensordtest avslöjar inte samma tendens utan andelen utrumsvar sjunker med 3 procentenheter när man rör sig från ord som har inga finala konsonanter till de ord som har en konsonant. Men om ordet har två finala konsonanter når andelen utrumsvar så högt som 82 % som är t.o.m. högre än den given av Liljegrens informanter. Vårt nonsensordtest stöder alltså endast den uppfattningen att andelen utrumsvar är hög om ordet har två finala konsonanter. Vårt test visar ingen successiv ökning utan snarare resulterar i den uppfattningen att det inte spelar någon roll om ordet har en eller ingen final konsonant. Sådana slutsatser kan naturligtvis inte användas för vetenskapliga generaliseringar i någon bredare utsträckning. Antalet exempelord är alldeles för litet för att vara statistiskt tillförlitligt.

9 STRUKTURERNA I PLURALIS

Resultaten som granskats i det föregående kapitlet gäller bara resultat som har nåtts i samband med den direkta genustilldelningen. Resultaten från pluralisuppgiften togs inte hänsyn till. Siffrorna visar bara om informanten har skrivit *-en* eller *-et* i slutet av nonsensordet. Men om man tar hänsyn till de siffror som har fåttts vid pluralis, alltså den indirekta genustilldelningen, ser helhetsbilden naturligtvis lite annorlunda ut. Pluraländelserna *-or*, *-ar*, *-er/-r* uppfattas alltså som utrala genusmarkörer och *-n*, och $\emptyset$ som neutrala genusmarkörer. Ett snabb blick på tabell 6 på sidan 47 visar den tendens som Liljegren (1995, 14) kom fram till i sin undersökning nämligen att ”det hos informanterna finns en överlag starkare preferens för typiska ”utrumpluraländelser” (79 %) än för utrum tilldelat genom den bestämda formen (56 %). I vår undersökning ökar den totala andelen utrum svar med 13 procentenheter. Även de olika strukturerna visar en starkare utrumpreferens vid den indirekta genustilldelningen. Detta kan utläsas av tabell 15 där andelen utrum svar för strukturerna presenteras i singularis och pluralis samt via den totala genustilldelningen (exklusive kontrollorden).

Tabell 15 Andelarna utrum svar för de 4 strukturerna vid direkt och indirekt genustilldelning

Str	Dir		Dir (L)		Indir		Indir (L)		Totalt		Totalt (L)	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1	257	47	139	38	365	66	219	60	622	57	358	49
2	451	82	280	76	495	90	340	92	946	86	620	84
3	246	45	196	53	350	64	323	90	596	55	519	72
4	233	42	205	56	339	61	314	85	572	52	519	71
1+4	490	45	344	47	704	64	533	72	1194	55	877	60
Tot 1-4	1187	54	817	56	1549	70	1196	82	2736	62	2013	69

Den direkta genustilldelningen i vårt nonsensordtest avslöjade att andelen neutrum svar ökar från struktur 1 till 4 med struktur 2 som undantag (tabell 15). Såväl struktur 1, 3 som 4 visar en svag neutrumdominans på över 50 % medan struktur 2 visar sig i hela undersökningen vara starkt utral. Tabellen visar också att strukturerna 1, 3 och 4 som vid den direkta genustilldelningen visade en svag neutrumdominans, byter genuspreferens till genus utrum. Struktur 2 som redan i singularis hade en stark utrumpreferens, visar en ännu högre andel utrum svar i pluralis.

Totalt sett stiger andelen utrum svar med 16 procentenheter från 54 % till 70 % som är mycket nära andelen utrala substantiv i det svenska språksystemet. Av alla svenska substantiv är ungefär $\frac{3}{4}$ utrala. Liljegrens studie visar en 56-procentig utrumpreferens i singularis som i pluralis når 82 %. Detta är bara 7 procentenheter mer än den allmänna andelen utrala substantiv i svenskan. Man måste emellertid minnas att i vårt nonsensordtest deltog också institutionens personal vilket mycket sannolikt minskar andelen utrum svar. Liljegrens informanter bestod till en stor del av antingen gymnasister eller universitetsstuderande vilket också mycket sannolikt återspeglar sig i den högre andelen utrum svar.

Siffrorna i vår undersökning visar att alla strukturerna utom 2 visar en andel som är 19 procentenheter högre än i singularis. Andelen utrum svar ökar alltså såväl i struktur 1, 3 som i 4 vilket förändrar preferenserna från genus neutrum till genus utrum. Enligt pluraländelserna visar alla strukturerna en starkare utrumpreferens än enligt de bestämda slutartiklarna. Tendenserna är emellertid desamma både i singularis och i pluralis om man granskar tendensen från struktur 1 till 4; andelen utrum svar sjunker från struktur 1 till 4 utom i 2 som visar den starkaste utrumpreferensen.

Man kan också slå ihop strukturerna 1 (lång slutvokal) och 4 (lång mittvokal) till en ytterligare struktur som innefattar nonsensord som har en lång vokal. Resultaten i båda nonsensordtesten visar att en svag neutrumpreferens förändras till en lite starkare utrumpreferens men särskilt resultaten vid den direkta genustilldelningen ligger så nära 50-procentgränsen att man inte kan säga att resultaten tyder på någotdera genuset. Resultaten vid den indirekta genustilldelningen tyder ju på utrumpreferens men om man tar i beaktande det faktumet att informanterna brukar preferera genus utrum i pluralis och att resultatet via den direkta genustilldelningen inte tyder på någotdera genuset, blir det oerhört svårt att tolka resultatet i struktur 1+4 för någotdera genuset. Jämförelsen mellan struktur 3 och 1+4 via den direkta genustilldelningen i vår undersökning visar att andelen utrum svar är exakt densamma oberoende av om ordet har en lång eller kort vokal.

Liljegrens (L) nonsensordtest uppvisade en stigande andel utrum svar vid den direkta genustilldelningen med struktur 2 som undantag. Pluralissvaren däremot uppvisar en sjunkande andel utrum svar från och med struktur 2. Andelen är inte successivt fallande eftersom struktur 1 (tabell 15) utgör ett undantag med utrumandelen 60 % som är lägre än procenten för struktur 2. I princip uppvisar den direkta genustilldelningen en stigande andel

utrumsvar om man inte tar hänsyn till struktur 2 och den indirekta genustilldelningen avslöjar en motsatt tendens, en fallande andel utrumsvar, med struktur 1 som undantag. Tendenserna är alltså i princip olika.

Struktur 1 uppvisar en likadan förändring hos Liljegrens informanter som i vår undersökning. Neutrumpreferens förändras till en utrumpreferens. Den 62-procentiga neutrumpreferensen förändras till en 60-procentig utrumpreferens. Också struktur 2 uppvisar en likadan företeelse i Liljegrens nonsensordtest som i vårt. Utrumpreferensen förstärks. Struktur 3 visar en iögonenfallande ökning i andelen utrumsvar. Utrumpreferensen förstärks t.o.m. med 37 procentenheter. Vår undersökning visade en ökning på 19 procentenheter vilken är bara hälften av ökningen i Liljegrens studie. Också struktur 4 visar en stark ökning i andelen utrumsvar från singularis till pluralis. Ökningen på 32 procentenheter är nästan lika stor som i struktur 3.

Hur är det med grupperna då? Hur har de olika grupperna bestämt genus och förändrar de preferenserna? Tabell 16 klargör hur de enskilda grupperna har fastställt genuset i singularis och pluralis.

Tabell 16 Andelen utrumsvar för strukturerna hos inlärargrupperna vid direkt (dir) och indirekt (indir) genustilldelning.

Grupp	Str 1 utr %				Str 2 utr %				Str 3 utr %				Str 4 utr %			
	dir		indir		dir		indir		dir		indir		dir		indir	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
A	156	64	181	73	200	81	223	90	115	46	171	69	109	44	164	66
L	88	37	169	70	198	83	216	90	103	43	149	63	101	42	144	60
P	13	20	15	23	53	83	56	88	28	44	30	47	23	36	31	48

Tabell 16 visar också klart den redan nämnda tendensen att informanterna brukar preferera utrumpluraländelser och ger således flera utrumsvar i pluralis än i singularis. Några strukturer uppvisar även en motsatt genusdominans hos några informantgrupper. Om man t.ex. kastar ett öga på struktur 1 och laudaturgruppen ser man att det dominerande genuset blir utrum i stället för neutrum. Likaså visar också struktur 3 en likadan tendens hos approbatur- och laudaturinformanterna som i pluralisuppgiften har bytt den svaga neutrumpreferensen till en

klarare utrumpreferens. Även gällande struktur 4 har A- och L-grupperna betett sig på ett likadant sätt. Framhävas bör att tendensen alltid förändras från genus neutrum till genus utrum, aldrig tvärtom. Därtill uppvisar tabell 16 även samma tendens som tabell 12 på sidan 67 nämligen att andelen utrumsvar i varje struktur sjunker successivt från A-grupp till P-grupp med några undantag såsom strukturerna 2 och 3 i singularis och struktur 2 i pluralis.

Denna tendens enligt vilken andelen utrumsvar sjunker i varje struktur från A-grupp till P-grupp såväl i singularis som i pluralis stöder vår hypotes om att inlärnarna på approbaturnivån brukar preferera genus utrum medan laudaturinformanterna och speciellt personalen är på basis av deras utbildning och antalet studieår mera medvetna om de faktorer som framkallar genus neutrum. De har naturligtvis även haft mer tid och material för att utveckla kunskaper om språket. Deras språkkänsla har utvecklats. Personalen är också den informantgrupp som visar den största likheten mellan singularis- och pluralisvaren.

Kan man finna några förklaringar för dessa omvända tendenser såsom i struktur 1 hos L-gruppen? Med tanke på ord som hör till struktur 1, alltså har en lång final vokal, är det nog ingen överraskning att L-informanterna har sjunkit till A-informanternas nivå och valt antingen *-or*, *-ar* eller *-er/-r* eftersom det kanske är naturligt att böja ord som slutar på lång vokal med utrumpluraländelser. Företeelsen blir lite klarare om man tänker på t.ex. orden *by*, *sjö* och *kö* som alla slutar på lång vokal och böjs med utrala pluraländelser. En påverkande faktor är naturligtvis den allmänna tendensen enligt vilken åtminstone de mindre utbildade informanterna övergeneraliserar genus utrum via den indirekta genustilldelningen. Struktur 2 som hittills i vår undersökning har visat sig vara den klarast definierade strukturen, visar inga överraskningar i pluralis heller. Andelarna utrumsvar är ytterst höga i varje grupp men visar ingen överraskande stor ökning i andelarna från singularis till pluralis. Andelarna utrumsvar var ju ursprungligen mycket höga och kan således inte öka till vilken som helst nivå.

Gällande struktur 3 i tabell 16 är det värt att observera att alla informantgrupperna har varit mycket eniga om strukturens dominerande genus när det gäller singularisvaren men bara personalen har varit konsekvent i valet av genus oberoende av om genus har valts via singularis eller pluralis. Det finns bara en skillnad på 3 procentenheter mellan singularis- och pluralisvaren. Både approbatur- och laudaturgruppen ökar andelen utrumsvar med ungefär 20 procentenheter i pluralis. Man ställer sig lätt frågan om det är möjligt att informanterna på de lägre utbildningsnivåerna inte uppfattar 5. deklinationen, som skulle kunna vara ett

lämpligt alternativ för struktur 3, som egentlig böjning utan prefererar utrala böjningsändelser i syfte att ha en konkret, synlig böjningsändelse. 5. deklinationens obestämda pluralisändelse är ju -Ø och kanske därför undvikas den ty enligt informanten är det ingen pluralisändelse och således ingen böjning heller.

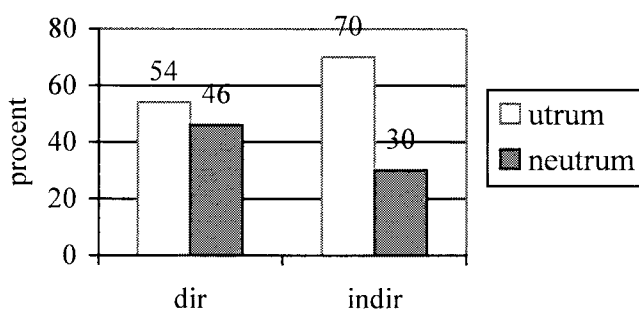
Även om personalen som helhet är mycket konsekvent i sina val av genus, så är fallet inte när det gäller struktur 4. De nonsensord som har en lång mittvokal såsom *vil*, *tög* och *gliv* har också personalen i högre mån ansett vara utrala. Personalens andel utrum svar vid den indirekta genustilldelningen är 12 procentenheter högre än den via den bestämda slutartikeln. I detta sammanhang bör man emellertid minnas att struktur 4 är den nonsensordstruktur som fick den lägsta andelen utrum svar och det är just därför kanske lite sannolikare att andelen utrum svar ökar i pluralisuppgiften.

När man slår ihop resultaten från den direkta genustilldelningen med den indirekta genustilldelningen får man den totala genustilldelningen som kanske ger oss en mer precis helhetsbild av genusfördelningen. Tabell 15 visar att alla strukturerna i vår undersökning får en utrumpreferens men endast struktur 2 visar en statistiskt tillförlitligt och betydande andel utrum svar. Alla de andra strukturerna visar en så svag övervikt för genus utrum att man inte kan anse strukturerna 1, 3 och 4 som ett bevis på anknytningen till utrumgenus. Fast man slår ihop strukturerna 1 och 4 och undersöker om lång vokal influerar genusfördelningen visar resultatet inget förhållande till någotdera genuset.

Liljegrens studie däremot uppvisar en högre andel utrum svar i strukturerna 3 och 4. Orsaken är naturligtvis att Liljegrens informanter har via den indirekta genustilldelningen definierat strukturerna som särskilt utrala och detta ökar andelen utrum svar i den totala genustilldelningen. Utrumpreferenserna på 53 % och 56 % i singularis är ju så pass svaga att man inte ens kan dra några slutgiltiga slutsatser från den totala genustilldelningen. Liljegrens informanter visar ju vara mycket benägna för att preferera genus utrum i pluralis. Det är endast struktur 2 som visar något konsekventa andelar utrum svar oberoende av om man granskar strukturen via den direkta, indirekta eller totala genustilldelningen. De andra strukturerna visar så stora skillnader mellan svaren att den statistiska tillförlitligheten försvagas. Vokalkvantiteten verkar inte heller ha så stora konsekvenser i Liljegrens studie. När man slår ihop strukturerna 1 och 4, ligger resultatet endast 10 procentenheter från 50-procentgränsen och är inom så pass smal marginal att 60 % inte kan ses som ett starkt tecken

på utrumgenus. Fast Liljegrens undersökning inte visar några klara antydningar på strukturernas inverkan på genustilldelningen utom struktur 2, är det emellertid märkvärdigt att den totala genustilldelningen, 69 %, närmar sig den 75 %-gräns som anses vara den generella andelen utrala substantiv i svenskan.

Den förstärkta utrumpreferensen får en att fråga sig om utrumdominansen ökar just därför att det finns 3 utrala pluraländelser, *-or*, *-ar*, *-er/-r* och bara 2 neutrala, *-n*, $\emptyset$. Om man nämligen kastar ett öga på de totala andelarna i tabell 15, kommer det fram att vid den direkta genustilldelningen är förhållandet 54 % utrum svar och 44 % neutrum svar och vid den indirekta 70 % utrum svar och 30 % neutrum svar (exklusive kontrollorden). Detta illustreras också i figur 3. Genustilldelningen i pluralis sammanfaller ganska nära med den allmänna tendensen inom det svenska genussystemet enligt vilken $\frac{3}{4}$ av alla substantiv har utrumgenus. Avspeglar sig detta förhållande i den indirekta genustilldelningen eftersom det i pluralisuppgiften finns flera alternativa utrala böjningsändelser? Är den indirekta genustilldelningen därför ett pålitligare och sanningsenligare sätt att forska i nonsensordens genusval?

Figur 3 De totala andelarna utrum- och neutrum svar vid direkt (*dir*) och indirekt (*indir*) genustilldelning

10 KONSEKVENSN

Alla de föregående resultaten säger naturligtvis ingenting om individernas val. Resultaten tar inte hänsyn till om individen har valt samma genus både i singularis och i pluralis. Det är

därför motiverat att analysera inlärarygruppernas konsekvens vid valet av genus och ta reda på i vilken mån de föregående resultaten har varit statistiskt tillförlitliga. I tabell 17 visas inlärarygruppernas konsekvens- och inkonsekvensandelar.

Tabell 17 Genuskonsekvensen hos inlärarygrupperna

Grupp	f	en-plr		ett-plr	
		f	%	f	%
A en	696	575	83	121	17
ett	476	276	58	200	42
L en	596	496	83	100	17
ett	539	288	53	251	47
P en	143	117	82	26	18
ett	160	33	21	127	79
Tot en	1435	1188	83	247	17
ett	1175	597	51	578	49

Bokstäverna A, L och P motsvarar informantgrupperna i vår undersökning. I tabell 17 presenteras alltså andelen singularissvar, antingen utrala eller neutrala, som i pluralis fått antingen det rätt eller fel genus. Om genusvalet i singularis var utrum, borde nonsensordet också i pluralis ha fått en utrumpluraländelse, *-or*, *-ar* eller *-er/-r* och om valet var neutrum borde ordet få en neutrumpluraländelse alltså *-n* eller $\emptyset$. Tabell 17 läses så att av alla utrala singularissvaren hos approbaturgruppen (A) har 83 % också fått en utrumpluraländelse och 17 % har fått en neutrumpluraländelse. 83 % av utrumsvaren har alltså varit konsekventa medan 17 % har varit inkonsekventa. 58 % av alla de neutrala singularissvaren var utrala i pluralis alltså inkonsekventa medan konsekvensen mellan neutrumsingularis och *-pluralis* är 42 %. Det syns ju klart att utrumkonsekvensen är mycket högre än neutrumkonsekvensen.

Laudaturgruppen visar en likadan konsekvens mellan singularis- och pluralissvaren som approbaturgruppen. 83 % av utrumsvaren i singularis har också i pluralis fått en utrumpluraländelse och endast 17 % har fått en fel utrumpluraländelse. Konsekvensen hos neutrumgenus skiljer sig inte heller så mycket från approbaturgruppens resultat. Fler än hälften, 53 %, av de svar som i singularis var neutrala fick i pluralis en fel ändelse nämligen *-or*, *-ar* eller *-er/-r* och var således inkonsekventa. Den rätta neutrumpluraländelsen visade endast 47 % av de neutrala singularissvaren. Även personalen ligger överraskande nära både

approbatur- och laudaturgruppens resultat. Personalens resultat uppvisar endast en procentenhets skillnad jämfört med de två andra gruppernas. Utrumkonsekvensen är nämligen 82 % och endast 18 % av de utrala singularissvaren fick en neutrumpluraländelse. Personalen utmärker sig dock på neutrumgenus eftersom neutrumkonsekvensen, som hos andra informantgrupper var under 50 %, når hos personalen till 79 %. Inkonsekvensen var endast 21 % som är en mycket lägre andel jämförd med både approbatur- (58 %) och laudaturgruppens (53 %).

De totala andelarna visar en likadan tendens som redan kom fram hos grupperna. Utrumkonsekvensen på 83 % i undersökningen är mycket högre än neutrumkonsekvensen på 49 % (tabell 17). Neutrumsvaren i singularis verkar fördela sig ungefär jämnt i pluralis så att både utrum- och neutrumpluraländelser förekommer i samma mån vilket naturligtvis betyder att den andra, den utrala hälften är felaktig. Helhetsbilden ser ut så att det är utrumgenuset som både i singularis och pluralis används konsekventare än neutrumgenuset som visar att pluralissvaren är endast under 50-procentigt rätta och utrumgenuset får erövra utrymme även här. Med andra ord, om informanten har valt genus utrum i singularis, är det sannolikare att han eller hon väljer en utrumpluraländelse än att om informanten har valt genus neutrum, att han eller hon väljer en neutrumpluraländelse. Utrumkonsekvensen är alltså sannolikare än neutrumkonsekvensen.

Tabell 18 Konsekvensen för strukturerna

Str	f	en-plr		ett-plr		
		f	%	f	%	
1	en	257	202	79	55	21
	ett	291	159	55	132	45
2	en	450	424	94	26	6
	ett	99	69	70	30	30
3	en	245	192	78	53	22
	ett	304	158	52	146	48
4	en	233	191	82	42	18
	ett	319	148	46	171	54

Om man kastar ett öga på struktur 1 i tabell 18, ord som har en lång final vokal, visar det sig att utrumkonsekvensen är ungefär 80 % och neutrumkonsekvensen 45 %. Inkonsekvensen hos

genus utrum är 21 % och hos genus neutrum 55 %. Den 55-procentiga inkonsekvensen hos genus neutrum visar alltså att över hälften av de neutrala singularissvaren får ändå en utrumpluraländelse vilket kan vara ett bevis på slumpen eller på att neutrumgenus behärskas sämre eller eventuellt också på ren ovilja att använda neutrumpluraländelser. Struktur 2 som innehåller ord som består enbart av korta fonem, har hittills i vår undersökning visat sig vara ett klart undantag bland strukturerna. Den har visat klara, från de andra strukturerna avvikande, resultat och tabell 18 visar också klara skillnader i struktur 2 jämförd med de andra. Utrumkonsekvensen når så högt som 94 % vilket betyder att det bara blir 6 % kvar för inkonsekvensen.

Men resultaten uppvisar också en stark inkonsekvens hos genus neutrum. Den 70-procentiga neutruminkonsekvensen betyder att majoriteten av de neutrala singularissvaren inte får det motsvarande neutrumgenuset i pluralis utan böjs efter utrumgenus. Den 70-procentiga neutruminkonsekvensen är nog lite missvisande därför att andelen neutrumsvar via den direkta genustilldelningen hos struktur 2 var mycket liten, endast 18 % vilket betyder att även om inkonsekvensen är stor, är det inte så många ord egentligen som får en inkonsekvent utrumpluraländelse.

Struktur 3 presenterar resultat inte så olika dem hos struktur 1. Utrumkonsekvensen visar endast en procentenhets skillnad. Alltså, 78 % av utrumsvaren var konsekventa och 22 % inkonsekventa. Neutrumkonsekvensen på 48 % är igen lägre än inkonsekvensen på 52 %. Neutrumgenuset visar att största delen av de neutrala singularissvaren förändras till utrum pluralis. Struktur 4 visar för sin del några skillnader. Utrumkonsekvensen på 82 % är lite högre än i strukturerna 1 (79 %) och 3 (78 %). Neutrumkonsekvensen visar också en liten skillnad. Struktur 4 är den enda struktur som visar en neutrumkonsekvens på över 50 % (tabell 18). Struktur 4 omfattar ord som har en lång mittvokal som möjligtvis kan vara en starkare strukturell faktor än de andra strukturerna och således förorsaka den högre andelen neutrumkonsekvens.

Man kan gå lite djupare och ta informantgrupperna med och granska resultaten jämförande olika grupper genuskonsekvens i varje struktur för att få en mera exakt bild av konsekvens. Tabell 19 klargör detta.

Tabell 19 Inlärargruppernas konsekvens för strukturerna

Str	Grupp		f	en-plr		ett-plr	
				f	%	f	%
1	A	en	156	122	78	34	22
		ett	88	55	63	33	38
	L	en	88	71	81	17	19
		ett	152	98	64	54	36
	P	en	13	9	69	4	31
		ett	51	6	12	45	88
2	A	en	199	187	94	12	6
		ett	48	36	75	12	25
	L	en	198	187	94	11	6
		ett	40	27	68	13	33
	P	en	53	50	94	3	6
		ett	11	6	55	5	45
3	A	en	115	93	81	22	19
		ett	132	78	59	54	41
	L	en	102	79	77	23	23
		ett	136	70	51	66	49
	P	en	28	20	71	8	29
		ett	36	10	28	26	72
4	A	en	109	91	83	18	17
		ett	139	73	53	66	47
	L	en	101	80	79	21	21
		ett	139	64	46	75	54
	P	en	23	20	87	3	13
		ett	41	11	27	30	73

Tabell 19 visar att hos struktur 1 såväl approbatur- som laudaturgruppen är ganska konsekventa med sina utrusvar. 78 % av approbaturgruppens och 81 % av laudaturgruppens utrusvar i singularis fick också det motsvarande genuset i pluralis. Personalen visar en lägre konsekvensprocent på 69 % som är ungefär 10 procentenheter lägre än de andra gruppernas. Personalen för sin del visar emellertid en betydligt högre neutrumkonsekvens än approbatur- och laudaturgruppen. Neutrumkonsekvensen på 88 % hos personalen jämförd med neutrumkonsekvensen på 38 % hos approbaturgruppen och 36 % hos laudaturgruppen tyder på att personalen håller sig mera fast vid genus neutrum i pluralis än de två andra inlärargrupperna.

Både approbatur- och laudaturgruppen visar en över 60-procentig inkonsekvens när det är fråga om neutrumgenus. Approbaturgruppen visar sig vara inkonsekvent i 63 % av de neutrusvar som de gav för struktur 1 i singularis. Trots neutrusvaren i singularis, visar 63 % av svaren en utrumpluraländelse. Av laudaturgruppens neutrusvar är 64 % utrala och

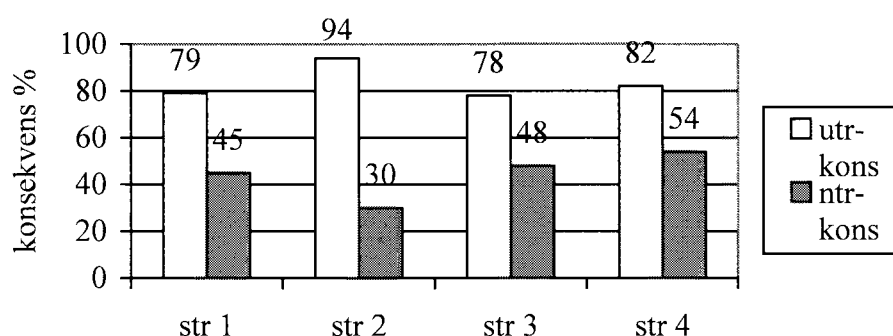
således inkonsekventa. Det som struktur 1 framförallt visar är att approbatur- och laudaturgruppen visar en högre utrumkonsekvens än personalen som emellertid visar en betydligt högre neutrumkonsekvens. Personalens resultat visar också att de är nästan 20 procentenheter konsekventare i sina neutrumsvår än i sina utrumsvår som endast visar en 69-procentig konsekvens.

Alla informantgrupperna visar en 94-procentig utrumkonsekvens och således en 6-procentig inkonsekvens i struktur 2. Neutrumkonsekvensen för sin del ökar från grupp A till grupp P men når aldrig ens 50-procentgränsen; approbaturgruppen visar en neutrumkonsekvens på 25 %, laudaturgruppen på 33 % och personalen på 45 %. Andelarna inkonsekventa neutrumsvår, 75 %, 68 % och 55 % är alltså mycket högre och visar att största delen av de neutrala singularisvårn visar en utrumpluraländelse. Företeelsen är dock lättare att förstå om man tänker på den höga andelen utrumsvår på 82 % som struktur 2 fick via den direkta genustilldelningen (tabell 11 s. 65). Största delen av informanternas svår var alltså utrala i singularis och det är lätthänt att även de informanter som definierat strukturen neutral, förändrade sin åsikt i pluralis. Man bör också lägga märke till att andelarna 68 % och 33 % hos laudaturgruppen är avrundade och resulterar i 101 % vilket är ett avrundningsfel. Approbaturgruppens neutrumandelar på 63 % och 38 % hos struktur 1 resulterar också i över 100 % och är också ett avrundningsfel.

Av tabell 19 kan utläsas att struktur 3 visar att utrumkonsekvensen sjunker från grupp A till grupp P. Approbaturgruppen visar en utrumkonsekvens på 81 %, laudaturgruppen på 77 % och personalen blir sist med 71 %. Inkonsekvensen mellan utrumgenus i singularis och neutrumgenus i pluralis ökar också ju närmare man är på personalens nivå. T.o.m. 29 % av utrumsvårn hos personalen förändras till neutrumsvår. Även neutrumkonsekvensen ökar ju närmare man är på personalens nivå. Approbaturgruppen visar en neutrumkonsekvens på 41 %, laudaturgruppen på 49 % och personalen på 72 %. Neutruminkonsekvensen hos personalen är således endast 28 % medan approbaturgruppen visar en inkonsekvens på 59 % och laudaturgruppen på 51 %. Det är värt ett påpekande att det är alltid personalen som visar den minsta andelen inkonsekventa svår vid genus neutrum.

Struktur 4 är intressant i det avseendet att personalen är den informantgrupp som visar den högsta andelen konsekventa svår vid genus utrum. 87 % av utrumsvårn fick också i pluralis det motsvarande utrumgenuset. Approbaturgruppen visar en konsekvens på 83 % och

laudaturgruppen på 79 %. Resultaten är intressanta för det är den första strukturen vid vilken personalen visar den högsta andelen konsekventa utrum svar. Det är också personalen som visar den högsta andelen konsekventa neutrum svar i struktur 4. 73 % av personalens neutrum svar var konsekventa medan approbaturgruppen visade en neutrumkonsekvens på 47 % och laudaturgruppen på 54 %. Vid sidan av struktur 2 visar också struktur 4 de lägsta andelarna inkonsekventa utrum svar. Av tabellerna 18 och 19 framgår att utrumkonsekvensen är högst i struktur 2 (94 %) sedan i struktur 4 (82 %), struktur 1 (79 %) och lägst i struktur 3 (78 %). Följande figur 4 illustrerar detta.

Figur 4 Utrum- och neutrumkonsekvensen för strukturerna

Struktur 4 når också en neutrumkonsekvens på över 50 % medan alla de andra strukturerna förblir under 50-procentgränsen. Det bör emellertid minnas att även om strukturen visade en svag neutrumdominans via den direkta genustilldelningen, blir det dominerande genuset utrum via den indirekta genustilldelningen eftersom endast 54 % av neutrumsvaren var konsekventa och neutrala även i pluralis dvs. att 46 % av neutrumsvaren får en utrumpluraländelse. Struktur 3 visar en neutrumkonsekvens på 48 % vilket betyder att t.o.m. 52 % av neutrumsvaren i singularis blir utrala i pluralis. Neutrumkonsekvensen i struktur 1 är ännu lägre, 45 % och den lägsta neutrumkonsekvensen på 30 % visar struktur 2.

11 SAMMANFATTNING

Genus är ett mycket relevant fenomen för alla som studerar svenska. Tyvärr är det så att även om forskningsfältet är lätt definierbart, går det inte lika lätt att ge några allmängiltiga eller entydiga svar gällande genus. Definitionerna går inte heller att kombinera men trots detta ger de en rikare bild av svenskans genussystem. Den grammatiska definitionen, konventionell indelning i *en-* och *ett-*ord, är den mest frekventa och används mest i grammatikböcker. Det finns dock flera definitioner och genuskategorier om vilka man som inlärare sällan är medveten.

Det nutida svenska genussystemet är en ganska modern företeelse. Det härstammar från 1900-talets början och dessförinnan fanns det ett tregenussystem som var likt den moderna tyskans. Det gamla systemet, till skillnad från det moderna, delade orden i femininer, maskuliner och neutrer och var ett sexuellt och animistiskt genussystem vilket betydde att väsen och ting sågs som besjälade. Kunskap om detta gamla system kan även i dag vara till hjälp vid bestämmandet av genus. Det finns naturligtvis andra semantiska och suffixbetingade principer och regler som underlättar valet av genus: t.ex. inhemska träd brukar vara utrala. Det är emellertid värt att påpeka att det alltid är fråga om principer och tendenser inte om undantagslösa regler.

Det räcker emellertid inte att man tar reda på ordets grammatiska, konventionella genus. Man är många gånger tvungen att definiera ordet i fråga med hjälp av dess semantiska särdrag och ta reda på referentens betydelse. Ordets betydelse har ju i många fall en inverkan på de kongruerande leden som t.ex. pronomina, artiklar och räkneord. För att konstruera en grammatiskt och semantiskt rätt fras t.ex. *det gamla Lund*, måste man veta att ordet *Lund* betyder en stad och att den bestämda artikeln därför böjs efter *ett-*genus. Vad som gör saken ännu mera komplicerad är att de vanligen kongruerande leden t.ex. predikatsfyllnad, kan förbli inkongruenta. Om kontrollören har en generell, abstrakt betydelse som *en banan* i satsen *en banan skulle vara gott*, orsakar denna generella betydelse inkongruens.

Det finns emellertid ett område i genustilldelningen som har kommit i skym undan i jämförelse med de semantiska och morfologiska principerna, nämligen de fonologiska principerna som påverkar valet av genus. Den traditionella uppfattningen är att ordets ljudstruktur inte påverkar genustilldelningen. Först under några decennier har den

traditionella uppfattningen ifrågasatts t.ex. i tyskan av Zubin och Köpcke (1981) och i svenskan av t.ex. Henrik Liljegren (1995) och Ingrid Källström (1992). Resultaten har dock inte varit banbrytande men de ger oss anledning att tro på att det finns ett slags korrelation mellan fonologi och genustilldelning.

Det ringa antalet undersökningar om fonologins inverkan på genus ökade naturligtvis vår motivation att forska i ett problem som i framtiden skulle kunna erbjuda några genustilldelningsregler till. T.ex. Henrik Liljegrens undersökning antyder att vissa strukturella faktorer påverkar genustilldelningen. Liljegrens undersökning avslöjade faktiskt flera och starkare samband mellan struktur och genus än vår undersökning men man måste hålla i minnet att Liljegrens informanter var infödda svenskar medan våra testpersoner huvudsakligen var inlärare av svenska.

Resultatet i vår undersökning blev att 55 % av svaren var utrala i singularis. Genomsnittet uppvisade alltså en svag övervikt för utrumgenus. De enskilda svaren uppvisade en stor variation; andelarna utrumsvar låg inom intervallet 20 % – 90 %. De tre ord som fick de högsta andelarna utrumsvar var *rugd*, *tust* och *pläns*. De motsvarande neutrala nonsensorden var *tög*, *gliv* och *låp*. Liljegrens undersökning visade att nonsensordet *rugd* var också det mest utrala av nonsensorden, därefter kom *frimp* och *båsk* samt *skorf*. De tre mest neutrala nonsensorden visade sig vara *kvi*, *näss* och *do*. Genomsnittet på 56 % utrumsvar i Liljegrens undersökning uppvisade en intressant likhet i utrum/neutrum- förhållandet.

De 6 kontrollorden som har vart sitt genusbetingade suffix visade att de utrala kontrollorden behärskades bättre än de neutrala både i vårt och Liljegrens test. *Guvning* var det bäst behärskade bland de utrala kontrollorden i båda undersökningar och *rinum* det starkast behärskade neutrala kontrollordet. De neutrala kontrollorden *akament* och *kasiv* behärskades bättre av de infödda svenskarna medan de utrala kontrollorden *guvning* och *bulare* samt det neutrala kontrollordet *rinum* behärskades bättre av våra informanter. Resultaten förblev förhållandevis långt från 100-procentgränsen vilket möjligen tyder på att strukturen kanske inte är så lätt att urskilja och således kanske inte den enda påverkande faktorn vid valet av genus. Det är naturligtvis möjligt och sannolikt att vid bestämmandet av genus hos de egentliga 32 nonsensorden drar informanterna nytta av mönsterord.

Den indirekta genustilldelningen visade att andelen utrum svar ökar nästan alltid i pluralis, åtminstone hos inläraryrgrupper med lägre utbildning. Även de neutrala kontrollorden visar en högre andel utrum svar i pluralis. Om den direkta genustilldelningen hade en svag övervikt för neutrumgenus, visade den indirekta genustilldelningen nästan regelbundet en förändring till en starkare utrumpreferens. Vad som var överraskande var att Liljegrens nonsensordtest visade på en klart högre andel utrum svar hos många av orden. Den totala genustilldelningen visade nämligen att Liljegrens informanter hade en högre andel utrum svar hos 21 av orden om man jämför Liljegrens informanter med approbatur- och laudaturgruppen. Skillnaden i andelarna utrum svar var ungefär 15 procentenheter.

De 32 egentliga nonsensorden hade indelats i 4 strukturer. I vår undersökning visade endast struktur 2 en statistiskt tillförlitlig utrumpreferens. Orden som innehåller endast korta fonem verkar alltså korrelera starkt med utrumgenus (82 %), också i Liljegrens test (76 %). De 3 andra strukturerna visar emellertid inga entydiga samband mellan struktur och genus. Resultaten ligger så pass nära 50-procentgränsen att man inte kan dra några slutsatser av strukturernas inverkan på genustilldelningen. Granskade genom den direkta, indirekta och den totala genustilldelningen visar endast struktur 2 en tillförlitlig och konstant utrumpreferens medan de andra kännetecknas av vacklande genusprefereenser: den indirekta genustilldelningen avslöjade en svag neutrumdominans för de 3 andra strukturerna medan pluralissvaren förändrar bilden så att alla strukturerna blir utrala. Den totala genustilldelningen uppvisar således utrumpreferenser men inte entydiga. Konsekvensen i strukturerna visar att de informanter som valde utrumgenus i singularis behåller ganska konstant det valda genuset medan de informanter som behandlade en struktur som neutral förändrar sin åsikt och väljer trots neutrumsvaret i singularis utrumgenuset i pluralis.

Även Liljegrens test avslöjar en likadan företeelse. Singularissvaren för strukturerna ligger mycket nära 50-procentgränsen utom i struktur 2 så man kan inte dra några definitiva slutsatser heller. Liljegrens informanter brukade ju preferera utrumplural i högre mån än våra informanter och de högre andelarna utrumpluraländelser ökar naturligtvis utrumandelen vid den totala genustilldelningen och resultatet blir således att alla strukturerna utom 1 definierades som utrala. Struktur 1 (49 % utrum svar) var den enda som förblev under 50-procentgränsen.

Konsekvensen mellan singularis- och pluralisvaren visar att utrumkonsekvensen är mycket sannolikare än neutrumkonsekvensen. Om informanten i singularis valde genus utrum är det alltså mycket sannolikare att han eller hon väljer genus utrum också i pluralis. Neutrumkonsekvensen hos informanterna på Institutionen för nordiska språk är endast 49 %. Personalen uppvisar naturligtvis den högsta konsekvensen på 79 % medan approbatur- och laudaturinformanterna förblev under 50 %. Neutrumkonsekvensen på 49 % betyder att över hälften av neutrumsvaren i singularis ersattes av utrum svar i pluralis. Utrumkonsekvensen uppgår till 83 % vilket naturligtvis också återspeglar den allmänna tendensen enligt vilken informanterna brukar övergeneralisera genus utrum i pluralis.

Resultatet i vårt nonsensordtest visar inte på ett entydigt samband mellan fonologi och genus utrum i struktur 2. Struktur 2 kännetecknades genom hela undersökningen av höga andelar utrum svar vilket tyder på en korrelation mellan utrumgenus och de substantiv som endast består av korta fonem. Man måste emellertid komma ihåg att *rugd* och *tust* i struktur 2 innehåller fonemsekvenserna *-gd* och *-st* som Adolf Noreen (1923, 68-69) nämner som starkt förknippade med utrumgenus. Nonsensordens *rugd* och *tust* inverkan på den höga andelen utrum svar måste naturligtvis tas hänsyn till.

Vår hypotes om utbildningens inverkan på inlärarygruppernas val av genus bekräftades emellertid. Såsom vi kan se i tabellerna 3 (s. 30), 6 (s. 47), 16 (s. 74) och 17 (s. 78) brukar personalen visa en lägre andel utrum svar än de andra inlärarygrupperna. Tabell 12 (s. 68) visar också att laudaturgruppen har flera neutrum svar än approbaturgruppen. Tabell 17 (s. 78) visar emellertid att neutrumkonsekvensen hos laudaturgruppen är mycket lägre än hos personalen. Som slutsats skulle man kunna säga att approbaturgruppen brukar preferera genus utrum medan laudaturgruppen har en högre andel neutrum svar men till skillnad från personalen kan de ännu inte överföra kunskapen om neutrum till pluralis. Resultaten ger anledning att tro att utbildningen och antalet studieår har inverkan på valet av genus och speciellt valet av neutrum.

I ljuset av resultaten kräver det studerade problemet flera och mera omfattande studier. Undersökningar om fonologins inverkan på genus är så fåtaliga att det är ytterst svårt att dra några slutgiltiga slutsatser. Resultaten från både vårt och Liljegrens nonsensordtest gällande struktur 2 ger emellertid anledning att tro att genustilldelningen inte är så slumpmässig som

man skulle kunna tro. För att verkligen finna några tillförlitliga tendenser borde man utföra test som bättre fångar in vad som sker i samband med genusvalet.

LITTERATUR

- Andersson, A.-B. (1993). *Second Language Learners' Acquisition of Grammatical Gender in Swedish*. Gothenburg Monographs in Linguistics. Göteborg: University of Göteborg.
- Andersson, E. (1993). *Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Benson, S. (1957). Om genuskategorier och genuskriterier i svenskan. I *Arkiv för nordisk filologi vol 72*. Lund: C.W.K. Gleerup, 61 – 70.
- Davidson, H. (1990). *Han hon den. Genusutvecklingen i svenskan under nysvensk tid*. Lund: Lunds University Press.
- Gleason, H. A. (1961). *An Introduction to Descriptive Linguistics*. Revised edition. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Jespersen, O. (1954). *Language. Its nature, development and origin*. 10th impression. London: Allen & Unwin.
- Karlsson, F. (1976). *Finskans struktur*. Lund: Liber Läromedel.
- Källström, I. (1992) *Låk, snöckel och skuddeman. Om genus hos 20 nonsensord*. I *Till Rune från oss*. Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Källström, R. (1990). Om nominalfrasintern kongruens i svenskan. I Andersson, E. & Sundman, M. (red.), *Svenskans beskrivning 17. Förhandlingar vid Sjuttonde sammankomsten för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning*. Åbo: Åbo Akademis Förlag, 149 – 162.
- Källström, R. (1993). *Kongruens i svenskan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Köpcke, K.-M. & Zubin, D. (1983). Die kognitive Organisation der Genuszuweisung zu den einsilbigen Nomen der deutschen Gegenwartssprache. I *Zeitschrift für germanistische Linguistik 11*. Berlin: Walter de Gruyter & Co., 166-182.
- Lehmann, C. (1988). On the function of agreement. I Barlow, M. & Ferguson, C.A. (red.), *Agreement in Natural Language. Approaches, Theories, Descriptions*. Stanford: CSLI, 55-65.
- Liljegren, H. (1995). *Gnötten eller gnöttet? En undersökning av morfofonologiska principer för genustilldelning i svenskan*. Uppsats 10 poäng, Påbyggnadskurs i allmän språkvetenskap, Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.

- Linell, P. (1979). *Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation*. Lund: LiberLäromedel.
- Ljung, M. & Ohlander, S. (1980). *Allmän grammatik*. Lund: LiberLäromedel.
- Nikander, M.-L. & Jantunen, A. (1995). *Ruotsin kielioppi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Noreen, A. (1904). *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning*. Femte bandet. Lund: C.W.K. Gleerups Förlag.
- Noreen, A. (1906). *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning*. Sjunde bandet. Lund: Gleerups.
- Noreen, A. (1923). *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning*. Nionde bandet. Lund: C.W.K. Gleerups Förlag.
- NSO = *Norstedts svenska ordbok*. (1996). Norstedts Förlag AB.
- Odhner, E. (1979). *Svenskt rimlexikon*. Stockholm: Bokförlaget Forum AB.
- SAG = *Svenska Akademiens grammatik 2 Ord*. (1999). Stockholm: Svenska Akademien.
- Sapir, E. (1921). *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Tegnér, E. [1892] (1962). *Om genus i svenskan*. 3 uppl. Stockholm.
- Teleman, U. (1965). Svenskans genusmorfem. *Arkiv för nordisk filologi* 80, 215-230.
- Teleman, U. (1987). Hur många genus finns det i svenskan?. I Teleman, U. (red.), *Grammatik på villovägar*. Esselte Studium, 106 – 114.
- Thorell, O. (1982). *Svensk grammatik*. 2 uppl. Stockholm: Esselte Studium AB.
- Thorell, O. (1987). *Svensk grammatik*. 2 uppl. Stockholm: Esselte Studium.
- Tingbjörn, G. (1981). Kontrastiv minigrammatik. I Kenneth Hyltenstam (red.), *Svenska i invandrarperspektiv. Kontrastiv analys och språktypologi*. Lund: LiberLäromedel, 41 – 78.
- Wessén, E. (1970). *Vårt svenska språk*. 3 uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Zubin, D. & Köpcke, K.-M. (1981). Gender: a less than arbitrary grammatical category. I Hendrick, R. A. et. al. (red.), *Papers from the Seventeenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago Linguistics Society, 439-449.

BILAGOR

Bilaga 1: Singularisenkäten

Nimi: _____ Syntymävuosi: _____
 Äidinkieli: _____ Pääaine: _____
 Sivuaine: _____

Tehtävä 1: Genus

Hei! Tässä näet 38 ruotsinkielistä sanaa, joita ei ole vielä määritelty en- tai ett- sukuisiksi. Tehtäväsi on määrittää sanojen suku lisäämällä niiden perään määräinen päätte. Sinulla on 7 minuuttia aikaa tehtävän tekemiseen.

Esim. torsk *en*

1. gliv _____	14. guvning _____	27. bjänn _____
2. haspnad _____	15. kvi _____	28. sap _____
3. vack _____	16. näss _____	29. bulare _____
4. frimp _____	17. låp _____	30. ra _____
5. flibb _____	18. rugd _____	31. trås _____
6. do _____	19. dalv _____	32. vil _____
7. kned _____	20. rinum _____	33. pläns _____
8. kasiv _____	21. slo _____	34. akament _____
9. gö _____	22. snyl _____	35. judd _____
10. skorf _____	23. bå _____	36. pry _____
11. gnå _____	24. hepp _____	37. tust _____
12. tög _____	25. båsk _____	38. dryll _____
13. gnött _____	26. svorm _____	

Marika Niemipelto puh. 040-5940 904

Heidi Tuominen puh. 040-7074 309

Bilaga 2: Pluralisenkät

Hei!

Tämä testi muodostaa toisen osan testistä, jonka ensimmäisen osan olet jo tehnyt.

Nimi: _____ Syntymävuosi: _____
 Äidinkieli: _____ Pääaine: _____
 Sivuaine: _____

Tehtävä 2: Monikko

Tässä näet 38 ruotsinkielistä sanaa, joita ei ole vielä taivutettu monikossa. Tehtäväsi on määrittää sanojen monikko lisäämällä niiden perään monikon epämääräinen päätte. Sinulla on 7 minuuttia aikaa tehtävän tekemiseen.

Esim. ros or

1. gliv _____	14. guvning _____	27. bjänn _____
2. haspnad _____	15. kvi _____	28. sap _____
3. vack _____	16. näss _____	29. bulare _____
4. frimp _____	17. låp _____	30. ra _____
5. flibb _____	18. rugd _____	31. trås _____
6. do _____	19. dalv _____	32. vil _____
7. kned _____	20. rinum _____	33. pläns _____
8. kasiv _____	21. slo _____	34. akament _____
9. gö _____	22. snyl _____	35. judd _____
10. skorf _____	23. bå _____	36. pry _____
11. gnå _____	24. hepp _____	37. tust _____
12. tög _____	25. båsk _____	38. dryll _____
13. gnött _____	26. svorm _____	

Kiitos osallistumisesta!

Marika Niemipelto puh. 040-5940 904

Heidi Tuominen puh. 040-7074 309